

ارمنستان و ایران خطاطره یک سرزمین

هزاره چهارم پیش از میلاد تا سده اول پیش از میلاد

مایشگاهی از یافته‌های باستان‌شناختی موزه تاریخ ارمنستان و موزه ملی ایران

به کوشش
یوسف حسن‌زاده و آنلکا گرگوریان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کاتالوگ نمایشگاه

ارمنستان و ایران خاطرهٔ یک سرزمین

به کوشش

یوسف حسن‌زاده و آنلکا گرگوریان

۱۳۹۶

سرشناسه	: نمایشگاه ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین (نخستین: ۱۳۹۶: تهران)
عنوان و نام پدیدآور	: مجموعه مقالات و کاتالوگ نمایشگاه ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین/ به کوشش یوسف حسن‌زاده و آنلکا گرگوریان؛ ترجمه از فارسی به ارمنی شرلی آویدیان و نایری دیلانیان؛ عکس: امیر فرزاد، ورام هاکوبیان ... [آودیگران]؛ برگزارکنندگان موزه ملی ایران و موزه تاریخ ارمنستان.
مشخصات نشر	: تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری - موزه ملی ایران - موزه تاریخ ارمنستان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۸ص. رنگی
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۱۲-۸۳-۰
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: عکس امیرفرزاد، زهرا اکبری، ریحانه لسانی‌گویا، ورام هاکوبیان
موضوع	: موزه ملی ایران -- نمایشگاه‌ها National Museum of Iran / موزه تاریخ ارمنستان History Museum Of Armenia
موضوع	: اشیای هنری باستانی -- ایران -- نمایشگاه‌ها Art objects, Ancient--Iran--Exhibitions
موضوع	: اشیای هنری -- ایران -- نمایشگاه‌ها Art objects--Iran--Exhibitions
موضوع	: ایران--روابط فرهنگی--ارمنستان Armenia--Cultural relations--Iran
شناسه افزوده	: حسن‌زاده، یوسف، ۱۳۶۰ - ، گردآورنده
شناسه افزوده	: گرگوریان، آنلکا، ۱۹۵۷- م ، گردآورنده Grigoryan, Anelka
شناسه افزوده	: آویدیان، شرلی، ۱۳۵۰- ، مترجم
شناسه افزوده	: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری Research Institute of Cultural Heritage & Tourism
شناسه افزوده	: موزه ملی ایران National Museum of Iran
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ / ن ۱۲۸۰
رده‌بندی دیویی	: ۷۳۰ / ۹۵۵
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۴۸۹۶۵۹۸

مجموعه مقالات و کاتالوگ نمایشگاه ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

به کوشش	: یوسف حسن‌زاده و آنلکا گرگوریان
ترجمه از فارسی به ارمنی	: شرلی آویدیان و نایری دیلانیان
ویراستار متون فارسی	: شهرناز اعتمادی
ویراستار متون انگلیسی	: کامیار عبدی
عکس	: امیر فرزاد، زهرا اکبری، ریحانه لسانی‌گویا، ورام هاکوبیان، نینا رضایی و مهناز مردفکری
ویرایش تصاویر	: روشنگر جهرمی، محمدحسین عزیزی‌خرانقی، ام‌البنین غفوری و امیر فرزاد
طرح و اجرا	: یوسف حسن‌زاده
طرح جلد	: نینا رضایی
لیتوگرافی، چاپ و صحافی	: نقش و نگاه
ناشر	: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری - موزه ملی ایران - موزه تاریخ ارمنستان
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۱۲-۸۳-۰
نوبت چاپ	: اول ۱۳۹۶
قیمت	: ۹۰۰۰۰۰ ریال
شمارگان	: ۱۰۰۰ نسخه
نشانی	: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی تیر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
تلفن	: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۴۵۲-۶۰ تارنما: www.richt.ir رایانامه: ccp@richt.ir
فروشگاه الکترونیکی کتاب	: www.richtbook.ir

این نمایشگاه کار مشترکی بین موزه ملی تاریخ ارمنستان و موزه ملی ایران است که از ۲۵ مهرماه ۱۳۹۶ تا ۲۷ دی ماه ۱۳۹۶ / ۱۷ اکتبر ۲۰۱۷ تا ۱۷ ژانویه ۲۰۱۸ در موزه ملی ایران در تهران برگزار شد و کاتالوگ آن با همکاری پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری چاپ و منتشر شد.

موزه ملی ایران

مدیر موزه ملی ایران: جبرئیل نوکنده
 معاونان: فریدون بیگلری (معاون امور فرهنگی)، امید کمالوند (معاون اجرایی اداری)
 مسئول نمایشگاه: نینا رضایی
 اداره اموال فرهنگی - تاریخی: جواد نصیری با همکاری آمنه کوهی، زهرا اکبری، صدیقه پیران، فیروزه سپیدنامه، نینا رضایی، نسرین زهتاب، سیما عابد کهنمویی و ریحانه لسانی گویا
 امین اموال نمایشگاه: نینا رضایی
 انتخاب آثار: جبرئیل نوکنده، فریدون بیگلری، یوسف حسن زاده، صدیقه پیران، ام البنین غفوری، زهرا اکبری و نسرین زهتاب
 گروه پژوهش: یوسف حسن زاده، روشک جهرمی یکتا، هادی داودی، مریم معتمدی نصر؛ بخش پیش از تاریخ (محمدحسین عزیزی خرائقی و فریبا معجزاتی)؛ بخش تاریخی (شهرام حیدرآبادیان)؛ بخش کتیبه ها (صدیقه پیران)؛ بخش مهر و سکه: فرشته زکایی؛ بخش حفاظت و مرمت: پروانه سلطانی، مریم احمدی، مارال داداش زاده، کبری دهقان نژاد دارانداز، فرزاد گشایش و مهناز مردفکری (و دانشجویان: مهران بارانی شیرزاد، سارا نلک، الناز پیروزی، فاطمه محمدی و عاطفه نساجی زواره) / اطلاعات اشیاء: ام البنین غفوری
 اداره معرفی آموزش: نینا رضایی؛ مریم پناهی، لیلا حیدرپور و سپیده مقدم
 روابط بین الملل: معصومه احمدی و مهرزاد خدایی
 رؤسای موزه ها: فیروزه سپیدنامه (موزه ایران باستان) و کرم میرزایی (موزه دوران اسلامی)
 امور مالی و پشتیبانی: احمد معماریان؛ الهام بنه، حسین علی محمدی، طیبه فرخی، فدرا قوام انکوهی، علیرضا حسین پور و همکاران
 امور گمرکی: فرهاد نارویی
 روابط عمومی: راحله روحی زیارت، فاطمه ذوالفقاری، سودابه عطایی ستن، رضوانه حکیم زاده، دفتر مدیریت: علی نانکلی
 دبیرخانه: لیلا احمدیان و اکرم مینایی
 حراست: مهدی قاسم زاده و همکاران
 یگان حفاظت: مصطفی تقی بیگی و همکاران
 طراحی داخلی نمایشگاه: ابراهیم ولدی و بابک شهلائی

موزه تاریخ ارمنستان

مدیر موزه تاریخ ارمنستان: گریگور گریگوریان
 انتخاب اشیاء: گریگور گریگوریان
 مسئول نمایشگاه: آرتور سیمونیان
 امین اموال نمایشگاه: منول قالاچیان
 متن و زیرنویس اشیاء: آنلکا گریگوریان و اویتا مکرтчیان
 ترجمه مطالب از ارمنی به انگلیسی: آیدا فرنجیان
 ویرایش متن: خاندت گریگوریان
 عکس: ورام هاکوبیان

سفارت جمهوری ارمنستان در تهران

آرتاشس تومانیان، سفیر جمهوری ارمنستان؛ ساهاک یغیازاریان رایزن فرهنگی، نورایر محرابیان، دستیار سفیر
 سیدمحمد بهشتی (رییس پژوهشگاه)، میرسیداحمد محیط طباطبایی (مشاور رییس پژوهشگاه)، بهروز عمرانی (معاون پژوهشی پژوهشگاه)، فاطمه عظیم پور (رییس مرکز معرفی فرهنگی پژوهشگاه)

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

محمدرضا رکنی

پژوهشکده باستان شناسی

کامیار عبدی

با سپاس از همکاری

میرسیداحمد محیط طباطبایی، مهدخت محیط طباطبایی

ایکوم ایران

محمدحسن طالبیان (معاون میراث فرهنگی)، میرهادی قره سید (معاون امور مجلس، حقوقی و استان ها)، احمد دانیالی (معاون توسعه مدیریت)، امیر رحمت اللهی (فرمانده یگان حفاظت)، روح الله مهدی نژاد کیاسرایی (مشاور رییس سازمان و مدیرکل روابط عمومی و اطلاع رسانی)، قدرت الله ابراهیمی (مشاور رییس سازمان و مدیرکل دفتر ریاست)، محمدرضا کارگر (مدیرکل موزه ها و اموال منقول فرهنگی - تاریخی)، ام البنین نعمت گرگانی (معاون اداره کل موزه ها)، محمدرضا زاهدی (رییس اداره اموال فرهنگی - تاریخی اداره کل موزه ها)، فائزه بهزاد نژاد (مشاور رییس سازمان و مدیر دفتر امور بین الملل)

ستاد مرکزی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور

فهرست مطالب

سخن ناشر / پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری	۹
سرآغاز / علی اصغر مونسان؛ معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	۱۱
یادداشت نخست / آرمن امیریان؛ وزیر فرهنگ جمهوری ارمنستان	۱۲
یادداشت دوم / آرتاشس تومانیان؛ سفیر جمهوری ارمنستان در تهران	۱۳
پیشگفتار / جبرئیل نوکنده (مدیر موزه ملی ایران)؛ محمدحسن طالبیان (معاون میراث فرهنگی کشور)؛ سیدمحمد بهشتی (رئیس پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری)؛ محمدرضا کارگر (مدیر کل موزه‌ها و اموال منقول تاریخی فرهنگی)؛ سیداحمد محیط طباطبایی (رئیس کمیته ملی موزه‌های ایران (ایکوم))	۱۴
مقدمه / گریگور گریگوریان؛ مدیر موزه تاریخ ارمنستان	۱۵
مروری بر تاریخ ارمنستان بر پایه مدارک باستان‌شناسی (از هزاره چهارم پم تا سده اول پم) / آنلکا گرگوریان و آویتا مکر تچیان	۱۶
مروری روایی بر نمایشگاه ارمنستان و ایران: خاطرات یک سرزمین / یوسف حسن‌زاده	۲۱
اطلاعات اشیاء نمایشگاه / ام‌البین غفوری و آنلکا گرگوریان	۲۳
کاتالوگ نمایشگاه	۳۳ تا ۱۴۲
بخش ارمنی	۱۴۳ تا ۱۵۸
بخش انگلیسی	۱۵۹ تا ۱۸۵
صفحه عنوان انگلیسی	۱۸۶

سرآغاز

میراث مشترک بشری نشان از پیوندهای عمیق و کهنسالی دارد که طی هزاران سال بین جوامع انسانی شکل گرفته و تأکید بر این پیوندهای ریشه‌دار در جهان کنونی باعث نزدیکی ملت‌ها و گسترش صلح و دوستی است و در این میان دو کشور ایران و ارمنستان بنا بر شواهد باستانی طی پنج هزار سال گذشته ارتباطات فرهنگی قوی داشته‌اند که تأثیر آن بر فرهنگ‌های عصر مفرغ و آهن این دو کشور مشهود است.

شباهت و تداوم در گنجینه‌های دو سرزمین همسایه، جایگاه و نگرش نیاکانی را می‌نمایند که متناسب با شرایط و توان خود اصول احترام به ریشه‌ها و میراث مشترک و مفاهیم عمیق فرهنگی را رعایت می‌کردند و برای پاسداشت و انتقال هنر و اندیشه خردمندان خود می‌کوشیدند.

اکنون، سپردن این میراث مشترک به دست کسانی که، براساس شناخت محتوا و تعهد به مدارک مستند به‌جای مانده، تلاش می‌کنند رازهای این هنر چندهزارساله را دریابند، به ثمر نشسته و همکاری مشترک موزه ملی ایران و موزه تاریخ ارمنستان فصلی از گفتگو، همگرایی و اتحاد پیش روی ما گشوده است.

نمایشگاه «ارمنستان و ایران، خاطره یک سرزمین» همچنان که از عنوان آن برمی‌آید، به‌گونه‌ای متعهدانه روایتگر بخشی از تاریخ یک سرزمین و تأکید دوباره بر بازگویی آن برای انسان امروز و نسل فردای هر دو کشور است تا چند هزار سال پیشینه مشترک تاریخی و علائق فرهنگی اقوام کهن را بازشناسد. برگزاری این نمایشگاه را به بانیان آن، که سهم خود را در ثبت این خاطره ادا نموده‌اند، تبریک می‌گوییم و امیدوارم بازتاب این حرکت ارزشمند فرهنگی روابط عمیق‌تر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی دو کشور باشد و در نهایت به همگرایی بیشتر این دو ملت بزرگ بینجامد.

علی اصغر مونسان

معاون رئیس جمهور

رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

یادداشت نخست

نمایشگاه ایران و ارمنستان: خاطره یک سرزمین از ۱۷ اکتبر ۲۰۱۷ تا ۱۷ ژانویه ۲۰۱۸ در موزه ملی ایران برگزار می‌شود. این خاطرات واقعی، ملموس و معاصرند و از قلب مردمان این دو سرزمین همسایه قدیمی نشأت می‌گیرند. این نمایشگاه علاوه بر نشان دادن مسیر طی شده، گواهی بر روابط گرم و صمیمانه ماست. زیرا فقط یک دوست می‌تواند به آنچه از قلب دوستش برمی‌آید اعتماد کند.

من با این نمایشگاه مهم و نمادین بسیار موافقم و مطمئن هستم که بازدیدکنندگان با دیدن این اشیاء تاریخی دوستی و صمیمیت میان دو سرزمین را احساس خواهند کرد، همان‌طور که ما نمایندگان دو کشور این حس را هنگام ساماندهی مسئولانه و دقیق این نمایشگاه داشتیم.

آرمن امیریان

وزیر فرهنگ

جمهوری ارمنستان

یادداشت دوم

این نمایشگاه که از ۱۷ اکتبر ۲۰۱۷ تا ۱۷ ژانویه ۲۰۱۸ در موزه ملی ایران برگزار می‌شود، واقعه‌ای تاریخی است که در حیات فرهنگی دو کشور قدیمی و دو ملت همسایه رخ داده است.

اولین بار است که اشیاء موزه تاریخ ارمنستان و موزه ملی ایران در کنار یکدیگر به نمایش گذاشته می‌شود. بیش از ۳۰۰ قلم شیئی متعلق به هزاره چهارم پم تا سده اول پم از هر کدام از موزه‌ها نشان‌دهنده واقعت قابل توجه و منحصر به فرد تعاملی است که پیشینه قدیمی ارزش‌های فرهنگی و معنوی را می‌طلبد: خاطره سرزمین‌های ایران و ارمنستان.

برگزاری این نمایشگاه رویداد مهم و بی‌سابقه‌ای در زمینه شناخت متقابل دو ملت دوست است که ارزش آن در دنیای واقعی امروز به‌سختی درک می‌شود. واضح و مبرهن است که مهم‌ترین تضمین دوستی و تعامل و حفظ منافع مردم، گفت‌وگوی تمدن‌هاست.

امضای یادداشت تفاهم همکاری موزه‌های میان موزه تاریخ ارمنستان و موزه ملی ایران، در جریان ملاقات رئیس جمهور ارمنستان، سرز سرگیسان و حسن روحانی، رئیس‌جمهور ایران در ایروان که به برگزاری این نمایشگاه منجر شد، اصلا و به هیچ عنوان اتفاقی نبود.

آرتاشس تومانیان

سفیر جمهوری ارمنستان در تهران

پیشگفتار

موزه‌ها در دنیای امروز دیگر نهادهایی جدا از پیکره اجتماعی و فرهنگی خود نیستند، بلکه اعضای تأثیرپذیر و تأثیرگذار جامعه هستند و در رویدادها و مناسبات اجتماعی سهم بسزایی دارند و برای ایفای این نقش در جامعه جهانی تلاش می‌کنند.

ذکوت موزه‌دار در به نمایش گذاشتن بهنگام داشته‌های فرهنگی باعث می‌شود موزه‌ها از مکانی که «همیشه هست» و رفتن به آن «هیچ وقت دیر نمی‌شود» به فضایی تبدیل شوند که بخشی از اتفاقات فرهنگی روز در آن رخ می‌دهد و بخشی از جریان سیال فرهنگی جامعه است. در فضای پرتشنج منطقه ما، موزه ملی ایران و موزه تاریخ ارمنستان با تأکید بر ریشه‌های مشترک تاریخی فرهنگی تلاش کرده‌اند براساس علایق مشترک با هم بودن و دوستی‌های چنددهه‌آرساله را یادآور شوند. به نظر ما از وظایف موزه‌های ملی این است که بسترهای لازم را برای ملاقات فرهنگ‌ها مهیا کنند، این ملاقات‌ها باعث شناخت می‌شود و مردم از چیزی که شناخت داشته باشند، هراس نخواهند داشت و نداشتن هراس باعث همگرایی و سازگاری می‌شود و همگرایی و سازگاری زمینه صلح و دوستی را فراهم می‌آورد. وظیفه‌ای که به نظر می‌رسد هر دو موزه، با برپایی این نمایشگاه، به‌خوبی از عهده آن برآمده‌اند.

اشتراکات فرهنگی این دو سرزمین به اوایل دوره شهرنشینی باز می‌گردد و اوج آن در دوره آهن در فرهنگ اورارتوها بوده است. پس از آن نیز در متون دوره هخامنشی آن محدوده جغرافیایی که در فرهنگ بین‌النهرینی‌ها به اورارتو شناخته می‌شد را به نام ارمنستان می‌شناسیم. در دوره اشکانی نیز در کشاکش قدرت بین دو امپراتوری روم و ایران، مسئله ارمنستان برای هر دو طرف بسیار مهم بود و هر دو تلاش می‌کردند نفوذ خود را بر ارمنستان حفظ کنند و سلسله آرشاکونی‌های اشکانی تبار در ارمنستان شکل گرفت و سه سده تداوم یافت. نهایتاً ارمنستان در دوره ساسانی بین امپراتوری روم و امپراتوری ساسانی تقسیم شد و بخش شرقی ارمنستان به ایران ساسانی پیوست. در دوره اسلامی نیز مسجد کبود ایروان که حسینعلی خان ایروانی در سال ۱۱۷۹ هجری قمری بنا کرده و هم از نظر نقشه و هم از نظر نما مشابهت بسیار با مسجد کبود تبریز دارد، گواه ارزشمندی بر تداوم ارتباطات فرهنگی ایران و ارمنستان است. همچنان که در ایران نیز فهرست بلندبالایی از کلیساهای ارمنه - که شاخص‌ترین آن‌ها قره کلیسا در آذربایجان غربی در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده - گواه تفاهات فرهنگی و ارتباطات دیرینه و ادامه‌دار این دو سرزمین است.

در نمایشگاه «ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین»، با تمرکز بر آثار اورارتویی با نمایش بیش از ۳۰۰ اثر از مجموعه‌های دو موزه ملی تاریخ ارمنستان و موزه ملی ایران، تلاش شده پیوندهای سرزمینی ایرانیان و ارمنیان در آینه تاریخ در پس بیش از پنج هزار سال به نمایش درآید. از همکاران مان در موزه ملی تاریخ ارمنستان، وزارت فرهنگ ارمنستان و سفارت ارمنستان در تهران برای همکاری‌های صمیمانه‌شان در برگزاری این نمایشگاه بسیار سپاسگزاریم. بی‌گمان این اتفاق ارزشمند فرهنگی مرهون تلاش شبانه‌روزی کارکنان زحمت‌کش موزه ملی ایران است.

سیدمحمد بهشتی

رئیس پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

محمدحسن طالبیان

معاون میراث فرهنگی کشور

جبرئیل نوکنده

مدیر موزه ملی ایران

محمد رضا کارگر

مدیرکل موزه‌ها و اموال منقول تاریخی - فرهنگی

سیداحمد محیط طباطبایی

رئیس کمیته ملی موزه‌های ایران (ایکوم)

مقدمه

این نمایشگاه واقعه‌ای استثنایی است که به همت مشترک موزه ملی ایران و موزه تاریخ ارمنستان با شعار بازگشت به آینده برگزار می‌شود و همجواری دو کشور با گذشته‌ای مشترک را بر اساس اصل زرین تعامل و احترام متقابل نشان می‌دهد. از سرچشمه‌ها و از دوردست‌های بیش از ۵۰۰۰ ساله آغاز کرده‌ایم و بیش از ۲۰۰ شیئی همزمان را نه به عنوان پاره‌هایی از یک خیال بلکه همچون شواهد گویایی از گذشته روح زمانه را به حضوری زنده و خاطره را به تجربه‌ای تپنده مبدل کرده‌ایم و به همین دلیل این نمایشگاه فقط سیاهه‌ای از وقایع دوران گذشته نیست.

هدف ما این است که با نمونه‌های ارائه‌شده، که نقشی از تصورات انسانی را از وقایع دور بازمی‌تابد، فضایی آکنده از شور و احساس به وجود آوریم، که بیننده را در یافتن پاسخ‌هایی برای چراها و چگونه‌ها به کنکاش وادارد، چرا که تاریخ به دلایل ساختاری و قوانین تطوری خویش پیوسته حاوی جنبه‌های تکرارشونده است.

از این منظر نمایشگاه رمزگشای ادراک نو ما از مکنونات جاودانه حک شده در نهانگاه خاطرات ما و ندای خودشناسی و بازشناسی دوجانبه ما از یکدیگر است. این آثار فقط هنگامی حیات دوباره می‌یابد که میان آن‌ها و زندگی‌های نو ارتباط برقرار شود و بیننده با چشم دل و جان تصویر درون خویش را در آینه گذشته بازجوید.

این حقیقتی انکارناپذیر است، که هنر و فرهنگ بازتابی از واقعیت‌های کیهانی در ضمیر ماست و کلید دستیابی به اسرار عالم هستی در درون هر یک از ما نهفته است. لذا مشترکات مشهود در نمونه‌های عرضه‌شده به کوشش دو موزه همدلی و درک صمیمانه از محتویات نمایشگاه را وعده می‌دهد.

مایلم سخنم را با هماوایی دو شاعر بزرگ ایرانی و ارمنی بیاریم که خود دوستی دیرینه دو ملت را گواهی می‌دهد.

پیش از من و تو لیل و نهارى بوده‌ست
گردنده فلک نیز به کارى بوده‌ست

هر جا که قدم نهی تو بر روی زمین
آن مردمک چشم نگاری بوده‌ست

عمر خیام (۱۱۳۱-۱۰۴۸)

خیام چنین گفت به معشوق که یارا قدم آرام بر خاک نه
که داند که تو هم اکنون بر دیده کد امین زیبارو قدم گذارده‌ای

بیا جانا تا ما نیز به آرامی قدم بر خاک نهیم
چه بسا که ما نیز هم‌اینک بر مردمک آن معشوق

یا بر زبان آتشین خیام پای می‌گذاریم

هوهانس تومانیان (۱۹۳۳-۱۸۶۹)^۱

گریگور گریگوریان

مدیر موزه تاریخ ارمنستان

۱. ترجمه رباعیات عمر خیام و هوهانس تومانیان توسط شاعر و مترجم ارمنی ایرانی آزاد ماتیان

مروری بر تاریخ ارمنستان بر پایه مدارک باستانی (از هزاره چهارم پم تا سده اول پم)

دیباچه

بر اساس این اصل که عناصر تاریخی، فکری و روحانی بشر عناصر تفکیک‌ناپذیر و کلی تشکیل‌دهنده تمدن هستند، نمایشگاه «ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین» برای اولین بار در ایران که از کهن‌ترین خاستگاه‌های تاریخ و تمدن بشری است، فرصتی استثنایی فراهم ساخته تا ریشه و روند رشد تمدن کشور تاریخی ارمنستان، از زمان‌های بسیار دور در دوران باستان به نمایش گذاشته شود.

هدف اصلی نمایش آثار اورارتویی کشف‌شده از ارمنستان است، ولی نمایشگاه آثار مرتبط با تمدن قبل از اورارتو و بعد از آن را نیز شامل می‌شود، که فرایند رشد بی‌وقفه و شکل‌گیری و تثبیت فرهنگ ارمنستان را نشان می‌دهد. با حفظ اصل مستندات و زمان‌بندی تاریخی در بخش قبل از اورارتو نمایشگاه، اشیاء به‌نمایش گذاشته‌شده، امکان می‌دهد که ارزش‌های اصیل روحانی و فرهنگی را بازسازی کنیم. ارزش‌هایی که ریشه در دوران اولیه عصر مفرغ تا دوران اولیه عصر آهن دارد و فرهنگ دوران میانی و پایانی عصر مفرغ را شامل می‌شود.

اشیاء این بخش از نمایشگاه شامل ظروف سفالی، پیکرک‌های انسانی، پیاله‌های طلایی و نقره‌ای، انواع سلاح، مدل‌های مفرغی اربابه‌های جنگی، مجسمه‌های کوچک حیوانات، زیورآلات، نمادهای آئینی و یافته‌های منحصر به فرد حاصل از کاوش‌های باستان‌شناختی در مکان‌های قدیمی واقع در محدوده ارمنستان مانند سنگاویت، مخرابلور، هاریج، کاراشامب، وانازور، اوشاکان، لچاشن، آرتیک، لوریرد، تالورس و دوین است.

در بخش اصلی نمایشگاه، فرهنگ یکی از مقتدرترین دولت‌های شرق کهن که در قرن ششم پیش از میلاد در ارتفاعات ارمنستان تشکیل شد، یعنی دولت اورارتو به نمایش گذاشته شده است. نمونه‌های این بخش گواهِ بر تمدنی کهن، شرقی و شاخص است که سازمان و ساختار مستحکم دولتی، ادبی، تشریفات دینی و روحانی با شهرها و آبادی‌ها و هنر و صنعت شکوفا داشته است.

در این بخش یافته‌های منحصر به فردی ارائه شده که حاصل کاوش‌های باستان‌شناسی طی سال‌های ۱۹۷۰ - ۱۹۴۰ م در قلعه تیشبانی، کارمیر بلور (به معنی تپه قرمز) است. کاوش‌هایی که به سرپرستی بوریس پیتروسکی انجام شده و همچنین یافته‌هایی از بناهای تاریخی اورارتویی پراکنده در مناطق مختلف جمهوری ارمنستان، مانند اربونی، آرگیشتیخینلی آرمایر، لوریرد، بجنی، گفهود و دوین. این یافته‌ها شامل کتیبه‌های میخی، مجسمه‌های کوچک مفرغی و چوبی خدایان و اشیاء عبادتی، پیاله‌های مفرغی و نقره، زره، انواع مهر، ظروف سفالی، زیورآلات طلا و نقره، جعبه‌های مزین و کنده‌کاری شده است.

اشیاء مربوط به فرهنگ بعد از اورارتویی ارمنستان ۱۱ اثر از یافته‌های باستانی حاصل از کاوش پایتخت‌های کهن ارمنستان، مانند آرمایر و آرتاشات، همچنین از مکان‌های قدیمی شهرهای سیسیان و اوشاکان و شامل مجسمه‌های کوچکی از سنگ مرمر و گل رس، اشیاء سفالی، زیورآلات نقره و طلا و سنگ‌نبشته‌هایی با خط میخی و زبان آرامی و ریتون‌هاست. یافته‌های بعد از دوران اورارتویی ارمنستان در این نمایشگاه نیز اهمیت خاص دارد، زیرا روابط دولت‌های ارمنستان و ایران، که طی سده‌های متمادی ادامه یافته، از همان دوره زمانی، یعنی اوایل شکل‌گیری سلسله‌های ارمنی پادشاهی «یرواندونی‌ها» و «آرتاشیسیان» در ارمنستان آغاز می‌شود.

به نمایش گذاشتن یافته‌های باستانی یک دوره زمانی خاص موزه تاریخ ارمنستان و موزه ملی ایران گواهی بر تمدن‌های خاص ارمنی و ایرانی و روابط موجود بین این دو فرهنگ و تمدن است.

دوره مفرغ اولیه در ارمنستان (از نیمه دوم هزاره چهارم تا سده ۲۳ پم)؛ فرهنگ منطقه سنگاویت
فرهنگ دوران مفرغ اولیه ارمنستان از نیمه دوم هزاره چهارم پم شکل گرفته و به فرهنگ سنگاویتی، کورا - ارس

معروف است. این فرهنگ در منطقه بسیار بزرگی شامل فلات ارمنستان و مناطق مجاور آن رواج داشته و مهم‌ترین مرکز آن دشت آرات بوده است.

اولین کاوش‌های شنگاویت به سرپرستی یوگنی بایبوردیان در سال‌های ۱۹۳۶ الی ۱۹۳۸ م انجام شد و در نتیجه آن که تا به امروز ادامه دارد، بیش از ۶۰۰ قلعه، محل سکونت و مقبره مربوط به دوران پیشین عصر مفرغ به دست آمد. انواع متنوع نمونه‌های به‌دست‌آمده از کاوش‌های مناطق شنگاویت، مغرابلور، کارنود، هاریج، آگاراک، الار، جراشن، برکابر و غیره مانند محل اجرای آئین‌های مذهبی، ظروف سفالی، مجسمه‌های سفالی کوچک به شکل انسان و حیوان نشان می‌دهد که ساکنان ارمنستان، با ایجاد فرهنگ مادی و معنوی منحصر به فرد خود، نقش بسزایی در شکل‌گیری تمدن کهن آسیای صغیر داشته‌اند. در این خصوص نمونه‌های به‌دست‌آمده سفالین متعلق به دوران مفرغ قدیم ارمنستان، برای آگاهی از نحوه اجرای آئین‌های مذهبی آن دوران و منطقه اهمیت بسزایی دارد؛ از جمله ظروف سفالین متعدد و بسیار زیبایی با پوشش درونی بلوطی و قرمز رنگ و پوشش بیرونی سیاه‌رنگ و براق و نقوش تزئینی بی‌همتا از نمادهای مرتبط با آیین‌های مذهبی که بر آن‌ها تصاویر پرندگان و حیوانات و اشکال هندسی به صورت حکاکی و نقاشی برجسته آمده است.

فرهنگ دوره میانی عصر مفرغ ارمنستان (سده‌های ۲۳ تا ۱۵ پم)

از نیمه دوم هزاره سوم پم در زندگی اجتماعی مردم فلات ارمنستان تغییرات اساسی روی می‌دهد و اقوام هند و اروپایی بر این منطقه حاکم می‌شوند و زمینه را برای ایجاد دولت‌ها و حاکمیت‌ها آماده می‌کنند. فرهنگ دوران میانی مفرغ ارمنستان را می‌توان براساس نمونه‌های به‌دست‌آمده از کاوش مقبره‌هایی بررسی کرد که در مناطق وانازور، کاراشامب، لوربیرد، لجاشن و هاریج قرار دارد. این نمونه‌ها شواهدی است از آیین‌های مذهبی که برای مردگان در آن زمان اجرا می‌شده، آیین‌هایی برای احیای مجدد مردگان و اثبات فناپذیری آنان در زندگی بعد از مرگ.

نمونه‌های به‌دست‌آمده در محدوده ارمنستان شامل تبرزین‌های جنگی و خنجرهای مفرغی، زیورآلات طلا و نقره، پیاله، گردنبند و سنجاق و دکمه‌های تزئینی، و نشان‌های سلطنتی طلا و نقره است که با سنگ‌های نیمه‌قیمتی تزئین شده و نشان‌دهنده رشد بی‌سابقه استخراج فلز و صنعت فلزکاری در ارمنستان است.

دوران میانی مفرغ را همچنین دوران سفال‌های رنگی نامیده‌اند. طرح‌های سفال رنگی نشان‌دهنده نظام و رسوم مذهبی آن زمان است. سیستم سه‌قسمتی جهان، با طبقات بالایی و زیرین، پایه و اساس این نظام را تشکیل می‌دهد و رنگ‌های قرمز و سیاه استفاده شده در طراحی ظروف نشان‌دهنده اعتقاد به زندگی دوباره پس از مرگ است.

فرهنگ ارمنستان در دوره مفرغ جدید و آهن قدیم (سده‌های ۱۵ تا ۹ پم)

نمونه‌های کشف‌شده از کاوش‌های باستان‌شناختی مناطق لجاشن و آرتیک اساسی‌ترین گواه فرهنگ مادی ارمنستان در دوره مفرغ جدید است. در سواحل که در نتیجه کاهش سطح آب دریاچه سوان به وجود آمده بود، در سال ۱۹۵۰ م گروه باستان‌شناسانی که به سرپرستی هاروطیون مناساکانیان کاوش می‌کردند از مقبره‌ها و سکونتگاه‌های متعلق به دوران مفرغ نمونه‌های بسیاری، شامل ارابه‌های چوبی حمل اجساد، ظروف سفالی مخصوص مراسم مذهبی، نمونه‌های نادر انواع سلاح و نمادهای حکومتی، کشف کردند. نمونه‌های انواع سلاح، وسایل کار، اشیای طلا و نقره، مجسمه‌ها و اشیاء ظریف سفالی کشف‌شده در لجاشن، کاراشامب، آرتیک، و وارداکار نشان‌دهنده رشد و پیشرفت فرهنگ ارمنستان در دوران مفرغ جدید است.

تیپ دوین و اطراف آن از مهم‌ترین مناطق عصر آهن قدیم که از هزاره سوم پم مسکون بوده است. در کاوش‌های باستان‌شناسی سال ۱۹۵۸ م به سرپرستی کارو قافاداریان در لایه فرهنگی سده‌های ۱۳ تا ۱۰ قلعه مرکزی دوین، سکونتگاه‌های مربوط به عصر مفرغ جدید و عصر آهن قدیم به دست آمد. در این کاوش‌ها ابزارهای کارگاهی مربوط به صنعت و آیین‌های مذهبی هزاره اول پم و اشیاء سفالی و کارگاه‌های فلزکاری و چهار محل اجرای مراسم مذهبی

کشف شد. محل‌های اجرای مراسم مذهبی که سبک معماری متعلق به دوران قبل از اورارتوست، قربانگاه‌هایی باشکوه و ظروف سفالی زیادی کشف شد. مناطق مسکونی دوین و دشت آرات، در طی حملات پادشاه اورارتو، آرگیشتی اول (۷۸۶-۷۶۴ پم) به این مناطق ویران شده است.

اورارتو (پادشاهی وان)

در اواسط قرن نهم پم در فلات ارمنستان یکی از مقتدرترین دولت‌های شرق کهن تشکیل شد، که در سنگ‌نبشته‌های دولت‌های آشوری با عنوان «اورارتو» شناخته می‌شود. اورارتویی‌ها کشور خود را بیابیلی می‌نامیدند. در کتاب مقدس از اورارتو به نام پادشاهی آراتیان یاد می‌شود. اورارتو با متحد کردن دولت‌ها و فرمانروایی‌های شهرهای کوچکی که تا آن زمان در حوضه دریاچه وان و سلسله‌جبال توروس ارمنستان وجود داشتند، پایه‌گذاری شد.

اولین پادشاه اورارتو آرامه نام داشت (۸۴۰ - ۸۶۰ پم) که برای جانشینانش کشوری مقتدر به یادگار گذاشت. جانشین وی، ساردوری اول، فرزند لوتیبری خود را «شاه کبیر»، «شاه مقتدر»، «شاه جهان»، «شاه کشور نائیری» می‌نامید. در نتیجه اصلاحاتی که در دوران پادشاهی ایشپوینی و سپس منوا انجام پذیرفت، پادشاهی وان به فرمانروایی مقتدر تبدیل شد، اما در دوران آرگیشتی اول و ساردوری دوم به قدرت سیاسی مقتدری تبدیل شد. اورارتویی‌ها با شکست دادن فرمانروایان متحد قوم اتیونی در شمال و آشوریان در جنوب موفق شدند تمامی فلات ارمنستان را متحد کنند و راه‌های ارتباطی اصلی را تحت تسلط خود درآورند.

اورارتو رهبری گروه متحد را علیه آشوریان بر عهده داشت، اما متحدان اورارتو در سال ۷۴۳ پم شکست خوردند و کشور آشور توانست اقتدار خود را در آسیا دوباره به دست آورد. در سال ۷۱۴ پم، کیمیری‌ها از شمال و آشوریان از جنوب بر اورارتو تاختند، اما پادشاهی اورارتو به رغم شکست‌هایی که متحمل شد، یک‌ونیم قرن دیگر نیز به حیات خود ادامه داد تا اینکه سرانجام در سال ۵۸۵ پم، بر اثر ضعف ناشی از مبارزات طولانی‌مدت علیه مادها، بابلی‌ها و سکاها، فرو پاشید. مدتی بعد از فروپاشی پادشاهی اورارتو در همان محدوده، پادشاهی پرواندونی‌های ارمنی تأسیس شد.

مجموعه اورارتویی موزه تاریخ ارمنستان

مجموعه اورارتویی موزه تاریخ ارمنستان شامل ۱۷۷۰ عدد از یافته‌های باستان‌شناسی از قبیل کتیبه‌های میخی و اشیاء تزئینی تشکیل شده است که طی کاوش‌های باستان‌شناسی از تاریخ ۱۹۲۱ تاکنون شده است. مجموعه مذکور از نظر زمان‌بندی شامل یافته‌هایی متعلق به قرن نهم پیش‌ازمیلاد تا اولین دهه قرن ششم پیش‌ازمیلاد از کاوش‌های شهرهای اورارتویی تأسیس شده در قرون هشتم تا هفتم پیش‌ازمیلاد مانند آرگیشتیخینلی (آرماویر) و اربونی (قلعه آراین) تیشبانی (کارمیر بلور - به معنی تپه قرمز) است. که در محدوده کنونی جمهوری ارمنستان قرار دارند. اولین نمونه را اسقف اعظم مسروپ سمبادیانس در سال ۱۸۶۲م در ساردارآباد کشف کرد اما قسمت اعظم این مجموعه استثنایی هنر و فرهنگ اورارتویی طی سال‌های ۱۹۳۹ تا ۱۹۷۲ م از طریق کاوش‌های سیستماتیک و همکاری‌های گروه‌های باستان‌شناسی آکادمی علمی جمهوری سوسیالیستی ارمنستان و آرمیتاژ دولتی که تحت هدایت و رهبری باستان‌شناس برجسته، عضو آکادمی و مدیر آرمیتاژ سنت پترزبورگ بوریس پیوتروسکی کشف شده‌اند.

فرهنگ ارمنستان بعد از اورارتو (سده‌های ۶ الی ۱ پم)

فرهنگ مادی ارمنستان بعد از اورارتو اساساً با اشیاء به‌دست‌آمده از کاوش‌های پایتخت‌های کهن ارمنستان مانند آرماویر و آرتاشات و مناطق کهن شهرهای سیسیان و آشاکان معرفی می‌شود. بعد از فروپاشی پادشاهی وان در ربع نخست سده ششم پم، سرزمین‌های اورارتویی بخشی از دولت تازه‌تأسیس و منسجم پادشاهی پرواندونی‌های ارمنی شد.

در نیمه دوم قرن چهارم پم پایتخت ارمنستان (هایک بزرگ) از وان به آرماویر منتقل شد، اما در سال ۱۸۹ پم پادشاه ارمنی، آرتاشس اول، پایتخت جدیدی به نام آرتاشات تأسیس کرد، که بیش از ۵۰۰ سال مرکز سیاسی، تجاری،

جدول گاهنگاری اورارتو (براساس مدارک باستان‌شناختی و اشارات متون تاریخی)

برای اولین بار نام اورارتو در کتیبه‌های آشوری به صورت «اور او اتری» دیده می‌شود.	: سده ۱۳ پم
اتحاد اقوام نائیری	: سده‌های ۱۳ تا ۱۰ پم
دوران تشکیل کشور اورارتو، آرامه اولین پادشاه اورارتو	: ۸۶۰ تا ۸۴۰ پم
ساردوری اول فرزند لوتیپری	: ۸۳۵ تا ۸۲۵
تأسیس پایتخت توشپا (وان) توسط ساردوری دوم	: ۸۲۷ تا ۸۲۵
ایشپوئینی، فرزند ساردوری دوم	: ۸۲۵ تا ۸۱۰
مبارزات ایشپوئینی با آشور برای کنترل نواحی جنوبی دریاچه اورمیه	: ۸۲۳ تا ۸۲۱
منوآ، فرزند ایشپوئینی	: ۸۱۰ تا ۷۸۶
مبارزات کشورهای اورارتو و آشور برای تسلط بر کشور مانا	: ۸۰۷ تا ۸۰۶
آرگیشتی اول، فرزند منوآ	: ۷۸۶ تا ۷۸۴
پیروزی‌های آرگیشتی اول در قفقاز و نواحی مجاور اورمیه	: ۷۸۴
حملات آرگیشتی اول به ماورای فرات (ملیته و خاند)	: ۷۸۳
تأسیس شهر قلعه‌ای آربونی ایروان	: ۷۸۲
تأسیس شهر قلعه‌ای آرگیشتیخینلی (آرماویر)	: ۷۷۶
ساردوری دوم، فرزند آرگیشتی	: ۷۶۴ تا ۷۳۵
پیروزی ساردوری دوم بر آشور نیزاز ششم پادشاه کشور آشور و حملات بر حوزه سوان و آرمه سوپریا	: ۷۵۳ تا ۷۵۲
حملات ساردوری دوم از جنوب شرق دریای سیاه به کشور کولخا	: ۷۵۰ تا ۷۴۸ و ۷۴۴ تا ۷۴۱
حملات ساردوری دوم به نواحی کوهستانی قره داغ و کشور بولوادی	: ۷۴۷ تا ۷۴۵
پیروزی ساردوری دوم بر کشور کوماخا	: ۷۴۶ تا ۷۴۴
پیروزی تیگلات پیلسر سوم بر اورارتو و متحدان آن	: ۷۴۳
رؤسای اول، فرزند ساردوری	: ۷۳۵ تا ۷۱۳
حمله سارگن دوم بر اورارتو و ویرانی شهر موساسیر	: ۷۱۴
آرگیشتی دوم، فرزند رؤسا	: ۷۱۳ تا ۶۸۵
رؤسای دوم، فرزند آرگیشتی	: ۶۸۵ تا ۶۴۵
تأسیس شهر قلعه‌ای تیشبانی (کارمیربلور)	: اوایل سده هفتم پم
فتح پروگیا توسط رؤسای دوم و متحدانش	: ۶۷۶
جدا شدن آرمه سوپریا، اولوبایی و نائیری خوبوشکیا از اورارتو	: ۶۵۳
بارویر سکاوردی، پادشاه آرمه سوپریا	: ۶۵۲
ساردوری سوم، فرزند رؤسا	: ۶۴۵ تا ۶۳۵
ساردوری چهارم، فرزند ساردوری	: ۶۳۵ تا ۶۲۵
آریمن	: ۶۲۵ تا ۶۱۷
رؤسای سوم، فرزند آریمن	: ۶۱۷ تا ۶۰۹
جولای تا آگوست تصرف و ویرانی نینوا، پایتخت کشور آشور	: ۶۱۲
رؤسای چهارم، فرزند رؤسا	: ۶۰۹ تا ۵۹۰
سقوط و فروپاشی کشور آشور توسط مادها	: ۶۰۵
فروپاشی پادشاهی اورارتو	: ۵۹۰ تا ۵۸۵

فرهنگی و مذهبی ارمنستان باقی ماند. از کاوش شهر آرتاشات، ابتدا به سرپرستی بابکن آراکلیان و سپس ژورس خاچاطوریان در سال ۱۹۷۰م آغاز شد، مشخص شد که مناطق آرتاشات از دوران آغاز کشاورزی مسکون بوده و این مسئله اهمیت بسزایی در مطالعات تاریخ ارمنستان هزاره‌های پنجم و چهارم پم دارد. کشف غیرمنتظره شهری اورارتویی در منطقه آرتاشات مطالعات جدیدی را برای اورارتوشناسی ممکن و اطلاعات ناقص مربوط به معماری دوران اورارتو تا قرون وسطای باستان را تکمیل کرد. اشیاء کشف‌شده فرهنگ مادی، از جمله آثار هنری، فلزکاری و سفالی، نمونه‌های بسیار متنوعی از اشیاء هنری و کاربردی، کنده‌کاری و سکه ضرب‌شده و به‌گرددش درآمده در همان مکان، اطلاعاتی جامع از فرهنگ و تاریخ بعد از دوران اورارتویی ارمنستان در اختیار می‌گذارد.

آنلکا گرگوریان و آویتا مکرтчیان

موزه تاریخ ارمنستان

مروری روایی بر نمایشگاه ارمنستان و ایران: خاطرات یک سرزمین

خاطرات یک سرزمین نمایشگاهی است از آثار فرهنگی واحد. فرهنگ سرزمینی که روزگاری مهد ظهور، شکوفایی و افول پادشاهی قدرتمند و تأثیرگذار اورارتو بوده و بخشی از آن در ایران و بخشی در ارمنستان قرار داشته است، محدوده‌ای جغرافیایی در حد فاصل سه دریاچه اوریسه، سوان و وان که امروزه درون مرزهای سیاسی ایران، ارمنستان و ترکیه قرار دارد.

به نظر می‌رسد برگزاری این نمایشگاه مشترک با ارمنستان — با در نظر گرفتن این مسئله که سرزمین اورارتوها، علاوه بر ایران، در دو کشور ارمنستان و ترکیه قرار داشته و اتفاقاً پایتخت آنان، توشپای باستان، درون سرزمین ترکیه امروزی واقع است — نیاز به توضیح دارد. دلیل اهمیت ارمنستان را در حوزه میراث اورارتو باید در متون دوره هخامنشی جستجو کرد. آنجا که در سنگ‌نبشته سه‌زبانۀ داریوش در بیستون در نسخه بابلی، که مخاطبان آن بین‌النهرینی‌ها هستند، از منطقه اوراشتو / اورارتو، ولی در نسخه پارسی باستان و عیلامی، که مخاطبان آن ایرانی‌ها هستند، از ارمنستان و هارمانیا نام می‌برد. متن سنگ‌نبشته داریوش نشان می‌دهد که ما، از دوره هخامنشیان، ارمنی‌ها را میراث‌دار اورارتوها دانسته‌ایم و طبیعتاً این رویکرد تاریخی معتبرتر از هر خوانش و ادعای امروزی است.

فرهنگ پیشاورارتویی

در گالری نخست نمایشگاه پیش‌زمینه‌های فرهنگی شکل‌گیری فرهنگ اورارتو به نمایش درآمده، که به حدود ۳۳۰۰ پم باز می‌گردد. در این گالری تمرکز اصلی بر فرهنگ یانیق یا کورا - ارس در شمال غرب ایران و سرزمین ارمنستان و شاخص‌ترین شیء نشان‌دهنده ویژگی باستان‌شناختی آن در این نمایشگاه، سفال سیاه براقی است که پس از پخت به آن پوشش سیاه‌رنگ داده‌اند و تزئینات هندسی کنده آن با ماده‌ای سفیدرنگ پر شده است.

فرهنگ اورارتویی

اورارتوها با چند ویژگی بارز فرهنگی شناخته می‌شوند، نخست اینکه این پادشاهی، همانند سایر فرهنگ‌های منطقه در آن روزگار، به طرز محسوس در تماس با فرهنگ آشور و متأثر از آن بوده و در عین حال رقابت سرسختانه و جدال طولانی‌مدت با آشوریان داشته است. این دو ویژگی را در آثاری چون کلاهخود، سپر، تیردان، خنجر و سرتیر می‌توان دید؛ در عین حال در نقوش تزئینی روی این آثار تلاش شده تزئیناتی مانند نقش برجسته‌های آشوری و نیز دروازه ایشتر خلق شود و نقوش به نمایش درآمده با هنرمندی تمام شانه به شانه هنر آشوریان می‌ساید. ضمن اینکه نمایش قطعاتی از پیکره‌های کوچک سفالین و مفرغی اسب، دهنه، نعل و زیورآلات اسب‌ها این نکته را یادآور می‌شود که بار همه تاخت‌وتازها، بین سپاهیان اورارتوها و آشوریان، بر دوش این اسبان بوده است و نقش این اسب‌ها را در برد و باخت‌ها نشان می‌دهد.

دیگر مشخصه فرهنگی اورارتوها تلاش برای نشان دادن عظمت و وجاهت سلطنت از طریق به یادگار گذاشتن سنگ‌نبشته‌ها و سنگ‌افراشته‌هایی است، به خطی که عناصر خطی آن را از خط میخی آشوری گلچین کرده بودند و زبان اورارتویی را با آن نگارش می‌کردند. نگاهی به این نوشتارها، به عنوان ویژگی بارز باستان‌شناختی اورارتوها، درک کامل‌تری از جغرافیای تاریخی و اتفاقات آن روزگار به دست می‌دهد.

اورارتویی‌ها فلزگران ماهری بودند، گواه آن آثار فلزی‌ای است که در محدوده جغرافیایی اورارتو به دست آمده است. قالب‌های سنگی و نمونه‌های فراوان آثار فلزی توانایی هنرمندان را در طراحی، ساخت، کنترل کوره‌ها، ذوب فلزات و نیز

توان سرزمینی را در دسترسی به مواد خام نشان می‌دهد. در محوطه‌های کارمیربلور و بسطام انبارهای متعدد حاوی خمره‌های ذخیره آذوقه و در ورودی این انبارها و کنار این خمره‌ها تعداد زیادی برچسب گلی به دست آمده که از کنترل منابع غذایی و سیستم توانای مدیریت اورارتوییان حکایت دارد. در این نمایشگاه نمونه‌هایی از این خمره‌ها و برچسب‌های گلی به نمایش درآمده است. گالری سوم محل نمایش نمونه‌های متعدد ابزارهای زندگی روزانه و مخصوصاً انواع فرم‌های سفالی است. نوع خاصی که به صورت ویژه نیاز به بررسی دارد سفال قرمز براق است در اشکال کاسه‌مانند و کوزه‌های دهانه‌شبدری، که از آن به عنوان سفال استاندارد اورارتویی یاد می‌شود. نمایش تعدادی سفال خاکستری در سایر ویتترین‌ها یادآور این نکته است که فرهنگ عمومی سفال در عصر آهن II و عصر آهن III سفال ساده‌خاکستری و نخودی است و اورارتوها سفال قرمز براق را به عنوان کالای خاص خود، تولید می‌کرده‌اند. پس از اورارتوها نیز برخی سنت‌ها تداوم می‌یابد که نشان از ارتباط دو سرزمین ارمنستان و ایران دارد و از آن جمله می‌توان به پلاکی اشاره کرد که بر آن نقش عقابی آمده که شیری را می‌درد و رد فرهنگ میترائیسم را در آن می‌توان دید و نیز تزئینات قاشقی شاخصه دوره هخامنشی و پس از آن که در جام نقره‌ای سده نخست پیش‌ازمیلاد ارمنستان دیده می‌شود.

یوسف حسن‌زاده

موزه ملی ایران

توصیف اشیاء نمایشگاه

ام‌البینین غفوری، آ. مکرтчیان

۱	دورهٔ آهن III، حدود ۸۰۰ پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۱۶۱۳	۱
خمرة سفالی
شنگاویت، ارمنستان
اواخر هزارهٔ چهارم پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۲۱۷۹
۲	۱۰
درفش‌های استخوانی (برای ریسندگی)
هفت‌توان تپه، ایران
دورهٔ آهن I، حدود ۱۱۵۰ - ۱۴۵۰
پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۷۵۷۸	۲
پیکرک گلی انسانی
موخراابلور، ارمنستان
اواخر هزارهٔ چهارم پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱-۱۷۹۰
۳	۱۱
ظرف سفالی
هفت‌توان تپه، ایران
دورهٔ مفرغ، حدود ۱۶۰۰ - ۱۸۰۰
پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۷۵۶۳	۳
پایهٔ سفالی آتشدان
کارنوت، ارمنستان
هزارهٔ سوم پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱۰۳-۲۹۳۴
۴	۱۲
ظرف سفالی
هفت‌توان تپه، ایران
دورهٔ مفرغ، حدود ۱۶۰۰ - ۱۸۰۰
پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۷۵۶۲	۴
کاسهٔ سفالی
شنگاویت، ارمنستان
هزارهٔ سوم پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۲۳۹۲-۲۴
۵	۱۳
سبوی سفالی
اجمیدازین، ارمنستان
سده‌های ۱۸-۱۹ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱-۵۵۶	۵
گردنبند از جنس طلا، عقیق و عقیق جگری
کاراشام، ارمنستان
سده‌های ۲۱-۲۲ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۴-۲۸۶۷
۶	۱۴
سبوی سفالی
آروج، ارمنستان
سده‌های ۱۸-۱۹ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱-۲۷۷۷	۶
گردنبند
گفارت، ارمنستان
هزارهٔ سوم پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر TV۶
۷	۱۵
سبوی سفالی
گتاشن داخلی، ارمنستان
سده‌های ۱۸-۱۹ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱۸-۲۴۳۱	۷
جام زرین
وانادزور، ارمنستان
سده‌های ۱۷-۱۸ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱-۱۸۶۱
۸	۱۶
ظرف سفالی
کاراشام، ارمنستان
سده‌های ۱۵-۱۶ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۳۱-۲۷۶۸	۸
فنجان سفالی
هفت‌توان تپه، ایران
دورهٔ مفرغ، حدود ۱۶۰۰ - ۱۸۰۰ پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۱۴۵۵
۹	۱۷
جام سیمین
کاراشام، ارمنستان	۹
قوری سفالی
هفت‌توان تپه، ایران
سده‌های ۲۱-۲۲ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱-۲۸۶۷	۱۸
ظرف سفالی
یانیق تپه، ایران
دورهٔ مفرغ، حدود ۲۴۰۰ - ۲۶۰۰ پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۶۳۲۹	۱۹
تراشه و تیغهٔ ابسیدین
بنای قلعه، بسطام، ایران
دورهٔ آهن II، سدهٔ ۹ پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۷۸۷۷
۲۰
سریپکان دو رویه از ابسیدین
یانیق تپه، ایران
دورهٔ مفرغ، حدود ۲۴۰۰-۲۶۰۰ پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۷۴۴۹	۲۱
تنگ سفالی
لجاشن
سده‌های ۱۴-۱۵ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۶۸-۲۰۴۹	۲۲
پایهٔ سفالی آتشدان
لجاشن
سده‌های ۱۴-۱۵ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر ۱۸۵-۲۰۰۹
۲۳
ظرف سفالی درپوش‌دار
کاراشام
سده‌های ۱۵-۱۶ پیش‌از‌میلاد
موزهٔ تاریخ ارمنستان
شمارهٔ اثر a-b-۲۰۰-۳۰۶	۲۴
پیالهٔ سفالی
حسنلو، ایراتق
دورهٔ آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰
پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران
شمارهٔ اثر ۲-۷۲۰۲	۲۵
قوری سفالی
حسنلو، ایران
دورهٔ آهن III، حدود ۸۰۰ پیش‌از‌میلاد
موزه ملی ایران

لجاشن، ارمنستان
سده‌های ۱۴-۱۵ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۲۴-۲۰۰۷

۴۵
پیکره مسبک زن از جنس سنگ توف
گارمیریلور، ارمنستان
سده‌های ۱۲-۱۳ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۴۸-۲۲۸۵

۴۶
لوح سفالی
دوین، ارمنستان
سده‌های ۹-۱۰ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۶۸-۳۱۰۹

۴۷
سردیس انسان از جنس سنگ توف
دوین، ارمنستان
سده‌های ۹-۱۰ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۷۸-۳۰۷۸

۴۸
سردیس انسان از جنس سنگ بازالت
اچمیدازین، ارمنستان
سده‌های ۸-۹ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۴۱۳

۴۹
پلاک مفرغی
آپاران، ارمنستان
اواخر هزاره دوم پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۷۴۰

۵۰
پلاک مفرغی
لوری - آرخیس، ارمنستان
اواخر هزاره دوم پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۴۸۲۸

۵۱
پیکرک مفرغی
داووش، ارمنستان
سده ۹ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱-۲۴۶۸

۵۲
پیکرک عرابه (ارابه) مفرغی
داووش، ارمنستان
سده ۹ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۹-۲۴۶۸

۵۳
پیکرک مفرغی
داووش، ارمنستان
سده ۹ پیش از میلاد

۳۵
کاسه سفالی
هفتوان تپه، ایران
هزاره دوم پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۶۰

۳۶
سرعلم مفرغی به شکل عرابه (ارابه)
لوری برد، ارمنستان
سده‌های ۱۴-۱۵ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۲-۲۷۲۸

۳۷
پیکرک مفرغی پرنده
لجاشن، ارمنستان
سده‌های ۱۴-۱۵ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۵۰-۲۰۰۹

۳۸
پیکرک مفرغی بز
آرتیک، ارمنستان
سده‌های ۱۳-۱۴ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۵۵۳-۲۱۷۳

۳۹
سرعلم مفرغی
لجاشن، ارمنستان
سده‌های ۱۴-۱۵ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۶۵-۲۰۰۷

۴۰
پیکرک مفرغی گوزن
تولورس، ارمنستان
سده‌های ۱۱-۱۲ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۵-۱۹۱۱

۴۱
تبرزین مفرغی
آرتیک، ارمنستان
سده‌های ۱۴-۱۵ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۷۳-۲۲۰۸

۴۲
خنجر مفرغی
آرتیک، ارمنستان
سده‌های ۱۳-۱۴ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳۳۱-۲۳۴۶

۴۳
تبرزین سیمین
کاراشام، ارمنستان
سده‌های ۲۱-۲۲ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳-۲۸۶۷

۴۴
خنجر مفرغی با غلاف

شماره اثر ۱۶۰۲

۲۶
کاسه سفالی
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۲۴۷۶

۲۷
قوری سفالی
حسنلو، ایران
دوره آهن III، حدود ۸۰۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۵۱

۲۸
قوری سفالی
حسنلو، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۰۶

۲۹
پیکرک گلی
کردلر تپه، ایران
دوره آهن II، سده‌های ۸-۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۷۶۵

۳۰
کاسه سفالی
گوگ تپه، ایران
دوره آهن III، حدود ۵۵۰-۸۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۶۳۱

۳۱
دیگچه سفالی
ساناهین
سده‌های ۱۱-۱۲ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۷۹۱

۳۲
دیگچه سفالی
دیلیجان
سده‌های ۱۱-۱۲ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱-۱۹۱۹

۳۳
کوزه سفالی
حسنلو، ایران
دوره آهن III، حدود ۸۰۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۶۳۸

۳۴
کاسه سفالی
یانیق تپه، ایران
دوره مفرغ، حدود ۲۴۰۰ - ۲۶۰۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۵۶۳/۶۳۱۰

موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲-۲۴۶۸

۵۴

لوح از سنگ بازالت با کتیبه میخی
آرامویر، ارمنستان
سده ۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۷۹۹
ترجمه کتیبه:

به لطف خلدی، ساردوری، فرزند آرگیشتی،
این برزبیدونی و این انبار غله را ساخت. اولین
انبار برای کپی (واحد اندازه گیری اورارتویی)
و دومین انبار برای بانس (واحد اندازه گیری
اورارتویی). ساردوری، شاه بزرگ، شاه کوروبیا،
شاه شهر توشیا.

Harutyunian 2001:281-282 ;Hmayakian
1999:269-274

۵۵

گل نبشته با کتیبه به خط میخی
گامیربلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۸۸-۲۷۸۳

متن از شاهزاده یا شاهک و مهمور است.
دو جاسوس به نام‌های خالدیپوره و اوژدی
شناسایی شده‌اند. اشیاء بسیاری برای شاه
فرستاده شده است. پنج نفر آمده‌اند. تسیپیه نزد
شاه رفته و نزد او درباره این دو تن جاسوس
شهادت درست داده است.

(Dyakonov 1963:35-36,65-79)

۵۶

گل نبشته با خط میخی
گامیربلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۸۵-۲۷۸۳

متن اقتصادی از خزانه قلعه تیشبانی درباره
دو گروه از بافته‌ها از جنس مو و پشم که
از سرزمین ازا (آرامویر؟) که به قلعه آورده
شده‌اند.

Piotrovsky 1970: n. 22; Diakonov 1963:)
(37-38; 79-80)

۵۷

گل نبشته با خط میخی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۳۳۹
لوح کشاورزی
ترجمه کتیبه:

۱. شاه می گوید: بگو (؟)
۲. (به) ایشپلیوقو، دارنده مهر،
۳. (و به) لوبشوصینی، مسئول (یا محافظ یا
متصدی) قلعه
۴. فرمان (را). مطیع شو (؟)
۵. (به) شاه، کلام (یا فرمان) (؟) زنده خدا.
۶. به راستی کشت (؟)
۷. ؟ هست.
۸. نزد لوبشوصینی، مسئول قلعه،
۹. ادیددی یاغی (یا شورشی) (؟) (و)
۱۰. فرماندهان شورشی (؟) (؟)

۱۱. شهر آیسوآیزونی
۱۲. اکنون ؟ بگبر
۱۳. کشت (به) ادیددی.
(دارا ۱۳۹۶: ۱۳۹-۱۴۰)

مهر

۱. از روسا، پسر ساردوری)
۲. (مامور یا دارنده) مهر (بسمت یا مقام)
اصولی

۵۸

گل نبشته با خط میخی

بسطام، ایران
دوره آهن III، ۶۴۵-۶۸۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۳۴۰

لوح چیره نان

ترجمه کتیبه:

۱. [شاه] می گوید: بگو (؟)
۲. به لوبشوصینی، مسئول قلعه،
۳. ؟ ؟ ؟

۴. آن‌ها که مردم (؟) آمریشی

۵. هستند می دهند (؟)

۶. ۳ نان هر روز به مردم

۷. بعلاوه (؟) می گوید: مردم (؟) خلی

۸. هستند می دهند (؟)

۹. دو نان هر روز به مردم

۱۰. هر روز این

۱۱. ؟ ؟ ؟

(دارا ۱۳۹۶: ۱۴۳-۱۴۷)

مهر

۱. (از) روسا، پسر ساردوری، روسا
۲. (مامور یا دارنده) مهر (بسمت یا مقام)
اصولی

۵۹

لوح سنگی با کتیبه به خط میخی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۴۹۵۰
سنگ بنای بسطام

ترجمه کتیبه:

۱. (به خدای) خالدی، سرور، این عبادتگاه
(را) روسا،
۲. فرزند آرگیشتی، ساخت.
۳. به لطف (یا حفاظت) (خدای) خالدی،
روسا، فرزند آرگیشتی،
۴. می گوید: سنگ خالی (یا ننوشته ؟) بود،
هیچ چیز
۵. اینجا سازنده (؟). زمانی که خالدی
۶. دستور داد به من ساختم.
۷. (آن را) «شهر کوچک روسا» نام نهادم.
۸. روسا، فرزند آرگیشتی، می گوید:
۹. (اگر) کسی این کتیبه را نابود کند، (اگر)
کسی
۱۰. (آنها) پاک کند، (اگر) کسی (آن را)
خراب کند (و) نابود کند،
۱۱. خالدی (و) خدای توفان (و) خدای
خورشید (و) همه خدایان.
۱۲. زیر نام (نور) خورشید نتواند باشد (یا
بماند)،
۱۳. روسا، فرزند آرگیشتی،
۱۴. شاه قدرتمند، شاه کشورها،

۱۵. شاه کشور بیا، شاه شاهان،
۱۶. [سارور شهر توشیا.
(دارا ۱۳۹۶: ۱۲۶)

۶۰

لوح سنگی با خط میخی اورارتویی
میرگه کاروان، ایران
سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۴۹۸۰

ترجمه رویه اورارتویی بر پایه رویه آشوری

۲. [کشور بیا را]

۳. [گسترش دادم]

۴. [کشور دشمن]

۵. [نابود شد]

۶. [به من (گوش) دادند خدایان]

۷. [شادی]

۸. [همه روزها، همه روزهای]

۹. خوب شادی

۱۰. بی شمار (یا فراوان)

(Salvini 2008: 503)

۶۱

کتیبه به خط میخی اورارتویی
سیاه چشمه، ایران
سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۴۶۳۷

ترجمه کتیبه:

۱. مینوا
۲. فرزند ایشپوئینی
۳. شاه قدرتمند، شاه بزرگ
۴. شاه کشور بیا
۵. سرور...

۶۲

کتیبه با خط میخی اورارتویی
قلاتگاه، ایران
ایشپوئینی، ۸۱۰ - ۸۲۵ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۴۶۳۹

ترجمه کتیبه:

۱. به [حفاظت] (یا لطف) [خال‌ادی، خدای
توفان ... ایشپوئینی،]
۲. فرزند [ساردوری، شاه] کشور بیا [.....
(و) مینوا]
۳. پسر ایشپوئینی. زمانی که کشور زشگو
[.....]
۴. [..] را گرفتم. ساختم ؟ جدید را و (برای)
خال‌ادی [.....]
۵. سپاه [] خالدی، شهر اویشه کشور
[.....]
۶. [..] گوسفند (؟) به ... به درختان هدیه
کردم (؟) [.....
(دارا ۱۳۹۶: ۵۱)

۶۳

کتیبه سنگی با کتیبه به خط میخی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۴۶۰۳
لوح شینی
روی لوح
ترجمه کتیبه: ۱. به فرمان شینی

شماره اثر ۱۰-۲۳۰۳

۷۷ سپر مفرغی با کتیبه آرگیشتی اول
گارمیریلور، ارمنستان
آرگیشتی اول، ۷۸۴ - ۷۸۶ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۵۳-۲۰۱۰

۷۸ شی زرین
لوری - برد، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۴a,b-۲۴۷۰

۷۹ تاج زرین
لوری - برد، ارمنستان
سده های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱-۲۴۶۹

۸۰ تیردان مفرغی با کتیبه ساردوری دوم
ترجمه کتیبه: «به خدای خالدي، سرور، این تیردان را ساردوری تقدیم کرد» (Salvini 2012: 49, B9-11)
گارمیریلور، ارمنستان
۷۳۵ - ۷۶۴ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۷-۲۳۰۳

۸۱ قطعه ای از کمر بند مفرغی
گارمیریلور، ارمنستان
سده های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۵۸-۲۰۱۰

۸۲ قالب سنگی سرتبر (برای فلزکاری)
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
شماره اثر ۵۰۷۲

۸۳ قالب سنگی (برای فلزکاری)
اتاق شماره ۹، بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۳۸

۸۴ قالب سفالی (برای فلزکاری)
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۳۷۱

۸۵ قالب سنگی (برای فلزکاری)
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران

برچسب گلی با اثر مهر
بسطام، ایران
سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۳۳۵۲-۱۳۳۱۹

۶۹ کلاهخود مفرغی با کتیبه آرگیشتی اول
ترجمه کتیبه: «به خدای خالدي، سرور، آرگیشتی، فرزند مینوا، این کلاهخود را پیشکش کردم» (Salvini 2012: 36)
گارمیریلور
آرگیشتی اول، ۷۸۴ - ۷۸۶ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۴۲-۲۰۱۰

۷۰ کلاهخود مفرغی با کتیبه آرگیشتی اول
ترجمه کتیبه: «به خدای خالدي، سرور، آرگیشتی این کلاهخود را پیشکش کردم».
گارمیریلور، ارمنستان
۷۸۴ - ۷۸۶ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۸۸-۲۰۱۰

۷۱ کلاهخود مفرغی
محل کشف نامعلوم، ایران
سده ۸ - ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران

۷۲ پیکرک مفرغی الهه آروانی
وان، ارمنستان
سده های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۲۴۲

۷۳ پیکرک مفرغی خدای تیشبا
گارمیریلور، ارمنستان
سده های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۷۴۰-۱

۷۴ پیکرک چوبی
ارپونی، ارمنستان
سده ۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۸۹۷

۷۵ پیکرک گلی
گارمیریلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳۰/۳-۲۰۱۰

۷۶ سپر مفرغی با کتیبه روسای اول
گارمیریلور
۷۱۳ - ۷۳۵ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان

۲. برد. بگو
۳. به شب آبی، فرماندار،
۴. آ. او. آ. ن. ای، صاحب مهر،
۵. م. آ. ن. ای، م. آبا اشتر،
۶. به راستی (یا در واقع) خداوند زندگی را حفظ کند.
۷. قابل ترجمه نیست.
پشت لوح
۱. غیر قابل ترجمه
۲. فر [ماندار]؟ (افتادگی) [لنی
۳. [شاه] [افتادگی] [ا
(دارا ۱۳۹۶: ۱۵۱-۱۵۲)
مهر
ساردوری فرزند (؟) ساردوری
(دارا ۱۳۹۶: ۱۵۱-۱۵۲)

۶۴ سفال نبشته با خط میخی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۴۹۷۷
سفال نبشته سطح محوطه بسطام
فقط چند ردیف میخی باقی مانده و قابل ترجمه نیست.
(دارا ۱۳۹۶: ۲۲۴)

۶۵ کتیبه با خط میخی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۴۶۴۰
سنگ پایه معبد بسطام
ترجمه کتیبه:
۱-۲: غیر قابل ترجمه
۳- این
۴- خالدي
۵-۶: غیر قابل ترجمه
(دارا ۱۳۹۶: ۱۲۸)

۶۶ گل نبشته با خط میخی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۲۳۰۲
ترجمه کتیبه:
۱. یک گوسفند آرو...
۲. یک گوسفند مینو...
۳. یک گوسفند اوال...
۴. یک گوسفند (آقای) ...
(دارا ۱۳۹۶: ۱۵۴-۱۵۵)

۶۷ برچسب گلی با اثر مهر
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۳۵۲
کتیبه هایی مانند ۳ مهر، ۶۱ مهر، متعلق به کشور نوبت و ۳۰ مهر دارد.
(دارا ۱۳۹۶: گوی های ۱ و ۳ و ۵ و ۱۲)

۶۸

- ۱۰۴ دستبند زرین
گارمیربلور، ارمنستان
سده‌های ۷-۸ پیش‌ازمیلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۹۹-۲۰۱۰
- ۱۰۵ دستبند آهنی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۶۱۸
- ۱۰۶ گوشواره زرین
گارمیربلور، ارمنستان
سده ۷ پیش‌ازمیلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۸۴۱a,b
- ۱۰۷ گردنبند سنگی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۸۲
- ۱۰۸ سردوک‌های استخوانی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۹۵
- ۱۰۹ گردنبند
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۸۹
- ۱۱۰ گردنبند
کردلرتهپه، ایران
دوره آهن II، سده‌های ۸-۹ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۴۸
- ۱۱۱ مهر سیلندری از جنس لاجورد
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۹۷
- ۱۱۲ مهر استوانه‌ای سنگی
حسنلو، ایران

- ۹۵ دهانه مفرغی اسب
لوری - برد، ارمنستان
سده‌های ۶-۷ پیش‌ازمیلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۵۴-۳۱۶۴
- ۹۶ مدل سر اسب از مفرغ
گارمیربلور، ارمنستان
سده ۸ پیش‌ازمیلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۸۰-۲۷۸۳
- ۹۷ پلاک‌های مفرغی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۶۱۶
- ۹۸ دهانه مفرغی اسب
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۲۷۹۰
- ۹۹ مدل سم گاو از جنس خمیر لاجورد
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۸۷۵۴
- ۱۰۰ نعل آهنی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۳۴
- ۱۰۱ بخشی از ظرف سفالی اسب مانند
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۴۵
- ۱۰۲ گردنبند زرین
آرماویر، ارمنستان
سده‌های ۵-۶ پیش‌ازمیلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۲۸۷-۳۲
- ۱۰۳ دستبند سیمین
هرازدان، ارمنستان
سده‌های ۶-۷ پیش‌ازمیلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱-۱۹۲۵

- شماره اثر ۱۲۴۸۱
- ۸۶ قالب سنگی (برای فلزکاری)
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۲۴۷۹
- ۸۷ قالب از گل پخته (برای فلزکاری)
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۲۴۸۰
- ۸۸ شمشیر مفرغی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود ۸۵۰-
۱۱۵۰ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۲۸۸
- ۸۹ سرپیکان مفرغی
کردلرتهپه، ایران
دوره آهن II، سده‌های ۸-۹ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۸۷
- ۹۰ سرپیکان مفرغی
کردلرتهپه، ایران
دوره آهن II، سده‌های ۸-۹ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۸۸
- ۹۱ سرپیکان مفرغی
کردلرتهپه، ایران
دوره آهن II، سده‌های ۸-۹ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۸۹
- ۹۲ سرنیزه آهنی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۵۶
- ۹۳ سرپیکان آهنی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش‌ازمیلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۵۶۰/۲۱۱۲۶
- ۹۴ دهانه مفرغی اسب
لوری - برد، ارمنستان
سده‌های ۶-۷ پیش‌ازمیلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۶۴-۳۱۶۴

۱۳۰
جعبه از سنگ صابون
گارمیریلور، ارمنستان
سده‌های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰۱۰-۱۴۸

۱۳۱
پیکرک استخوانی جانوری (شیربالدار)
گارمیریلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰۱۰-۱۳۱

۱۳۲
جعبه از سنگ صابون
گارمیریلور، ارمنستان
سده‌های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰۱۰-۱۴۹

۱۳۳
دسته مفرغی به شکل شیر
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۶۱۵

۱۳۴
قطعات تزئینی از جنس استخوان
اتاق شماره ۹، بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران

۱۳۵
یک قطعه عاج سوخته
حسنلو، ایران
دوره آهن III، حدود ۸۰۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۴۸۵

۱۳۶
شی استخوانی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۹۸

۱۳۷
شی استخوانی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۲۵۰

۱۳۸
ماسک استخوانی
گارمیریلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰۱۰-۱۳۳

پیکرک سنگی جانوری
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۶۴

۱۲۲
تیغه داس آهنی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن III، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۳۱

۱۲۳
سر تیشه آهنی
بنای ارگ، محوطه دروازه، بسطام، ایران
دوره آهن III، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۲۱۱۲۸ / ۵۵۶۲

۱۲۴
طشت سنگی (سنگ بازالت)
گارمیریلور، ارمنستان
سده‌های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۵۰-۲۳۵۰

۱۲۵
بشقاب سه پایه سنگی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۲۰۹

۱۲۶
بشقاب سه پایه سنگی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود
۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۹۲۵

۱۲۷
مهر مسطح از سنگ صابون به شکل گاو
گارمیریلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰۱۰-۱۵۷

۱۲۸
دسته مفرغی
«ساردوری فرزند آرگیشتی»
گارمیریلور، ارمنستان
۷۶۴-۷۳۵ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۷۸۳-۷۹

۱۲۹
پلاک مفرغی
گارمیریلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۷۸۳-۱۹۳

دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۲۴۳

۱۱۳
مهر استوانه‌ای از سنگ صابون
گارمیریلور، ارمنستان
دوره اورارتو، سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰۱۰-۶۷

۱۱۴
مهر استوانه‌ای از سنگ صابون
گارمیریلور، ارمنستان
دوره اورارتو، سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰۱۰-۴۶

۱۱۵
زنگوله‌های مفرغی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۶۱۳

۱۱۶
زنگوله‌های مفرغی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۶۱۲

۱۱۷
شی سنگی
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۶۰۲

۱۱۸
شی سنگی
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۶۴۴

۱۱۹
سرگرز کتیبه‌دار سنگی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن II)، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۶۲۱

۱۲۰
شی سنگی (احتمالاً سر عصا)
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۳۸

۱۲۱

Տիպի սֆալի
 Բսթամ, Իրան
 Դորը Ահն II, Տճը 9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 7827

158
 Մրփ սֆալի
 Բնայ Քլեղը, Բսթամ, Իրան
 Դորը Ահն III, Տճը 9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 7842

159
 Բիշթաբ սֆալի
 Բնայ Քլեղը, Բսթամ
 Դորը Ահն II, Տճը 9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 1350

160
 Քորի սֆալի
 Տլմաս, Իրան
 Դորը Ահն III, Տճը 9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 1631

161
 Կասը սֆալի քալեԴար
 ԿրԴլրթիղը, Իրան
 Դորը Ահն III, Տճը 8-9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 11783

162
 Բնյան սֆալի
 ԿրԴլրթիղը, Իրան
 Դորը Ահն III, Տճը 8-9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 11799

163
 Դրքոշ ազ ցլ քիղե
 ԿրԴլրթիղը, Իրան
 Դորը Ահն III, Տճը 8-9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 11788

164
 քալը սֆալի
 ԿրԴլրթիղը, Իրան
 Դորը Ահն III, Տճը 8-9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 11804

165
 Մրփ սֆալի
 ԿարՄիրլոք, արՄնսթան
 Տճը 7 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2010-95

166
 Մրփ սֆալի
 արՄոնի, արՄնսթան

ԿարՄիրլոք, արՄնսթան
 Տճը 7-8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 190-2783

149
 Բղի ազ Կոք սֆալի Բը Տղ Զո
 Բսթամ, Իրան
 Դորը Ահն II, Տճը 9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 1349

150
 Մրփ սֆալի
 Կնսնո, Իրան
 Դորը Կնսնո IIIa, Դորը ԶաՄնիղի, Տճը 6
 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 211

151
 Կասը սֆալի
 Կնսնո, Իրան
 Դորը Կնսնո IIIa, Դորը ԶաՄնիղի, Տճը 6
 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 11502

152
 Մրփ սֆալի
 Զփթոն Կիղը, Իրան
 Դորը Կնսնո IIIa, Դորը ԶաՄնիղի, Տճը 6
 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 7630

153
 Մրփ սֆալի
 արՄոնի, արՄնսթան
 Տճը 8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2164-66b

154
 Մրփ սֆալի
 արՄոնի, արՄնսթան
 Տճը 7-8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2580-90

155
 Մրփ սֆալի
 Բնայ Կաղ, Բսթամ
 Դորը Ահն II, Տճը 9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 21099 / 5532

156
 քալը սֆալի
 Կնսնո, Իրան
 Դորը Ահն III, ԿոԴո 800 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 1635

157

139
 քիքր ասթոնայ
 ԿարՄիրլոք, արՄնսթան
 Տճը 7 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2010-51

140
 Մըր Մսթղ ասթոնայ
 արՄալոք, արՄնսթան
 Տճը 7-8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2583-80

141
 Մրփ Տիղիղի
 ԿրԴլրթիղը, Իրան
 Դորը Ահն II, Տճը 8-9 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Մլի Իրան
 Տնարը աթր 11844

142
 արՄի ազ Տնց Վալոն
 ԿարՄիրլոք, արՄնսթան
 Տճը 7 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2010-156

143
 Տիպի Դոքլոլ սֆալի
 ԿարՄիրլոք, արՄնսթան
 Տճը 7-8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2052-39

144
 Մրփ սֆալի
 ԿարՄիրլոք, արՄնսթան
 Տճը 7-8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2010-162

145
 Կոք սֆալի
 արՄոնի, արՄնսթան
 Տճը 8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2244-43

146
 Կոք սֆալի
 Բյնի, արՄնսթան
 Տճը 7-8 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2905-1

147
 Կոք սֆալի
 արՄալոք, արՄնսթան
 Տճը 6 քիշ-զմիլաԴ
 Մոզը Տարիղ արՄնսթան
 Տնարը աթր 2889-20

148
 Կոք սֆալի

۱۸۵
پارچ سفالی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IVb (دوره آهن III)، حدود
۸۰۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۱۹۸

۱۸۶
ظرف سفالی
بنای قلعه، بسطام
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۸۴۲

۱۸۷
کوزه سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۸۳۶

۱۸۸
فنجان سفالی
کردلر تپه، ایران
دوره آهن II، سده های ۸-۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۹۸

۱۸۹
خمره سفالی
گارمیربلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۲۰۱-۳

۱۹۰
خمره سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۰۸

۱۹۱
خمره سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۱۵

۱۹۲
خمره سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۲۰

۱۹۳
ظرف سفالی
حسنلو، ایران
دوره آهن III، سده ۸ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۸۳۵

۱۹۴

موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۴۹۸

۱۷۶
پیاله سفالی
بنای تاق، بسطام، ایران
دوره آهن III، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۱۰

۱۷۷
بشقاب سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن III، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۳۵۰

۱۷۸
بشقاب سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۳۵۹

۱۷۹
کاسه سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۸۸۱

۱۸۰
کاسه سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۰۹

۱۸۱
شی سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۲۱۱۲۹ / ۵۵۶۳

۱۸۲
ظرف سفالی آیینی (کرنوس)
گارمیربلور، ارمنستان
سده های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۹۱-۲۷۸۳

۱۸۳
ظرف سفالی
حسنلو، ایران
دوره آهن II، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۶۴۱

۱۸۴
تکوک سفالی
گوگ تپه، ایران
دوره آهن III، حدود ۵۵۰-۸۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۶۴۳

سده های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۸۱۴

۱۶۷
ظرف سفالی
گارمیربلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۰-۲۰۱۰

۱۶۸
تغار سفالی
حسنلو، ایران
دوره حسنلو IV (دوره آهن II)، حدود ۸۵۰-۱۱۵۰
پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۳۶۹۲

۱۶۹
قطعه سفال با نقش افزوده
حسنلو، ایران
دوره آهن III، حدود ۸۵۰ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۵۱۹

۱۷۰
کوزه سفالی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۸۳۰

۱۷۱
کوزه سفالی
گارمیربلور، ارمنستان
سده ۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۲۰۰-۴

۱۷۲
کوزه سفالی
بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۷۸۴۷

۱۷۳
کوزه سفالی
بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۲۱۰۹۸ / ۵۵۳۲

۱۷۴
کوزه سفالی
بنای قلعه، بسطام
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۶۵

۱۷۵
کوزه سفالی
حسنلو، ایران
دوره آهن III، حدود ۸۰۰ پیش از میلاد

ظرف سه پایه از گل پخته
کردلر تپه، ایران
دوره آهن II، سده‌های ۸-۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۸۱۱

۱۹۵
کاشی لعابدار سفالی
حسنلو، ایران
سده ۸ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۴۹

۱۹۶
شی از خمیر لاجورد
حسنلو، ایران
سده ۸ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۵۹۴۱

۱۹۷
ظرف مفرغی
اتاق شماره ۵، بنای ارگ، بسطام
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۲۸

۱۹۸
ظرف مفرغی
اتاق شماره ۵، بنای ارگ، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۲۷

۱۹۹
ظرف مفرغی
اتاق شماره ۹، بنای قلعه، بسطام، ایران
دوره آهن II، سده ۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۳۰

۲۰۰
شاخ
کردلر تپه، ایران
دوره آهن II، سده‌های ۸-۹ پیش از میلاد
موزه ملی ایران
شماره اثر ۱۱۷۹۳

۲۰۱
فنجان بلوری
لوری - برد، ارمنستان
سده‌های ۶-۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳۱۴۶-۱۴۹

۲۰۲
کاسه مفرغی
لوری - برد، ارمنستان
سده‌های ۶-۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳۱۴۶-۱۴۳

۲۰۳
کاسه مفرغی با کتیبه میخی از پادشاه
ساردوری دوم: «دارایی ساردوری»

گارمیر بلور، ارمنستان
۷۳۵ - ۷۶۴ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳۲/۳۸-۲۰۱۰

۲۰۴
کاسه مفرغی با کتیبه میخی از شاه مینوا:
«دارایی قلعه مینوا»
گارمیر بلور، ارمنستان
۸۰۶ - ۸۰۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳۲/۷-۲۰۱۰

۲۰۵
کاسه مفرغی با کتیبه میخی از شاه آرگیشتی
اول: «دارایی قلعه آرگیشتی»
گارمیر بلور، ارمنستان
۷۸۴ - ۷۸۶ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۳۲/۲۲-۲۰۱۰

۲۰۶
تنگ سیمین
گارمیر بلور، ارمنستان
سده‌های ۷-۸ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۶۵-۲۰۱۰

۲۰۷
جام سیمین
لوری - برد، ارمنستان
سده‌های ۶-۷ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۱۴-۳۱۶۶

۲۰۸
پلاک سیمین
سیسیان، ارمنستان
سده اول پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۳-۲۶۱۸

۲۰۹
پلاک سیمین
سیسیان، ارمنستان
سده اول پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱۵-۲۶۱۸

۲۱۰
شی زرین با مرصع کاری فیروزه
سیسیان، ارمنستان
سده اول پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲-۲۶۱۸

۲۱۱
شی زرین با مرصع کاری فیروزه
سیسیان، ارمنستان
سده اول پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱-۲۶۱۸

۲۱۲
بشقاب لاجورد با کتیبه آرامی

آرتاشات، ارمنستان
سده‌های ۱-۲ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۱-۲۹۴۰

۲۱۳
کاسه سیمین
سیسیان، ارمنستان
سده اول پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۵-۲۶۱۸

۲۱۴
قمقمه سفالی
اوشاکان، ارمنستان
سده‌های ۲-۳ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۸۴-۲۵۸۰

۲۱۵
دیس سفالی
آرماویر، ارمنستان
سده‌های ۱-۲ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۷-۲۲۵۶

۲۱۶
کاسه سفالی
آرماویر، ارمنستان
سده‌های ۲-۳ پیش از میلاد
موزه تاریخ ارمنستان
شماره اثر ۲۶-۲۶۲۷

عکس

امیر فرزاد (۱۰، ۱۲، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۳۰، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰)، **ورام**
هاکوبیان (۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰)، **زهره**
اکبری (۹۳، ۹۴، ۱۵۵)، **ریحانه لسانی گویا**
(۶۶)، **نینا رضایی** (۸، ۹، ۱۱، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰)

Fig. 1) Shengavit settlement, beginning of the 3rd millennium BC / Excavations of Y. Bayburtian, 1938 / Photograph by Y. Bayburtian, 1938
History Museum of Armenia N 3291

Շենգավիթ, Ք.ա. III հազ. սկիզբ / Պեղումները և լուսանկարը՝ Ե. Բայբուրդյան, 1938 թ. Հայաստանի պատմության թանգարան N 3291

تصویر (۱) استقرار شنگاویت در آغاز هزاره سوم
پم / به سرپرستی ی. بایبورتیان در ۱۹۳۸
کاوش و عکاسی شد / موزه تاریخ ارمنستان
شماره ۳۲۹۱

Fig. 2) Shengavit settlement, beginning of the 3rd millennium BC / Excavations of Y. Bayburtian, 1938 / Photograph by Y. Bayburtian, 1938
History Museum of Armenia N 3303

Շենգավիթ, Ք.ա. III հազ. սկիզբ / Պեղումները և լուսանկարը՝ Ե. Բայբուրդյան, 1938 թ. / Հայաստանի պատմության թանգարան N 3303

تصویر (۲) استقرار شنگاویت در آغاز هزاره سوم
پم / به سرپرستی ی. بایبورتیان در ۱۹۳۸
کاوش و عکاسی شد / موزه تاریخ ارمنستان
شماره ۳۳۰۳

Fig. 3) Lchashen, 15th -14th centuries BC. Kurgan N 2. / Excavations by H.Mnatsakanian, 1956 / Photograph by P. Grigoryan, 1959
History Museum of Armenia, N4970

Լճաշեն, ք.ա. XV – XIV դդ., N 2 կուրգան / Պեղումները՝ Շ. Մնացականյան, / 1956 թ. / Լուսանկարը՝ Պ. Գրիգորյան, 1959 / Հայաստանի պատմության թանգարան N 4970

تصویر (۳) لچاشن، سده‌های ۱۵ و ۱۴ پ.م، کورگان شماره ۲ / به سرپرستی هـ منتسکاتیان در کاوش شد / عکس پ. گرگوریان ۱۹۵۹، موزه تاریخ ارمنستان شماره ۴۹۷۰

Fig. 4) Lchashen, 15th -14th centuries BC. Kurgan N 11. / Excavations by H.Mnatsakanian, 1956 / Photograph by P. Grigoryan, 1959
History Museum of Armenia, N5384

Լճաշեն, ք.ա. XV – XIV դդ., N 11 կուրգան / Պեղումները՝ Շ. Մնացականյան, 1956 թ. / Լուսանկարը՝ Պ. Գրիգորյան, 1959 / Հայաստանի պատմության թանգարան N 5384

تصویر (۴) لچاشن، سده‌های ۱۵ و ۱۴ پ.م، کورگان شماره ۱۱ / به سرپرستی هـ منتسکاتیان در کاوش شد / عکس پ. گرگوریان ۱۹۵۹، موزه تاریخ ارمنستان شماره ۵۳۸۴

Fig. 5) Artik Necropolis, 12th – 11th centuries BC. Grave N 146 / Excavations of T.Khachatryan, 1962 / Photograph by R.Hakobian, 1962
History Museum of Armenia, N 6506

Արթիկի դամբարանադաշտ, ք.ա. XII – XI դդ., Թաղում N 146 / Պեղումները՝ S. Խաչատրյան, 1962 թ. / Լուսանկարը՝ Ռ. Հակոբյան, 1962 թ. / ՀՊԹ N 6506

تصویر ۵) آرتیک نکروپولیس، سده‌های ۱۲ و ۱۱ پ.م، گور شماره ۱۴۶ / به سرپرستی ت. خاچاتوریان در ۱۹۶۲ کاوش شد / عکس ر. هاکوبیان ۱۹۶۲، موزه تاریخ ارمنستان شماره ۶۵۰۶

Fig. 6) Artik Necropolis, 12th – 11th centuries BC. Grave N 147 / Excavations of T.Khachatryan, 1962 / Photograph by R.Hakobian, 1962
History Museum of Armenia, N 6509

Արթիկի դամբարանադաշտ, ք.ա. XII – XI դդ., Թաղում N 147 / Պեղումները՝ S. Խաչատրյան, 1962 թ. / Լուսանկարը՝ Ռ. Հակոբյան, 1962 թ. / ՀՊԹ N 6509

تصویر ۶) آرتیک نکروپولیس، سده‌های ۱۲ و ۱۱ پ.م، گور شماره ۱۴۷ / به سرپرستی ت. خاچاتوریان در ۱۹۶۲ کاوش شد / عکس ر. هاکوبیان ۱۹۶۲، موزه تاریخ ارمنستان شماره ۶۵۰۹

تصویر ۷ Fig. 7

تصویر ۸ Fig. 8

تصویر ۹ Fig. 9

Fig. 10 ۱۰ تصویر

Fig. 7) Van. Panoramic view of a fortress wall / Photograph by A. Vruyr, 1916
History Museum of Armenia N 1182

تصویر ۷) وان، نمای کلی قلعه / عکس الف. ورویر
۱۹۱۶، موزه تاریخ ارمنستان شماره ۱۱۸۲

Վան. Ամրոցի պարիսպների համայնապատկերը / Լուսանկարը՝ Ա. Վրույր, 1916

Fig. 8) Van. Panoramic view of an Urartian fortress / Photograph by A. Vruyr, 1916
History Museum of Armenia N 7555

تصویر ۸) وان، نمای کلی قلعه / عکس الف. ورویر
۱۹۱۶، موزه تاریخ ارمنستان شماره ۷۵۵۵

Վան. Ամրոցի պարիսպների համայնապատկերը / Լուսանկարը՝ Ա. Վրույր, 1916
Հայաստանի պատմության թանգարան N 7555

Fig. 9)) Karmir Blour (Teishebaini Fortress) / Wine – cellar N 28, excavated in
1950 / Photograph by A. Vruyr, 1950
History Museum of Armenia N 8552

تصویر ۹) ګارمیر بلور (قلعهٔ تیشباینی)، انبار
شمارهٔ ۲۸ نگهداری مواد خوراکی، در سال ۱۹۵۰
کاوش شده است.

Կարմիր Բլուր (Թեյշեբայնի ամրոց) / 1950 թ. պեղված N 28 մատանը/
Լուսանկարը՝ Ա. Վրույր, 1950
Հայաստանի պատմության թանգարան N 8552

Fig. 10)) Excavations at Artashat / Photograph by V.Hakobian, 2000

تصویر ۱۰) ګاوش در آرتاشات، عکس و. ھاګوبیان
۲۰۰۰

Արտաշատի պեղումները / Լուսանկարը՝ Վ. Հակոբյան, 2000 թ.

Fig. 11) General View of Urartian City of Bastam

Ուրարտական Բասթամ քաղաքի հիմնական տեսքը

تصویر (۱۱) نمایی از شهر اورارتویی بسطام (مربوط به زمان رؤسا)

1

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

38 Armenia and Iran: Memory of the Land

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԲՐՈՎՏԻ ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿԻ ՀԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

3

2

4

5

6

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԻՇՈՒՄԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ : ԲՐՈՒՅՐ ԴԱՐՒԻՑ ՄՈՒՆԵԿ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒՐ

Armenia and Iran: Memory of the Land

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

8

9

10

11

12

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

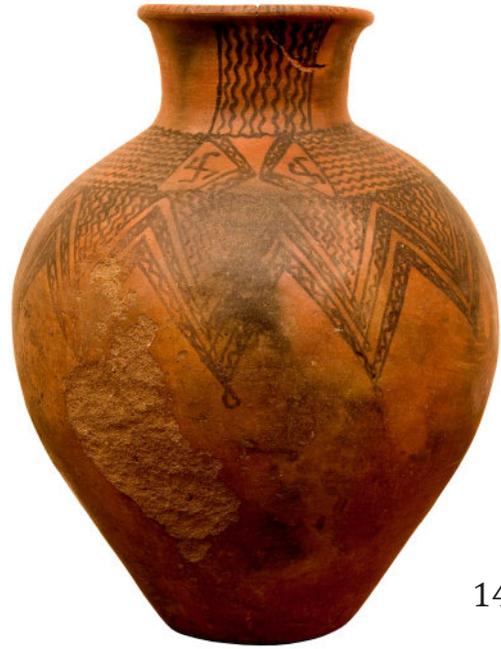
Armenia and Iran: Memory of the Land

44

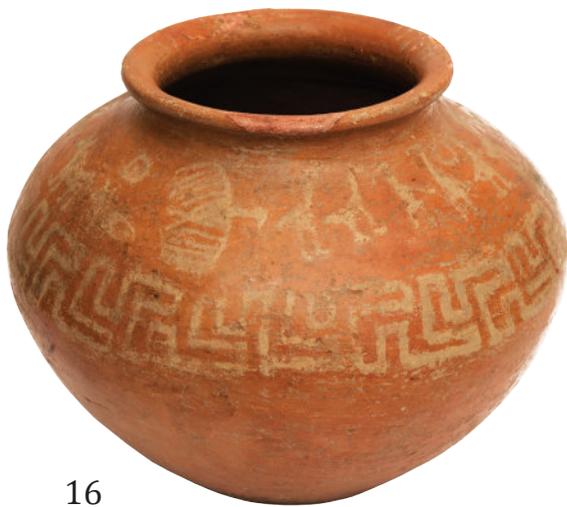
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄԸ: ԲՐՈՎՏԻ ԴԱՐՈՒՅ ՄՈՆՈԳՐԱԿ

13

14

16

15

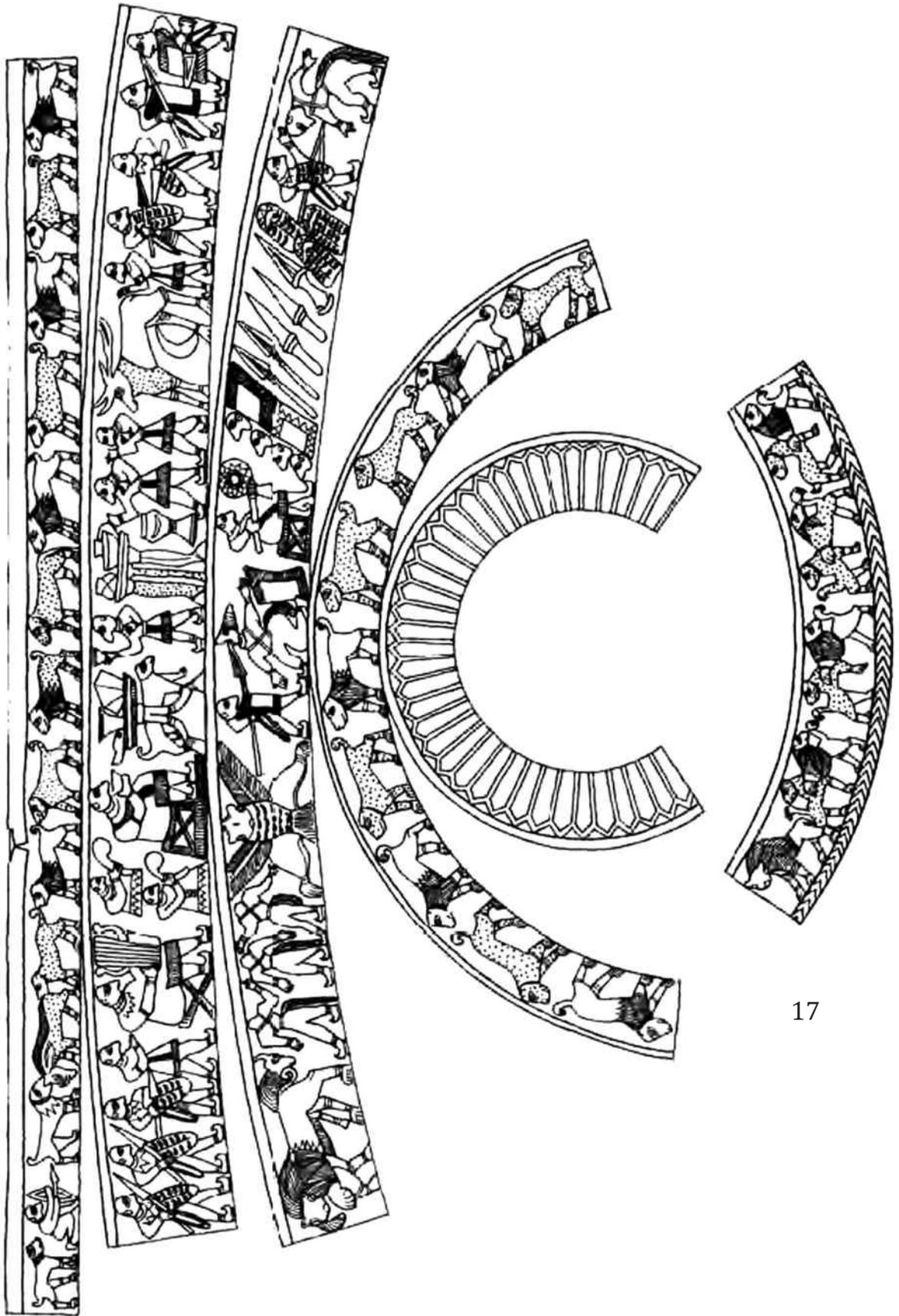
17

آرمینستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

46

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀԻՄՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԲՐՈՎՏԻ ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿԱՆ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

18

19

20

21

23

22

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԻՄՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԲՐՈՎԵՐ-ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿԻ ՉԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

54

34

35

36

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

56 Armenia and Iran: Memory of the Land

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄ: ԲՐՈՆԶԻ ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՆՈՒՄԵՆՏԱԿԱՆ ԶԵՏՈՒՐՈՒՄՆԵՐ

38

37

39

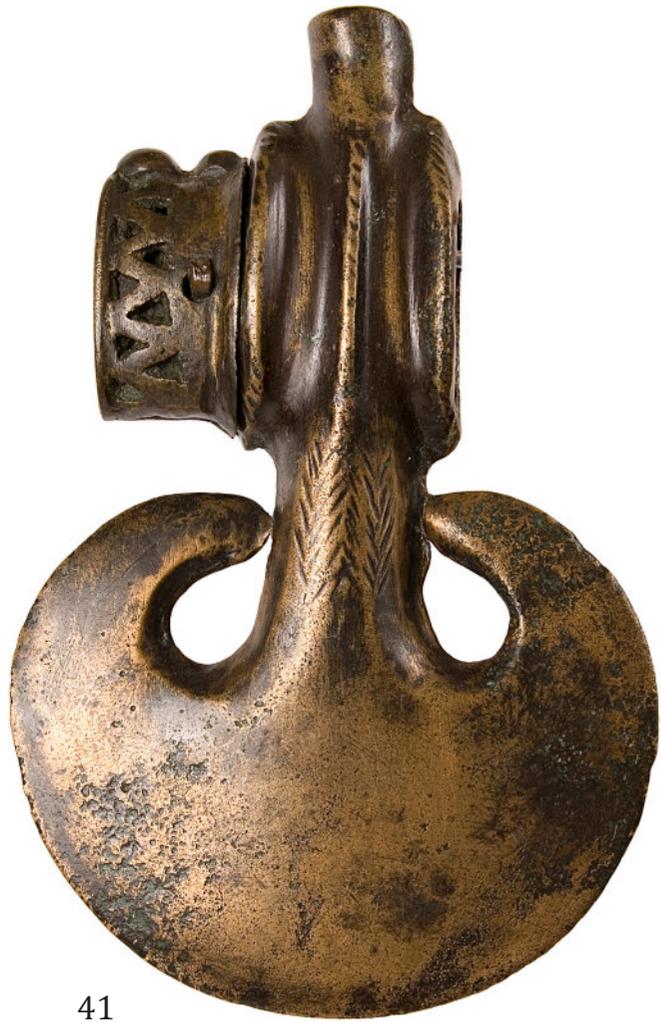
ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین
Armenia and Iran: Memory of the Land

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄ: ԲՐՈՎՊԻՆՈՒՄԻՆՈՒՄ ԵՎ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒՄ

42

41

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

60

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄ: ԲՐՈՎՁԻ ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿԱՆ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

44

43

45

46

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین
Armenia and Iran: Memory of the Land

62 ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄ: ԲՐՈՎՏԻ ԴԱՐԻՑ ՄՐԱՆԵՎ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

47

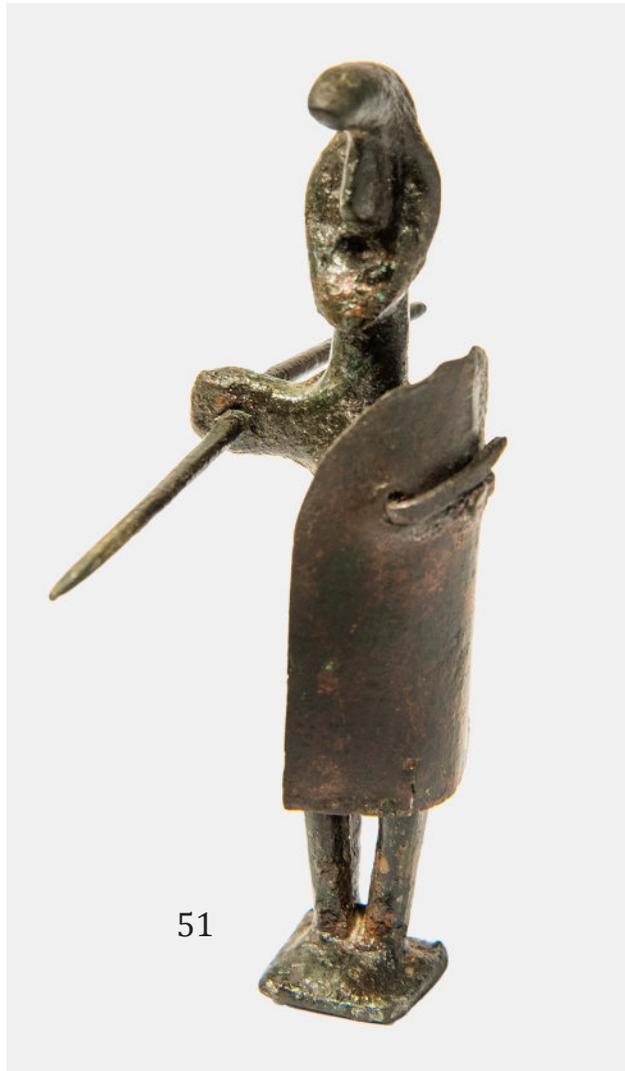
48

50

49

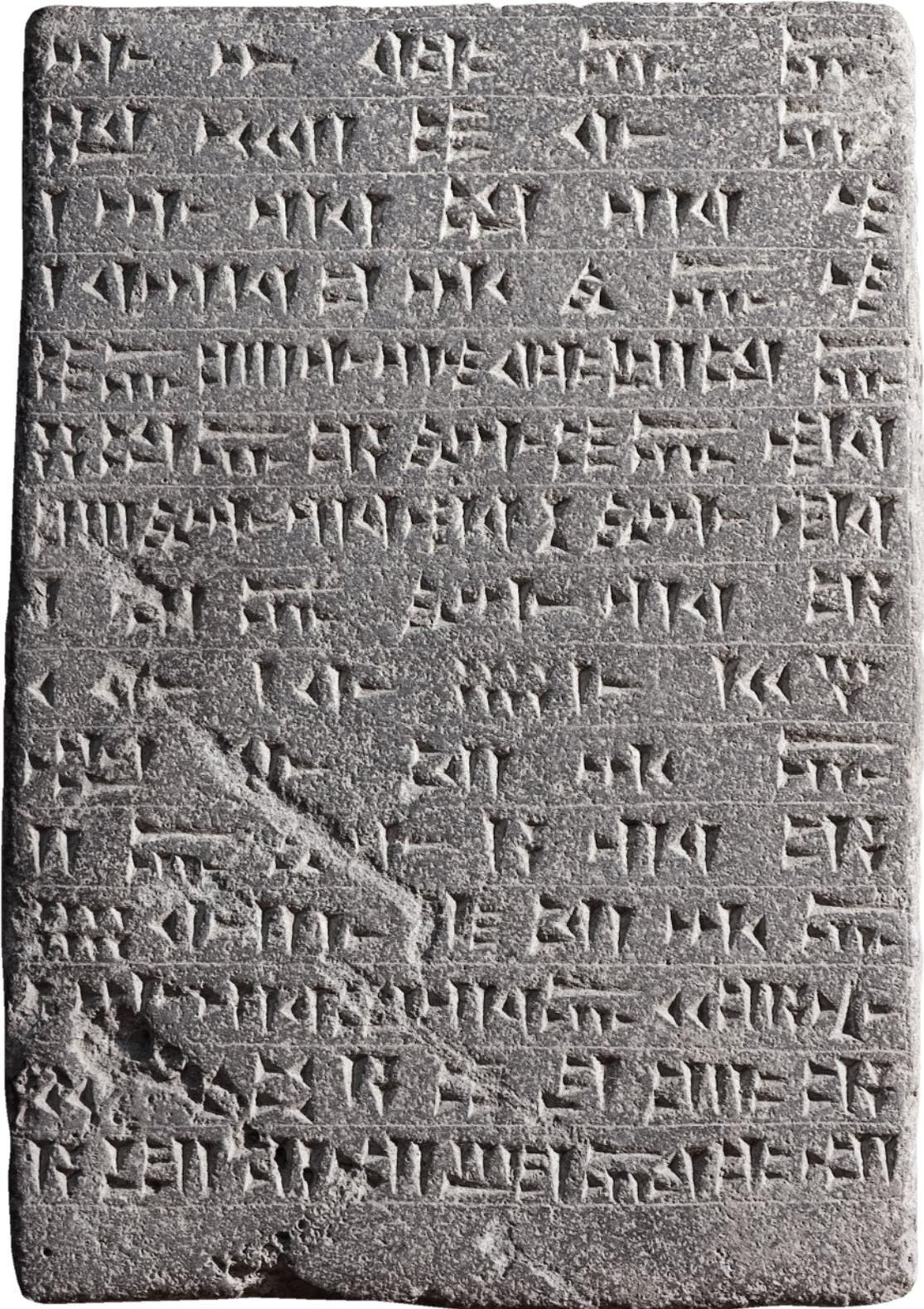
51

52

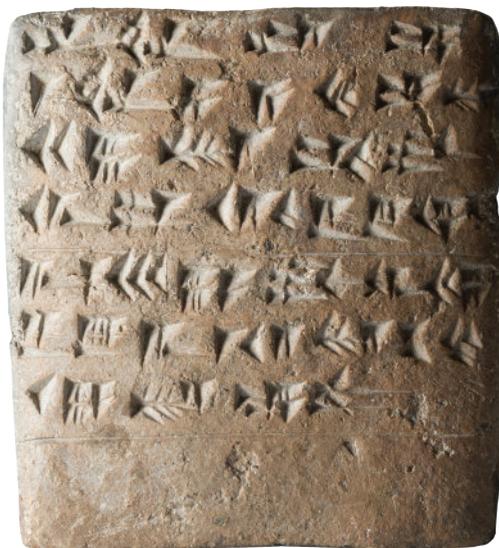
53

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆԻՍՏՆԵՐԻ ԱՐՄԱՏԻ ԴԱՐՄԱՑՈՒՄԻ ՄԱՆԵԿԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
Armenia and Iran: Memory of the Land
ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

67

56

55

57

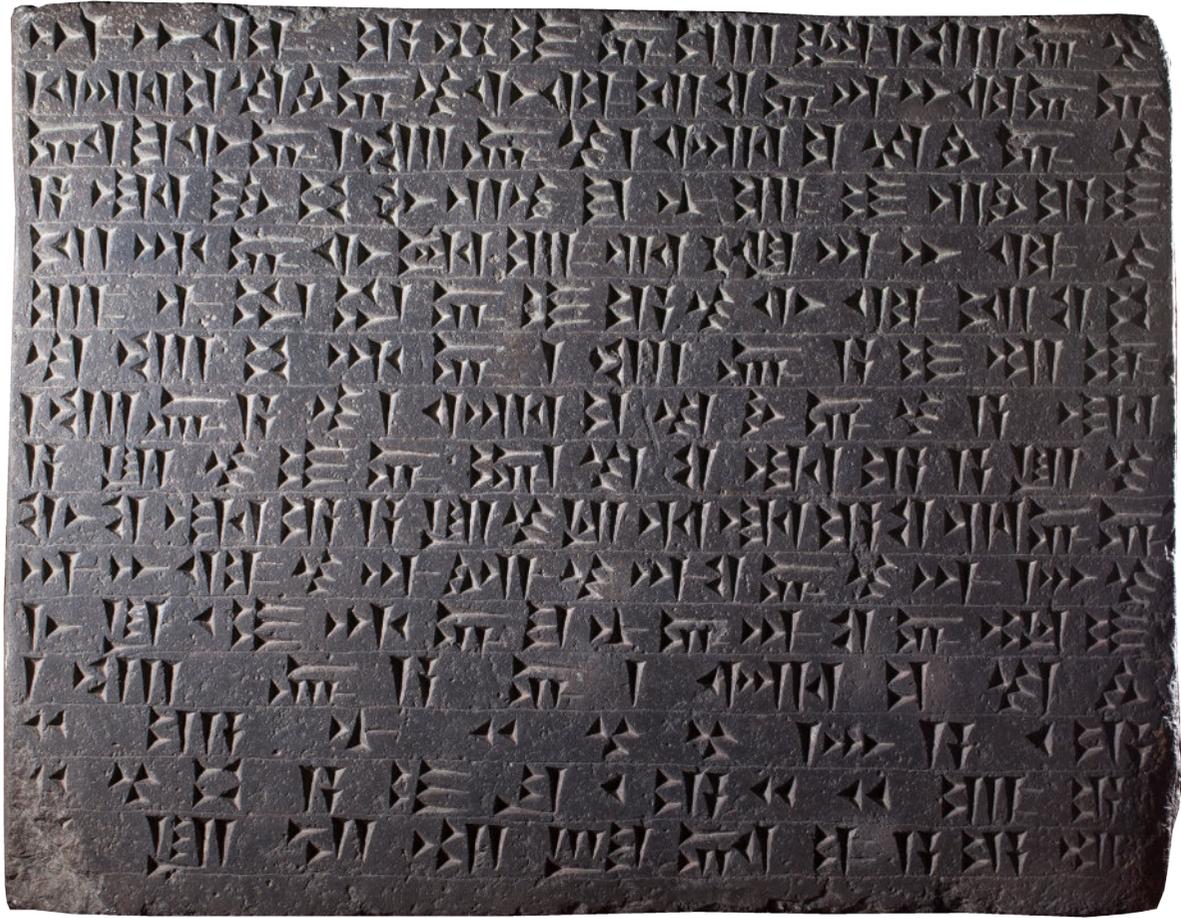
58

68

Armenia and Iran: Memory of the Land

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀՈՒՆ ԶԻՆՈՒԹՅՈՒՆԻՎ: ԲՐԱՍԵՐ-ԴԱՐԻՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿԱՆ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

60

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

70

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԹՅՈՒՆԸ: ԲՐՈՎՏԻՂԱՐԻՔԻ ՄՈՒՆԵԿ-ՉԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

61

62

63

64

65

66

67

68

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

74

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲՐՈՎԵՐՈՒՄԻՆ ԱՐՄԵՆԻԱ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԵՏԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՄԵՆԻԱ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲՐՈՎԵՐՈՒՄԻՆ

69

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

76

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԱՌՄԻ շԻՆՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ: ԲՐԱՍԵՐ ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՒՇԵՎԿԻ ՉԵՏՈՒՐԱՆՈՒ

69

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԻՐԱՆՔԻ ՇԻՆՈՒՄՆԵՐՈՒՄԸ : ԲՐՈՒՅՐ ԴԱՐԻՔՑ ՄՈՒՆԵԿՎԱԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒՐ
 Armenia and Iran: Memory of the Land
 ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

77

70

71

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

78

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀԻՄՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԲՐՈՎՏԻՆԻՆԻՍՏԻՍ ՄՈՆՈԳՐԱԿԻ ՉԵՏՈՒՐՈՒՄՆԵՐ

75

74

76

77

82

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԽՈՒՆԻՆԻ ՄԵՆՈՒՄԻՆՆԵՐԻ ԱՐՄԱՏՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

78.1

78.2

79

80

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

84

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԻՄՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԲՐՈՎՏԻՂԱՐԻՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿԻ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

81

82

84

83

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

86 Armenia and Iran: Memory of the Land

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀԱՅՈՒՆԻՎԵՐՍԻՏԵՏԻ: ԲՐԱՍԵՐ-ԴԱՐԻՔԻ ՄՈՒՆԵԿ-ՉԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

86

85

87

94

95

96

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

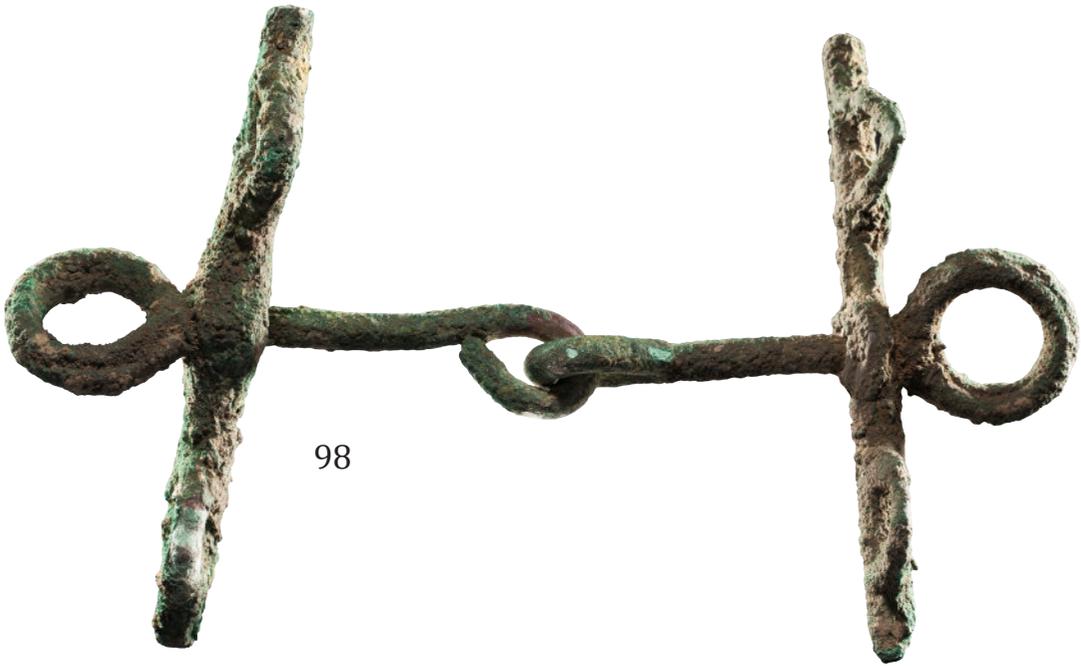
Armenia and Iran: Memory of the Land

90

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄ: ԲՐՈՎՊԻՆՈՒՄԻՆՈՒՄ ԵՎ ՏԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒՄ

97

98

99

100

102

104

103

105

106.2

106.1

107

108

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

96

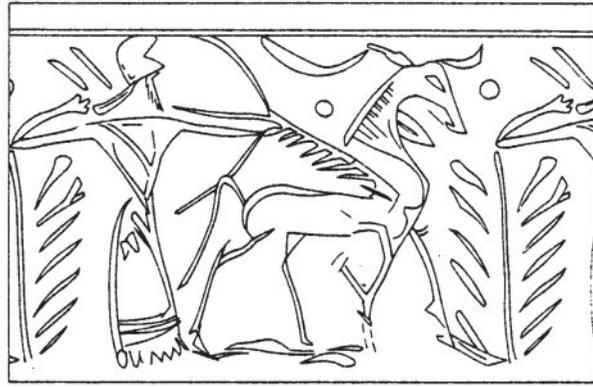
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՀՈՐԻ ԶԻՆՈՒԹՅՈՒՆԻՆԸ: ԲՐՈՎՏԻ ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿ

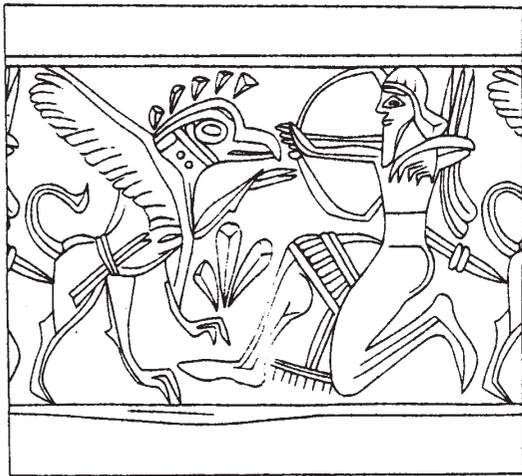
109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

128

127

129

131

130

132

133

134

137

136

135

139

138

140

142

141

143

144

146

145

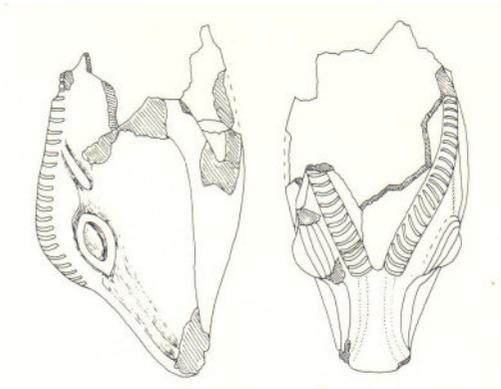
147

148

149

150

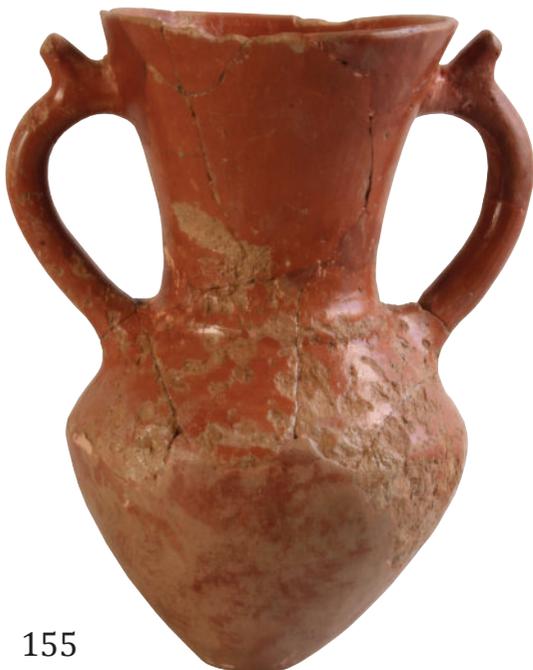
151

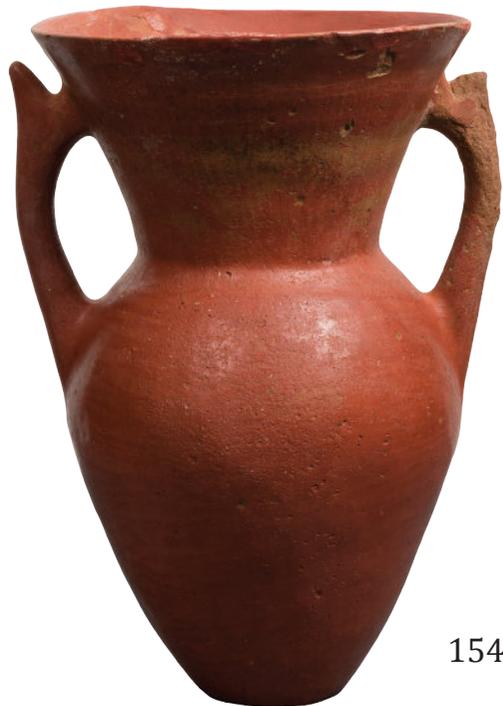
152

153

155

154

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

171

170

172

174

173

175

122

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین
Armenia and Iran: Memory of the Land
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄ: ԲՐԱՍԵՐ ԴԱՐԻՔ ՄՈՆՈԳՐԱԿԱՆ ԶԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

188

187

190

189

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

128

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՀԻՇՈՒՄԻՆՈՒՄ: ԲՐՈՒՍԻ ԴԱՐԻՔ ՄՈՆՈԳՐԱԿ

192

191

193

194

195

196

198

197

199.2

199.1

200.1

200.2

201

202

206

ارمنستان و ایران: خاطره یک سرزمین

Armenia and Iran: Memory of the Land

136

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՐԻ ՉԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԲՐՈՆԶԻ ԴԱՐՈՒՑ ՄՈՆՈԳՐԱԿ

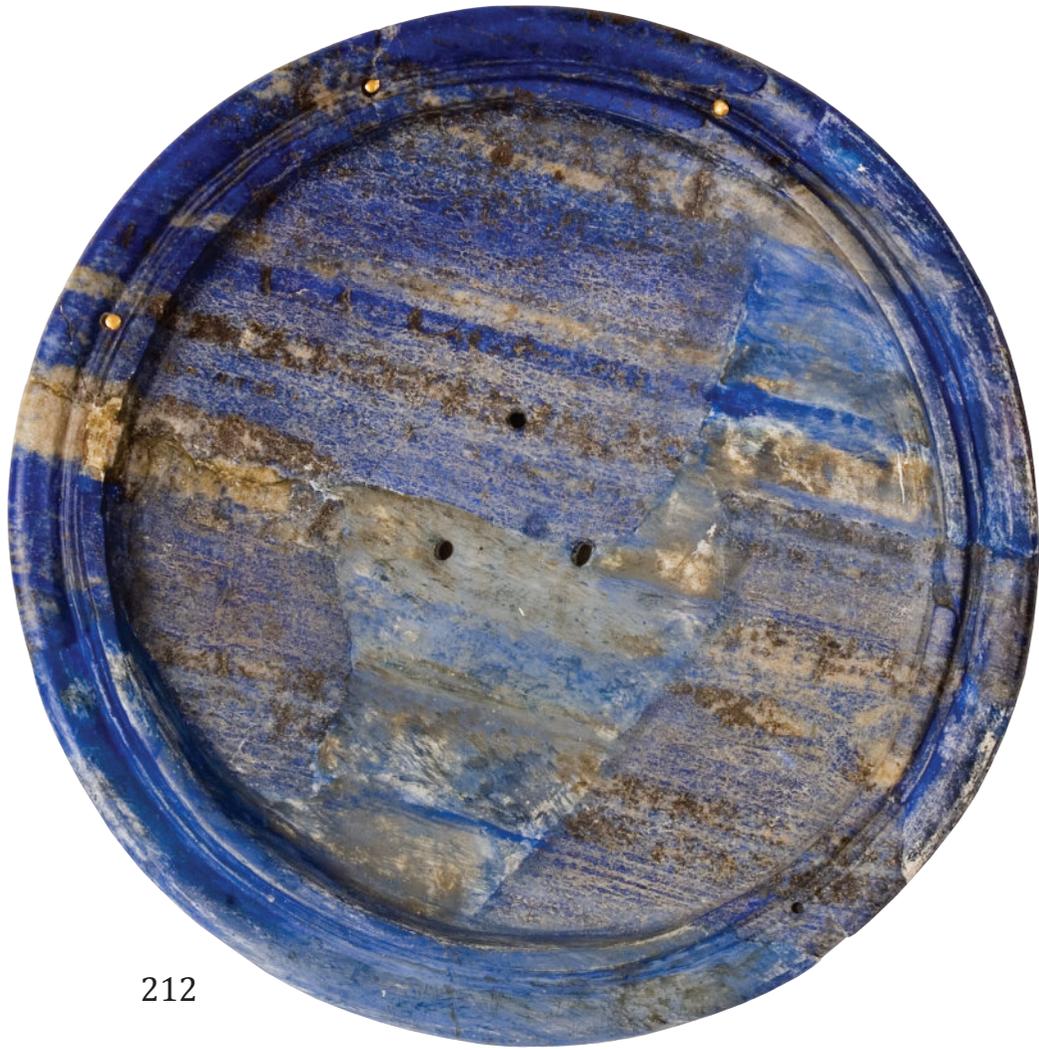
207

210

211

212

213

214

216

215

ուրարտացիները կիրառել են ասորական նախշաձևեր և պատկերել «Իշտարի» դարպասի հարթաքանդակները: Կատարյալ վարպետությամբ փորագրված նախշերը լիովին համարժեք են ասորական արվեստին: Նժույզի, սանձի, պայտի և ձիերի զարդարանքները, կավե և բրոնզե փոքր արձանիկները հիշեցնում են մեզ այն մասին, որ ուրարտացիների և ասորեստանցիների զորաբանակների բոլոր ասպատակություններն այդ ձիերով են իրականացվել: Ըստ էության այդ ձիերի կարևորությունն է ցույց տրվում հաղթանակների և պարտությունների մեջ:

Ուրարտացիների մշակութային մյուս առանձնահատկությունը նրանց թողած արձանագրություններն ու արձանագիր սալիկներն են, որոնք ի ցույց են դնում իրենց թագավորության հզորությունն ու շքեղությունը: Ուրարտական արձանագրությունները շարադրվել են ասորական սեպագրերից ծաղկաքաղ արված տառերով: Այդ գրություններին նետված մեկ հայացքը բավական է, որ քննարկվող ժամանակաշրջանի դեպքերի ու պատմական աշխարհագրության մասին ձեռք բերենք համակողմանի ընկալում:

Ուրարտացիները հմուտ մետաղագործներ էին, ինչը վկայում են Ուրարտական թագավորության աշխարհագրական սահմաններում հայտնաբերված մետաղյա նմուշները: Քարե կաղապարների, մեծաքանակ մետաղյա նմուշների պատրաստման, գծագրման, հնոցների պահպանման, մետաղաձուլման և տեղում հումքի ձեռքբերման և մշակման բնագավառներում ակնհայտ է ուրարտացի վարպետների հմտությունն ու կարողությունը:

Կարմիր բլուրի և Բաստամի տարածքներում պարենի պահեստավորման կարասներ պարունակող բազմաթիվ պահեստներ են հայտնաբերվել: Պահեստների մուտքերի մոտ նաև գտնվել են մեծ քանակությամբ խեցե կնքադրոշմներ, որոնք վկայում են սննդամթերքի պահպանման և ուրարտացիների կառավարման հզոր համակարգի մասին: Ցուցահանդեսում ներկայացված են նաև հիշյալ կարասների և կնքադրոշմների նմուշներ:

Երրորդ ցուցասրահը հատկացված է կենցաղային առտնին միջոցների, հատկապես, խեցեղենի ցուցադրման համար: Ցուցանմուշների շարքում առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի թասանման և երեքնուկաձև շուրթով, սափորաձև կարմրափայլ խեցեղենը, որը բնութագրվում է որպես ուրարտական ավանդական խեցեգործության արտահայտություն: Մյուս ցուցանմուշների շարքում կան մի քանի մոխրագույն կավանդակներ, որոնք վկայում են այն մասին, որ ուրարտական հանրությունը Երկաթի դարաշրջանում առավելապես օգտագործել է պարզ մոխրագույն և բաց կանաչավուն խեցեղենը, իսկ կարմրափայլը արտադրվել է որպես յուրահատուկ ապրանքատեսակ:

Ուրարտացիներից հետո նրանց որոշ մշակութային ավանդույթներ շարունակվել են, որոնք սերտորեն առնչվում են Հայաստան-Իրան հարաբերություններին: Այդ առումով հատկանշական է մի արձանագրություն, որի վրա առյուծին պատառոտող արծիվ է քանդակված, որտեղ էլ ակնառու են «միհրական» մշակույթի հետքերը: Բացի այդ, կան Աքեմենյան և նրանց հաջորդած ժամանակաշրջանի խորհրդանիշ դարձած գդալանման զարդանախշեր, որոնք նաև կարելի է տեսնել Հայաստանի նախաքրիստոնեական շրջանի առաջին հարյուրամյակին վերագրվող արծաթե գավաթի վրա:

ԱԿՆԱՐԿ ՀԱՄԱՏԵՂ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ. ՀՈՂԻ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ»

Յուսեֆ Հասանզադե
Իրանի ազգային թանգարան

«Հայաստան և Իրան. հողի հիշողությունը» ցուցահանդեսը երկու երկրների միջև համատեղ կազմակերպված պատմամշակութային նմուշների ցուցահանդես է: Ներկայացված է այն երկրամասի մշակույթը, որը հանդիսացել է ներկայիս Իրանի և Հայաստանի տարածքում հիմնադրված Ուրարտական հզոր և ազդեցիկ թագավորության ծաղկման և մարման օրրանը: Այն ընդգրկում է այժմյան Իրանի, Հայաստանի և Թուրքիայի մաս կազմող Ուրմիա, Սևանա և Վան լճերի միջև գտնվող աշխարհագրական տարածքը: Հաշվի առնելով, որ Ուրարտական պետության սահմանները ներկայիս Իրանից բացի ընդգրկել են նաև Հայաստանի և Թուրքիայի տարածքները, նաև այն հանգամանքը, որ նրանց մայրաքաղաքը հինավուրց Տուշպան, ժամանակակից Թուրքիայի տարածքում է գտնվում՝ Հայաստանի հետ համատեղ այս ցուցահանդեսի կազմակերպումը լայն լուսաբանման անհրաժեշտություն ունի:

Ուրարտական պատմամշակութային ժառանգության մեջ Հայաստանի գործոնի կարևորությունը հարկավոր է փնտրել, Աքեմենյան ժամանակաշրջանի արձանագրություններում, մասնավորապես՝ Բիտոթունյան լեռան վրա Դարեհի եռալեզու գրություններում, որ վերաբերում են Միջագետքի պետություններին (Ուրաշտու / Ուրարտու, հին պարսկերենով և իլամերենով՝ Հայաստան / Արմանեստան / Հարմանիա): Դարեհի արձանագրության բովանդակությունը վկայում է, որ իրանցիներն Աքեմենյան շրջանից հայերին համարել են Ուրարտական թագավորության ժառանգորդ, և հասկանալի է, որ այդ տեսակետը ներկայումս առավել ընդունելի է, քան շրջանառվող որևէ այլ մեկնաբանություն:

ՆԱԽԱՈՒՐԱՐՏԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

Ցուցահանդեսի առաջին ցուցասրահում ներկայացված է Ուրարտական մշակույթի ձևավորման նախապատմությունը մ.թ.ա 3300-ական թթ.: Այդ ցուցասրահում հիմնական շեշտադրումն արվել է Հայաստանի և Կուր-Արաքսի կամ Իրանի հյուսիս արևմտյան բրոնզեդարյան (Յանիկ թեփե) մշակույթի վրա: Հնագիտական ցուցանմուշների ամենասկնառու և ուրույն խումբը սևափայլ խեցեղենն է, որը բարձր ջերմաստիճանի ներքո պատել են սև ներկով, իսկ վրայի երկրաչափական ճշգրտության զարդարանքներն ամփոփել են սպիտակ նյութով:

ՈՒՐԱՐՏԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

Ուրարտացիները հայտնի են իրենց մշակութային մի շարք հատկանիշներով: Նախ հարկ է նշել, որ Ուրարտական մշակույթը, ինչպես տարածաշրջանի մյուս մշակույթները, զգալի չափով եղել է ասորական մշակույթի հետ փոխազդեցության մեջ, թեև ուրարտացիները միաժամանակ թե՛ մարցակցել և երկարատև պատերազմներ են վարել ասորեստանցիների դեմ: Այդ երկու իրողությունները կարելի է փաստել սաղավարտների, վահանների, նետապատյանների, դաշույնների ու նիզակների ուսուսման սիրտությամբ: Հատկանշական է, որ այդ նմուշների զարդանախշերում

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՂԻ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ: ԲՐԱՆՔ ԴԱՐԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՀԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ
Armenia and Iran: Memory of the Land
ارمنستان و ایران: خاطرة بیک سرزمین
143

թագավորությունը գոյատևեց ևս գրեթե մեկուկես դար և կործանվեց Քա. 585 թ.՝ մարերի, քաբելոնացիների և սկյութների դեմ մղված պայքարում:

Ուրարտական պետականության անկումից հետո նույն տարածքում կազմավորվեց Հայոց Երվանդունիների թագավորությունը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏՈՒՐԱՐՏԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ (Ք.Ա. VI – I ԴԱՐԵՐ)

Հայաստանի հետուրարտական նյութական մշակույթը հիմնականում ներկայանում է Հայոց հնագույն մայրաքաղաքների Արմավիրի, Արտաշատի, ինչպես նաև Միսիանի, Օշականի հնավայրերից պեղված նյութերով: Ք.ա. VI դարի I քառորդին Վանի թագավորության անկումից հետո, տարածքները միավորվեցին Երվանդունիների համահայկական պետության մեջ: Ք.ա. IV դարի երկրորդ կեսին Մեծ Հայքի մայրաքաղաքը Վանից տեղափոխվեց Արմավիր: Իսկ Ք.ա. 189 թ. Արտաշես Ա թագավորը հիմնադրեց ու կառուցեց Արտաշատ մայրաքաղաքը, որն ավելի քան 500 տարի մնաց Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական, մշակութային և հոգևոր կենտրոն: 1970 թ. սկսված Արտաշատի սիստեմատիկ պեղումները՝ ակադեմիկոս Բաբկեն Առաքելյանի, ապա Ժորես Խաչատրյանի ղեկավարությամբ, պարզեցին, որ Արտաշատի տարածքը բնակեցված է եղել դեռևս վաղ երկրագործական շրջանից, ինչը մեծ կարևորություն ունի Հայաստանի Ք.ա. V - IV հազարամյակների պատմության ուսումնասիրության համար: Անակնկալ էր Արտաշատի տարածքում ուրարտական՝ գիտությունը մինչ այդ անհայտ քաղաքի հայտնաբերումը: Անգնահատելի փաստական մի նյութ, որը լրացնում է ուրարտականից մինչև վաղ միջնադար ընկած ժամանակահատվածի ճարտարապետության մեջ եղած բացը: Նյութական մշակույթի պեղածո առարկաները՝ գեղարվեստական մետաղագործության, խեցեգործության, կիրառական արվեստի բազմապիսի նմուշները, քանդակները, տեղում հատված և շրջանառված դրամները թույլ են տալիս վերստեղծելու հետուրարտական Հայաստանի պատմության ու մշակույթի ինքնատիպ պատկերը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՈՒՐԱՐՏԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒՆ

Հայաստանի պատմության թանգարանի ուրարտական հավաքածուն կազմավորվել է 1921 թվականից մինչև օրս ընթացող պեղումների շնորհիվ: Հավաքածուն ժամանակագրականորեն ներառում է Ք.ա. IX դարից մինչև Ք.ա. VI դարի առաջին տասնամյակը: Դրանք Ք.ա. VIII - VII հիմնադրված ուրարտական քաղաքների Արգիշտիխինիլի (Արմավիր), Էրեբունի (Արին բերդ), Թեյշեբահինի (Կարմիր Բլուր) պեղումներից հայտնաբերված շինությունների որմնաքարերի վրա արված սեպագիր արձանագրություններն են և ղեկորատիվ-կիրառական արվեստի բոլոր ճյուղերին առնչվող առարկաներ թվով 1770 նմուշ:

Հարկ է նկատել, որ այս նմուշները Հայաստանի Հանրապետության ներկա տարածքից պեղված գտածոներ են, որոնցից առաջինը հայտնաբերվել է դեռևս 1862 թ., Սարդարապատում՝ Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Սմբատյանցի կողմից: Իսկ հավաքածուի առյուծի բաժինը՝ ուրարտական մշակույթի և արվեստի բացառիկ գտածոները, հայտնաբերվել են 1939 – 1972 թվականներին ՀՍՍՀ Գիտությունների ակադեմիայի և Պետական Էրմիտաժի համատեղ արշավախմբերի սիստեմատիկ պեղումներով ականավոր հնագետ, ակադեմիկոս, Սանկտ Պետերբուրգի Էրմիտաժի երկարամյա տնօրեն Բորիս Պիոտրովսկու գլխավորությամբ:

**ՈՒՐԱՐՏՈՒ (ՎԱՆԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ) ԿԱՐԵՎՈՐ
ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ**

Ք.ա. XIII դ.		Ուրարտուի առաջին հիշատակությունը ասորեստանյան արձանագրություններում «Ուրուատրի» ձևով
Ք.ա. XIII - X դդ		Նաիրի ցեղային միությունը
860 - 840		Ուրարտու պետության կազմավորման ժամանակաշրջանը Արամե՝ Ուրարտուի առաջին թագավոր
835 - 825		Սարղուրի I՝ Լութիպրիի որդի
827 - 825		Տուշպա (Վան) մայրաքաղաքի հիմնադրումը Սարղուրի I կողմից
825 - 810		Իշպուինի՝ Սարղուրիի որդի
823 - 821		Իշպուինիի և Ասորեստանի պայքարը Ուրմիա լճից հարավ ընկած տարածքների համար
810 - 786		Մենուա՝ Իշպուինիի որդի
807 - 806		Ուրարտուի և Ասորեստանի պայքարը Մանա երկրի համար
786 - 764		Արգիշտի I՝ Մենուայի որդի
784		Արգիշտի I նվաճումները Անդրկովկասում և Մերձուրմյան շրջանում
783		Արգիշտի I արշավանքները Անդրեփրատ (Մելիտեա, Խաթե)
782		Էրեբունի (Երևան) քաղաք - ամրոցի հիմնադրումը
776		Արգիշտիիինիի (Արմավիր) քաղաք - ամրոցի հիմնադրումը Ազա երկրում
764 - 735		Սարղուրի II՝ Արգիշտիի որդի
753 / 752		Սարղուրի II հաղթանակը Ասորեստանի Աշշուրնիրարի VI թագավորի նկատմամբ. արշավանքներ Արմե-Շուպրիա և Սևանի ավազան
750 - 748 744 - 741		Սարղուրի II արշավանքները Սև ծովի հարավ-արևելք՝ Կուլիսա երկիր
747 - 745		Սարղուրի II արշավանքները Ղարա-դաղի լեռնային շրջաններ և Պուլուաղի երկիր
746 - 744		Սարղուրի II հաղթանակը Կումախա երկրի նկատմամբ
743		Թիզլաթպալասար III հաղթանակը Ուրարտուի և նրա դաշնակիցների նկատմամբ
735 - 713		Ռուսա I՝ Սարղուրիի որդի
714		Սարգոն II արշավանքը Ուրարտուի դեմ և Մուսասիրի ավերումը
713 - 685		Արգիշտի II՝ Ռուսայի որդի
685 - 645		Ռուսա II՝ Արգիշտիի որդի
Ք.ա. VII դ. սկիզբ		Թեյշեբահինի (Կարմիր բլուր) քաղաք - ամրոցի կառուցումը
676		Փոյուզիայի նվաճումը Ռուսա II և նրա դաշնակից կիմերների կողմից
653		Արմե - Շուպրիայի, Ուլլուբայի և Նաիրի - Խուբուշկիայի անջատումը Ուրարտուից
652		Պարույր Սկայորդի՝ Արմե - Շուպրիայի թագավոր
645 - 635		Սարղուրի III՝ Ռուսայի որդի
635 - 625		Սարղուրի IV՝ Սարղուրիի որդի
625 - 617		Էրիմենա
617 - 609		Ռուսա III՝ Էրիմենայի որդի
612 հուլիս -օգոստոս		Ասորեստանի մայրաքաղաք Նինվեի գրավումը և կործանումը
609 - 590		Ռուսա IV՝ Ռուսայի որդի
605		Ասորեստանի կործանումը մարերի կողմից
590 / 585		Ուրարտու պետության կործանում

(Ք.Ա. XV –IX ԴԱՐԵՐ)

Ուշ բրոնզեդարի նյութական մշակույթը հիմնականում ներկայացնում են Լճաշենի և Արթիկի դամբարաններից պեղված նյութերը: 1950-ական թթ. Սևանա լճի մակարդակի իջնելուց հետո Լճաշեն գյուղի ամիսերձ ցամաքած տարածքում Հարություն Մնացականյանի ղեկավարությամբ կատարված պեղումներով, բրոնզեդարյան դամբարանադաշտից և բնակատեղից հայտնաբերվեց նմուշների մեծ ընտրանի. փայտե շքեղ դիակառք-սայլեր, պաշտամունքային նշանակության զարդարուն խեցեղեն, զենքերի ու սպառազինության եզակի նմուշներ, իշխանության խորհրդանիշներ: Լճաշենից, Քարաշամբից Արթիկից, Վարդաքարից և այլ տեղավայրերից գտնված զենքերի, աշխատանքային գործիքների, ոսկյա և արծաթյա առարկաների, բարձրարվեստ արձանիկների, արձանախմբերի, նրբաձաշակ խեցեղենի նմուշներն ի ցույց են դնում ուշ բրոնզեդարյան Հայաստանի հզոր մշակութային առաջընթացը:

Վաղ երկաթի ժամանակաշրջանի կարևոր հնավայրերից է Դվինի բլուրը և նրա մերձակայքը, որը բնակեցված է եղել Ք.ա. III հազարամյակից ի վեր: 1958 – ին ակադեմիկոս Կարո Ղաֆադարյանի ղեկավարությամբ ընթացող պեղումներով Դվինի միջնաբերդի՝ X - XIII դարերի մշակութային շերտի տակ հայտնաբերվեց ուշ բրոնզի և վաղ երկաթի ժամանակաշրջանի բնակավայր: Պեղումներով ի հայտ եկան Ք.ա. I հազարամյակի սկզբին պատկանող արհեստագործական և պաշտամունքային շինություններ՝ խեցեգործական և մետաղագործական արհեստանոցներով և չորս սրբարաններով: Նախաուրարտական շրջանի բնակարանային ճարտարապետական ավանդույթներով կառուցված այս սրբարանների ներսում տեղադրվել են բարդ հորինվածքներով կավե զարմանահրաշ գոհաստախտակները՝ «մշտենջենական» կրակի հետքերով և արարողությունների իրականացմանը ծառայող սևափայլ սպասքով կավանոթներ, կարասներ:

Ք.ա. VIII դ. առաջին կեսին Արգիշտի I արքայի այս տարածաշրջան կատարած արշավանքների հետևանքով կործանվեցին Դվինը և Արարատյան հովտի բազմաթիվ բնակավայրերը:

ՈՒՐԱՐՏՈՒ /ՎԱՆԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ/

Ք.ա. IX դ. կեսերին Հայկական լեռնաշխարհում պատմական ասպարեզ իջավ Հին Արևելքի հզոր պետություններից մեկը, որն ասորեստանյան արձանագրություններից հայտնի է Ուրարտու անունով: Ուրարտացիք իրենց երկիրն անվանում էին Բիայնիլի: Աստվածաշնչում Ուրարտուն հիշատակվում է՝ Արարատյան թագավորություն:

Ուրարտուն կազմավորվեց Վանա լճի ավազանում և Հայկական Տավրոսում՝ մինչ այդ ձևավորված քաղաք-պետությունների և իշխանությունների միավորմամբ: Ուրարտուի մեզ հայտնի առաջին տիրակալն էր Արամեն (Ք.ա. 860 - 840 թթ.), որն իր հետնորդներին թողեց բավական հզոր մի պետություն: Նրա հաջորդը՝ Սարդուրի I արքան՝ Լուծիպրիի որդին, իրեն կոչում էր «մեծ արքա, հզոր արքա, տիեզերքի արքա, Նաիրի երկրի արքա»:

Ք.ա. IX - VIII դդ. Իշպուինի և Մենուա արքաների ձեռնարկած բարենորոգումների արդյունքում Վանի թագավորությունը վերաճեց տիրակալության և քաղաքական հզորության գագաթնակետին հասավ Արգիշտի I և Սարդուրի II արքաների օրոք: Պարտության մատնելով Էթիունի ցեղային միության տիրակալներին հյուսիսում և հաղթանակ տանելով Ասորեստանի նկատմամբ հարավում՝ ուրարտացիներին հաջողվեց միավորել Հայկական լեռնաշխարհը և վերահսկել բոլոր գլխավոր ճանապարհները:

Ուրարտուն գլխավորում էր տարածաշրջանում ձևավորված հակասասորեստանյան դաշնակցությունը: Սակայն Ք.ա. 743 թ. դաշնակիցները պարտություն կրեցին: Ասորեստանը վերականգնեց իր գերիշխանությունը Առաջավոր Ասիայում: Ք.ա. 714 թ. կիմերները՝ հյուսիսից և ասորեստանցիները՝ հարավից, արշավեցին Ուրարտուի վրա: Չնայած կրած պարտությանը ուրարտական

իմաստով Հայաստանի պատմության թանգարանի և Իրանի ազգային թանգարանի համաժամանակյա նմուշների այս համատեղ ցուցադրությունը հայկական և իրանական քաղաքակրթությունների ինքնատիպ պատկերի ու փոխառնչությունների ակնառու և եզակի իրողություն է:

ՎԱՂ ԲՐՈՆՁԻ ԴԱՐ Ք.Ա. IV ՀԱԶ. II ԿԵՍ – Ք.Ա. XXIII ԴԱՐԵՐ
(ՇԵՆԳԱՎԻԹՅԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ)

Ք.ա. IV հազարամյակի երկրորդ կեսին ձևավորվում է Հայաստանի վաղ բրոնզեդարյան մշակույթը, որը հայտնի է Շենգավիթյան, Կուր-արաքսյան մշակույթ անվանումներով: Այն գրավում է հսկայածավալ մի տարածք՝ իր մեջ ներառելով Հայկական Լեռնաշխարհը և նրա հարակից շրջանները: Այդ մշակույթի կարևորագույն օջախը Արարատյան դաշտավայրն էր: Շենգավիթ հնավայրի առաջին պեղումները իրականացվեցին 1936-1938 թթ. Եվգենի Բայբուրդյանի ղեկավարությամբ: Առ այսօր շարունակվող պեղումներն ի հայտ են բերել վաղ բրոնզի դարին պատկանող ավելի քան 600 ամրոց- բնակատեղիներ, դամբարանադաշտեր: Շենգավիթ, Մոխրաբլուր, Կառնուտ, Հառիձ, Ագարակ, Էլար, Ջրաշեն, Բերքաբեր և այլ հուշարձաններից պեղված նմուշների հարուստ ու բազմազան տեսականի ծիսական օջախներ, հենակ - պատվանդաններ, կավանոթներ, մարդակերպ, կենդանակերպ և ֆալսակերպ կավե արձանիկներ, որը հաստատում է Հայաստանի տեղաբնիկների ստեղծած նյութական և հոգևոր ինքնատիպ մշակույթի ուրույն տեղը Առաջավոր Ասիայի հնագույն քաղաքակրթության մեջ: Այս համատեքստում բացառիկ արժեք ունի Հայաստանի վաղ բրոնզեդարյան խեցեղենը՝ պատկերագրության ծիսա-հմայական բնույթով: Շագանակագույն կամ կարմիր աստառով և արտաքինից սևափայլ կարասները, բազմապիսի շքեղ կավանոթները աչքի են ընկնում իրենց անկրկնելի զարդահարդարումով: Դրանք ծիսական, խորհրդանշական պատկերներ են, որոնց մեջ գերիշխում են ոճավորված թռչունների, կենդանիների և երկրաչափական տարատեսակ զարդաձևերը՝ արված փորագիր, գծագիր և վերադիր եղանակներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԻՆ ԲՐՈՆԶԵԴԱՐՅԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ
(Ք.ա. XXIII - Ք.ա. XV դարեր)

Ք.ա. III հազարամյակի կեսերից եական փոփոխություններ են կատարվում Հայկական Լեռնաշխարհի հասարակության կյանքում: Գերիշխող են դառնում հնդեվրոպական ցեղերը, նախադրյալներ են ստեղծվում պետական կազմավորումների առաջացման համար: Հայաստանի միջին բրոնզեդարյան մշակույթը հիմնականում ներկայանում է դամբարաններից (Վանաձոր, Քարաշամբ, Լոռի բերդ, Լճաշեն, Արուձ և այլն) պեղված նյութերով, որոնք զոհաբերության ծեսի վկայություններն են և պետք է ապահովեին ննջեցյալի վերածնունդը, նրա անմահությունը անդրշիրիմյան կյանքում:

Հայաստանի տարածքում մետաղահանության և մետաղամշակության աննախընթաց վերելքը վկայող նմուշներ են բրոնզե սակրերը, դաշույնները, ոսկերչության ու արծաթագործության բարձրարվեստ գործերը՝ գավաթներ, վզնոցներ, զարդաքորոցներ, զարդակոճակներ, երեսապատման թիթեղներ, իշխանության խորհրդանիշներ ոսկու և արծաթի համադրությամբ, և կիսաթանկարժեք քարերի (սարդիոն, ագաթ, լեռնային բյուրեղ, սաթ) հետ:

Միջին բրոնզեդարյան մշակույթը երբեմն անվանում են նաև «գունազարդ խեցեղենի ժամանակաշրջան»: Միջին բրոնզեդարյան գունազարդ խեցեղենի պատկերագրության մեջ առկա է նախնադարյան սիմվոլիկայի մի համակարգ՝ պաշտամունքային-հմայական կայուն գաղափարագրերով: Այդ համակարգի հիմքը աշխարհի եռամաս կառուցվածքն է՝ վերին և ստորին հարկաբաժիններով: Այդ են վկայում նաև անոթների նկարագրաման համար ընտրված սև և կարմիր ներկերը՝ շեշտադրելով մահ-վերածություն գաղափարը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒՇ ԲՐՈՆԶԵԴԱՐՅԱՆ ԵՎ ՎԱՂ ԵՐԿԱԹԻ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ

ԱԿՆԱՐԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍՈՒՄ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՆՅՈՒԹԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
(Ք. ա. IV հազարամյակից մինչև Ք. ա. I դար)
Անելկա Գրիգորյան և Իվետա Մկրտչյան
Հայաստանի պատմության թանգարան

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ելնելով այն սկզբունքից, որ պատմական, մտավոր և հոգևոր ասպեկտները կազմում են քաղաքակրթության անբաժանելի ամբողջականությունը, ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ. ՀՈՂԻ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ցուցահանդեսը բացառիկ պատեհություն է առաջին անգամ Իրանում՝ քաղաքակրթության հնագույն օրրաններից մեկում, ի ցույց դնելու Հայկական լեռնաշխարհի քաղաքակրթության ակունքներն ու ընթացքը վաղագույն ժամանակներից ի վեր:

Հիմնական նպատակ ունենալով Ուրարտուի մշակույթը ըստ ամենայնի ներկայացնելը, ցուցահանդեսն ընդգրկում է նախաուրարտական և հետուրարտական շրջաններն իբրև հայկական մշակույթի ձևավորման ու կայացման անընդհատելի ընթացքի առհավատյալ:

Պահպանելով պատմության վավերագրական և ժամանակագրական սկզբունքը՝ ցուցահանդեսի նախաուրարտական բաժնում ներկայացված առարկաները հնարավորություն են ընձեռում վերստեղծելու ինքնատիպ տարեգրությունը մշակութային և հոգևոր այն արժեքների, որոնց ակունքները ձգվում են վաղ բրոնզի դարից մինչև վաղ երկաթի դար ներառելով նաև միջին և ուշ բրոնզի մշակույթը: Ցուցահանդեսի այս բաժնում ցուցադրվող 35 նմուշները՝ խեցեղեն անոթներ, մարդակերպ կուռքեր, արծաթյա և ոսկյա զավաթներ, զենքեր, մարտակառքի բրոնզե մոդելներ, կենդանիների արձանիկներ, զարդեր, պաշտամունքի խորհրդանիշներ, եզակի գտածոներ են, որ հայտնաբերվել են բացառապես ներկայիս Հայաստանի տարածքի հնավայրերից՝ Շենգավիթ, Մոխրաբլուր, Հառիճ, Քարաշամբ, Վանաձոր, Օշական, Լճաշեն, Արթիկ, Լոռի բերդ, Տուրքս, Դվին և այլն:

Ցուցահանդեսի հիմնական բաժնում ներկայացված է Ք.ա. IX դ. կեսերին Հայկական լեռնաշխարհում պատմական ասպարեզ իջած Հին Արևելքի հզոր պետություններից մեկի՝ Ուրարտուի պատմությունն ու մշակույթը: Ներկայացված 54 նմուշները վկայում են հին արևելյան տիպի բարձր մի քաղաքակրթության մասին՝ կուռ պետականությամբ, զրչությամբ, ուրույն ծիսակրոնական համակարգով, ծաղկուն քաղաքներով, արհեստներով ու արվեստով: Ցուցադրվում են բացառիկ գտածոներ՝ հայտնաբերված 1940-1970թթ. Թեյշեբաինի ամրոցում (Կարմիր բլուր)՝ ակադեմիկոս Բորիս Պիոտրովսկու ղեկավարությամբ կատարված պեղումներից, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության տարածքում սփռված ուրարտական հուշարձաններից՝ Էրեբունի, Արգիշտիխինիլի - Արմավիր, Լոռի բերդ, Բջնի, Գեղհովիտ, Դվին, Տավուշ: Դրանք սեպագիր արձանագրություններ են, աստվածների բրոնզե, փայտյա արձանիկներ, պաշտամունքային իրեր, արծաթյա և բրոնզե զավաթներ, սպառազեն, կնիքներ, խեցեղեն անոթներ, ոսկյա և արծաթյա զարդեր, քանդակագարդ տուփեր և այլն:

Հայաստանի հետուրարտական նյութական մշակույթը հիմնականում ներկայացված է Հայոց հնագույն մայրաքաղաքների՝ Արմավիրի, Արտաշատի, ինչպես նաև Միսիանի, Օշականի հնավայրերից պեղված 11 նմուշներով կավե, մարմարե արձանիկներ, խեցեղեն, ոսկյա, արծաթյա զարդեր, արամեերեն արձանագիր պնակներ, ռիտոններ:

Ցուցահանդեսում հետուրարտական հայկական մշակույթի ընդգրկումն ավելի քան խորհրդանշական է, քանի որ հենց այս ժամանակաշրջանում վաղ հայկական դինաստիաների՝ Երվանդունիների և Արտաշեսյանների օրոք էր, որ սկիզբ առան հայ-իրանական պետական բազմադարյան հարաբերությունները: Այս

ԵՏ ԴԵՂԻ ԱՊԱԳԱ

Բացառիկ է այս ցուցահանդեսը: Մա մեր Իրանի ազգային թանգարանի և Հայաստանի պատմության թանգարանի համատեղ կամքի դրսևորումն է ԵՏ ԴԵՂԻ ԱՊԱԳԱ նշանաբանով: Ցուցահանդեսը երկուստեք և միաժամանակյա առերեսումն է մեր երկու երկրների անցյալի հետ երկխոսության ոսկե օրենքի համագործակցության սկզբունքով: Սկսել ենք սկզբից, ակունքից ժամանակի առումով ավելի քան 5000 տարվա հեռավորությունից: 103-ական համաժամանակյա նմուշները կներկայանան ոչ իբրև տեսիլք, այլ իբրև անցյալի վերապրող վկաներ, որոնք իրենց փաստացի ներկայությամբ կվերստեղծեն ժամանակի տեսանելի շունչը՝ նույն ինքը հոգին, որն ի գորու է հիշողությունը փոխակերպելու ներկա ապրումի: Քանզի ցուցահանդեսը լոկ անցյալ ժամանակների պատմության բիրիժոգրաֆիա և ժամանակացույց չէ: Մեր նպատակն է ի տես դրված նմուշներով, որոնք կրում են հեռավոր ժամանակների դեպքերի ու իրողությունների, մարդկային պատկերացումների կնիքը, ստեղծել հուզավառ մի մթնոլորտ, որ այցելուի մեջ հարուցի այդ ամենին ուղղված «ինչու» և «ինչպես» հարցերի պատասխանը որոնելու կամքը, քանզի պատմությունն իր կառուցվածքով և զարգացման միտումներով օժտված է մշտապես կրկնվող բաղադրիչներով: Այս իմաստով ցուցահանդեսը մեր հիշողության պահոցի մեջ դրոշմված անջնջելի հետքերի նորովի ընկալման գաղտնագիր է, փոխադարձ ինքնաճանաչման, վերաբեմոքման կանչ և հիշեցում: Հետքեր, որոնք վերստին մարմին են առնում լոկ այն պահին, երբ նոր ապրումների և այդ հետքերի միջև կապ է ստեղծվում, մի հայելի, ուր յուրաքանչյուր ոք կարող է մտքի ու հոգու աչքով տեսնել իր բուն ներքինը: Եվ եթե ճշմարիտ է ասված, որ արվեստի ու մշակույթի իսկական գործն ինքնին տիեզերք է, ապա ճիշտ է նաև, որ այդ տիեզերքը պարփակված է մեր մեջ, և մեր յուրաքանչյուրիս մեջ է այդ աշխարհի գաղտնիքներին հաղորդվելու բանալին: Մեր երկու թանգարանների համատեղ ջանքերով մեկտեղված նմուշների աղերսները խոստանում են ցուցահանդեսի անկեղծ ու սրտամոտ ընկալում: Կուզենայի խոսքս ավարտել իրանցի և հայ մեծ բանաստեղծների պոետական փոխկանչով՝ որը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ մեր երկու ժողովուրդների բարեկամության գրավական ու պատգամ:

Մեզնից առաջ նոր ու հին է եղել Էլի,
Տիեզերքը իր բանին է եղել Էլի,
Այնտեղ, ուր դու ոտք ես կոխում, իմ սևահոն,
Մի գեղուհու աչքի բիրն է եղել Էլի:
Օմար Խայամ 1048 – 1131

Խայամն ապավ իր սիրուհուն. «Ոտրդ ըզգույշ դիր հողին,
Ո վ իմանա որ սիրունի բիրն ես կոխում դու հիմի...»
Հէ յ, ջա ն, մենք էլ ըզգույշ անցնենք, ո վ իմանա, թե հիմի
Էն սիրուհու բի բն ենք կոխում, թե հուր լեզուն Խայամի:
Հովհաննես Թումանյան 1869 – 1923

Գրիգոր Գրիգորյան Տնօրեն

Հայաստանի պատմության թանգարան
Օմար Խայամի և Հովհաննես Թումանյանի քառյակների թարգմանությունը՝
իրանահայ բանաստեղծ, թարգմանիչ Ազատ Մաթյանի:

Էլ երկու գերմեծ կայսրությունների՝ Իրանի և Հռոմի միջև գոյություն ունեցող բախումներում, երկու կողմի համար էլ Հայաստանի հարցը խիստ կարևոր է եղել: Այդ երկու գերմեծերը փորձում էին Հայաստանում իրենց ազդեցությունը ունենալ և այն պահպանել: Ի վերջո Հայաստանում կազմավորվեց հայկական Արշակունյաց թագավորությունը, որը Իրանի Արշակունիների հայացված տոհմն էր: Հայաստանում Արշակունյաց թագավորությունը գոյատևեց երեք դար և ի վերջո Իրանի Սասանյան թագավորության ժամանակ, Հայաստանը բաժանվեց Հռոմի և Սասանյան թագավորության միջև, և Հայաստանի արևելյան մասը կցվեց Սասանյան Իրանին:

Արդեն Իսլամ ընդունած Իրանից Հուսեյն Ալի Խան Իրականիի կողմից պարսկական արեգնային 1179 թվականին Երևանում կառուցվել է «Կապույտ մզկիթը», որն արտաքին տեսքով շատ նման է Թավրիզի «Կապույտ մզկիթին»: Սա ցույց է տալիս, որ Իրան–Հայաստան մշակութային հարաբերությունները միշտ էլ պահպանվել են, ճիշտ այնպես, ինչպես Իրանի տարբեր վայրերում գոյություն ունեն հայկական մեծաթիվ եկեղեցիներ, որոնցից ամենահայտնին Իրանի Արևմտյան Ազերբայջանում «Ղարա Քելիսան» է (Ս. Թադեոս Առաքյալի վանքը), որ գրանցված է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային ժառանգության ցանկում: Այս ամենը վկայում է երկու երկրների միջև գոյություն ունեցող վաղնջական և հարատև հարաբերությունների ու մշակութային փոխառնչությունների մասին:

«Հայաստան և Իրան. Հողի հիշողությունը» ցուցահանդեսը՝ Հայաստանի և Իրանի ազգային թանգարանների հավաքածուներին պատկանող ավելի քան 200 նմուշներով, ջանացել է ի ցույց դնել հայերի և իրանցիների ավելի քան հինգ հազարամյա կապերը, որոնք լավագույնս արտացոլվում են պատմության հայելու մեջ:

Մենք շատ շնորհակալ ենք Հայաստանի պատմության թանգարանի մեր գործընկերներին, Հայաստանի Մշակույթի նախարարությանը, Թեհրանում Հայաստանի Հանրապետության դեսպանությանը, որոնց սերտ համագործակցության շնորհիվ հնարավոր դարձավ այս ցուցահանդեսի կազմակերպումը: Իսկ այս մշակութային արժեքավոր իրադարձությունը տեղի չէր ունենա, եթե չունենայինք Իրանի ազգային թանգարանի տնօրինության ու նրա աշխատակազմի անխոնջ աշխատակցությունը:

Ջիբրայիլ Նոկանդե

(Իրանի Ազգային թանգարանի տնօրեն)

Սեյեդ Մոհամադ Բեհեշթի

(Իրանի Մշակութային ժառանգության հետազոտությունների կենտրոնի նախագահ)

Մոհամադ Ռեզա Քարգար

(Իրանի Թանգարանների ընդհանուր գրասենյակի տնօրեն)

Մոհամադ Հասան Թալեբեան

(Իրանի Մշակութային ժառանգության կազմակերպության փոխնախագահ)

Սեյեդ Ահմադ Մոհիթ Թարաթարայի

(Իրանի ԻԿՈՄ –ի գլխավոր տնօրեն)

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԻ ՄԱՍԻՆ

Այսօրվա աշխարհում թանգարանները հասարակական ու մշակութային հաստատություններից անշատ կառույցներ չեն այլևս, ավելին կրելով հասարակության ազդեցությունն ու նաև փոխազդելով վերջինիս վրա և մեծ ավանդ ունենալով հասարակական հարաբերություններում և կյանքում, նրանք ձգտում են մեծ դերակատարություն ունենալ աշխարհի հասարակության կյանքում:

Թանգարանի պատասխանատուների խելացի մոտեցումների շնորհիվ, այնտեղ պահվող մշակութային արժեքների ճիշտ ժամանակին և պատշաճ ցուցադրությամբ՝ թանգարանները կդառնան հասարակության մշակութային կյանքի առանցքը: Իսկ «թանգարանները միշտ կան», և «այնտեղ այցելելու համար երբեք ուշ չէ» մտայնությունը, կփոխարինվի մշակութային մշտահոս կյանքին մասնակից լինելու և դրա հետ շփվելու համոզումով:

Մեր տարածաշրջանի ցնցումներով լի մթնոլորտում Իրանի և Հայաստանի ազգային զույգ թանգարաններն աշխատել են հիմք ընդունելով երկու բարեկամ ժողովուրդների ու երկրների պատմամշակութային միասնական արմատները և, օգտվելով երկուստեք հետաքրքրություններից, հիշեցնել այն հազարամյակների բարեկամությունն ու միասնականությունը, որ գոյություն են ունեցել երկու ժողովուրդների ու հարևան զույգ երկրների միջև:

Մենք հավատում ենք, որ թանգարանների պարտականությունն է՝ ստեղծել մշակույթների հանդիպման պատշաճ մթնոլորտ, քանի որ այդ հանդիպումները կոչված են ստեղծելու միմյանց ճանաչելու լավ հնարավորություն, իսկ ժողովուրդներն իրենց արդեն իսկ ծանոթ որևէ բանից չեն սարսափում: Եվ վախի բացակայության պարագայում նրանք հեշտությամբ ընտելանում են միմյանց, որի արդյունքում էլ հաստատվում է կայուն խաղաղությունը, և սկսում են ընդլայնվել բարեկամական կապերը: Այս պարտականության գիտակցությունից էլնելով է, որ մեր զույգ թանգարանները, կազմակերպելով այս համատեղ ցուցադրությունը, կարողացել են լավագույնս աշխատել և արդյունքի հասնել:

Այս երկու երկրների մշակութային նմանությունները վերադառնում են քաղաքակրթության սկզբնական ժամանակներին, իսկ դրա բարձրակետին ենք հանդիպում Երկաթի ժամանակաշրջանի, Ուրարտուի մշակույթում, ապա նաև Աքեմենյանների շրջանում և նույն ժամանակաշրջանի արձանագրություններում:

Այն երկիրը, որ միջազգային մշակույթում ծանոթ էր «Ուրարտու» անվանումով, հիշատակվում է որպես «Հայաստան», իսկ Հայոց արքայի անունը Բեհիսթունի արձանագրություններում գրված է Դարեհի դեմ ապստամբների ցանկում: Իրանի Արշակունիների ժամանակաշրջանում

Իրանի ազգային թանգարանում 2017 թ. հոկտեմբերի 17-ից մինչև 2018 թ. հունվարի 17-ը ծրագրված ցուցահանդեսը հիրավի պատմական իրադարձություն է մեր երկու հարևան ժողովուրդների բազմադարյան մշակութային կյանքում:

Առաջին անգամ կողք - կողքի ցուցադրվում են Հայաստանի պատմության թանգարանի և Իրանի ազգային թանգարանի համաժամանակյա (Ք.ա. IV հազարամյակից մինչև Ք.ա. I դար) 103-ական նմուշ՝ ի ցույց դնելու փոխառնչությունների ինքնին ակնառու և եզակի այն իրողությունը, որը ոգեկոչում է մշակութային և հոգևոր արժեքների հնամենի ակունքները Հայաստանի և Իրանի հողի հիշողությունը:

Այս իմաստով ցուցահանդեսը մեր երկու բարեկամ ժողովուրդների փոխադարձ ճանաչման բազմախորհուրդ և նախադեպը չունեցող ձեռնարկ է, որի արժեքն այսօր մերօրյա իրականության մեջ, դժվար է գերազնահատել: Քանզի ժողովուրդների բարեկամության և արժանապատիվ փոխգործակցության կարևորագույն երաշխիքը քաղաքակրթական երկխոսության ապահովումն է:

Եվ բնավ պատահական չէ, որ Հայաստանի պատմության թանգարանի և Իրանի ազգային թանգարանի համագործակցության համաձայնագիրը, որի ծնունդն է այս ցուցահանդեսը, ստորագրվեց Երևանում, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահ Սերժ Սարգսյանի և Իրանի Իսլամական Հանրապետության Նախագահ Հասան Ռոհանիի հանդիպման ժամանակ:

Արտաշես Թումանյան
Հայաստանի Հանրապետության արտակարգ և լիազոր դեսպան
Իրանի Իսլամական Հանրապետությունում

Իրանի ազգային թանգարանում 2017թ. հոկտեմբերի 17-ից մինչև 2018թ. հունվարի 17-ը կողք-կողքի կցուցադրվեն Իրանի հողի և Հայաստանի հողի «հիշողությունները»: Իսկ այդ հիշողություններն իրական են, շոշափելի և համաժամանակյա պեղված երկու հնամենի հարևանների հող-սրտերից:

Այս ցուցադրանքը վկայում է ոչ միայն միասին անցած ճանապարհի, այլև մեր ջերմ բարեկամության մասին, քանի որ միայն բարեկամն իր սրտից բխածը կվստահի մյուսին, և միայն բարեկամն իր սրտի մեջ կառնի մյուսի սրտինը:

Ողջունում են այս կարևոր ու խորհրդանշական ցուցադրանքը և համոզված են, որ այցելուները նույն ջերմ զգացողությունը կունենան պատմական նմուշները դիտելիս, ինչ ունեցանք երկու երկրների ներկայացուցիչներս՝ այն մեծ խնամքով ու պատասխանատվությամբ կազմակերպելիս:

ԱՐՄԵՆ ԱՄԻՐՅԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարար

Նախաբան

Մարդկության համընդհանուր ժառանգությունը այն հինավուրց և խոր արմատներ ունեցող կապի նշանն է, որ մարդկային հասարակությունների մեջ ձևավորվել է հազարավոր տարիների ընթացքում: Այս խոր արմատներ ունեցող կապերի վրա շեշտադրելը այսօրվա աշխարհում կարող է ազգերին մերձեցնելու և խաղաղություն ու բարեկամություն տարածելու միջոց հանդիսանալ:

Այս իմաստով Իրանն ու Հայաստանը՝ ըստ հնագիտական վկայությունների, անցած հինգ հազար տարիների ընթացքում ունեցել են մշակութային հզոր կապեր, որոնց արտացոլանքը կարելի է տեսնել երկու երկրների Բրոնզի և Երկաթի դարաշրջանների մշակույթների մեջ: Երկու հարևան երկրներում էլ հիշատակ փաստացած արժեքավոր հուշարձանների նմանությունները ցույց են տալիս մեր նախնիների դիրքորոշումն ու տեսակետը, ովքեր իրենց միջավայրի և կարողությունների սահմաններում պահել ու պահպանել են մշակութային խոր հասկացությունները, արմատներն ու ընդհանուր ժառանգությունը և իրենց մտածողությամբ, արվեստով և խելամտությամբ միմյանց հետ փոխանակելու համար ոչ մեկ ջանք են խնայել:

Այժմ էլ հաջողվել է այս համընդհանուր ժառանգությունը հանձնել նրանց, ովքեր ճանաչելով և հավատարիմ փնտրելով այդ փաստարկներին, ջանում են հազարամյակների արվեստի գաղտնիքները հասկանալ: Իրանի և Հայաստանի ազգային թանգարանների այս համագործակցությունը մի նոր հնարավորություն է ընձեռել երկու ժողովուրդների երկխոսության, մերձեցման և միասնության նոր ժամանակաշրջան ստեղծելու համար:

Այս ցուցահանդեսը, ինչպես իր խորագիրն է շեշտադրում՝ «Հայաստան և Իրան. Հողի հիշողությունը», հավաստիորեն պատմում է այդ երկրամասի պատմությունը՝ հիփսական նպատակ ունենալով մեր երկու երկրներում այսօր ապրող մարդկանց և վաղվա սերունդներին հասու և ճանաչելի դարձնելու հին էթնիկ ժողովուրդների հազարամյակների պատմական անցյալն ու մշակութային հետաքրքրությունները:

Ուստի, այս ցուցահանդեսի կայացման առիթով շնորհավորում եմ բոլոր նրանց, ովքեր այն նախաձեռնեցին և այս հիշողությունը արձանագրելու մեջ դերակատար հանդիսացան, և հույս ունեմ, որ այս արժեքավոր մշակութային միջոցառման արտացոլանքը կտեսնենք երկու երկրների ավելի խորացող հասարակական, քաղաքական ու մշակութային հարաբերությունների զարգացմամբ, որի արդյունքը կլինի այս երկու մեծ ու հին ժողովուրդների առավել մերձեցումը:

Ալի Ասդար Մունեսան
Իրանի Իսլամական Հանրապետության փոխնախագահ
Իրանի Մշակութային ժառանգության, ձեռարվեստի և զբոսաշրջության
կազմակերպության նախագահ

Ցուցահանդեսի հողվածների հավաքածու և կատալոգ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆ ՀՈՂԻ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԲՐՈՆՁԻ ԴԱՐԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՀԵՏՈՒՐԱՐՏՈՒ

(Ք.ա. IV հազարամյակից մինչև Ք.ա. I դար)

Աշխատակցությամբ՝
Յուսեֆ Հասանգադեի և Անելկա Գրիգորյանի

Հրատարակությունը՝
Մշակութային ժառանգության և զբոսաշրջության
ուսումնասիրությունների կենտրոն
Իրանի ազգային թանգարան
Հայաստանի պատմության թանգարան

2017

Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11728

198
Bronze vessel
Room No. 5, Citadel, Bastam,
Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11727

199
Bronze vessels
Room No. 9, Fortress, Bastam,
Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11730

200
Horn
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries
BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11793

201
Porphirite cup
Lori Berd, Armenia
7th – 6th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 3146-149

202
Bronze bowl
Lori Berd, Armenia
7th – 6th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 3146-143

203
Bronze bowl with cuneiform
inscription of king Sarduri
II: "The property of (king)
Sarduri"
Karmir Blur, Armenia
764-735 BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-32/38

204
Bronze bowl with cuneiform
inscription of king Menua:
"Belonging to the fortress of
(king) Menua"
Karmir Blur, Armenia
807-806 BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-32/7

205
Bronze bowl with cuneiform
inscription of king Argishti I:
"Belonging to the fortress of
(king) Argishti"
Karmir Blur, Armenia
786-784 BC

History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-32/22

206
Silver pitcher
Karmir Blur, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-65

207
Silver goblet
Lori Berd, Armenia
7th – 6th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 3166-114

208
Silver plaque
Sissian, Armenia
1st century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2618-13

209
Silver plaque
Sissian, Armenia
1st century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2618-15

210
Golden object with turquoise
inlay
Sissian, Armenia
1st century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2618-2

211
Golden object with turquoise
inlay
Sissian, Armenia
1st century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2618-1

212
Lapis Lazuli plate with Aramic
inscription
Artashat, Armenia
2nd – 1st centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2940-1

213
Silver bowl
Sissian, Armenia
1st century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2618-25

214
Pottery flask
Oshakan, Armenia
3rd – 2nd centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2580-84

215
Pottery dish
Armavir, Armenia
2nd – 1st centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2256-7

216
Pottery bowl
Armavir, Armenia
3rd – 2nd centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2627-26

Photo:

Amir Farzad (88,87,86,85,84,83,8
2,68,67,65,64,63,62,61,60,59,58,57,35
,34,33,30,20,19,18,12,10,120,119,118
,117,116,115,112,111,110,109,108,10
7,105,101,100,99,98,97,92,91,90,89,1
74,173,170,169,168,165,152,151,150,
149,141,137,136,135,134,133,126,125
,122,121,196,195,194,193,192,190,18
9,188,187,186,185,184,183,181,180,1
79,178,177,176,175,197,198,199,200)
, **Vram Hakobyan** (1, 2, 3, 4, 5, 6,
7, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 31, 32,
36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,44,45,46,
47,48,49,50,51,52,53,54,55,56,69,71,7
2,73,74,75,76,77,78,79,80,81,94,95,96,
102,103,104,106,113,114,124,127,128
,129,130,131,132,138,139,140,142,14
3,144,145,146,147,148,153,154,165,1
66,167,171,182,191,201,202,203,204,
205,206,207,208,209,210,211,212,213
,214,215,216), **Zahra Akbari** (93,
123, 155), **Reihane Leasni Goya**
(66), **Nina Rezaei** (8, 9, 11, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 156, 157, 158, 159, 160,
161, 162, 163, 164, 172), **Mahnaz
Mardfekri** (70)

©National Museum of Iran
and History Museum of
Armenia.

ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 3692

169
A fragment of pottery with
applique design
Hasanlu, Iran
Iron Age III, 850-550 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11519

170
Pottery vessel
Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7830

171
Pottery jar
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2200-4

172
Pottery jar
Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7847

173
Pottery jar
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5532/21098

174
Pottery jar
Fortress, Bastam
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5965

175
Pottery jar
Hasanlu, Iran
Iron Age III, ca. 800 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11498

176
Pottery phiale
Arch, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11710

177
Pottery plate
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1350

178

Pottery plate
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1359

179
Pottery bowl
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7881

180
Pottery bowl
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11709

181
Pottery object
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5563/21129

182
Pottery ceremonial vessel
(Kernos)
Karmir Blur
8th - 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2783-191

183
Pottery vessel
Hasanlu
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 641

184
Pottery rhyton
Gog Tappeh, Iran
Iron Age III, ca. 850-550 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 643

185
Pottery pitcher
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age
III, ca. 800 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7198

186
Pottery vessel
Fortress, Bastam
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7842

187
Pottery jar
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran

Inv. No. 7836

188
Pottery cup
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th - 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11798

189
Pottery jar
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2201-3

190
Pottery jar
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11708

191
Pottery jar
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11715

192
Pottery jar
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11720

193
Pottery vessel
Hasanlu, Iran
Iron Age III, ca. 8th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 835

194
Terracotta tripod
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th - 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11811

195
Ceramic tile
Hasanlu, Iran
8th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5949

196
Blue compound object
Hasanlu, Iran
8th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5941

197
Bronze vessel
Room No. 5, Citadel, Bastam,
Iran

Inv. No. 2010-51

140
Bone stamp seal
Armavir, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2583-80

141
Glass vessel
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11844

142
Steatite pendant
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-156

143
Twin pottery jar
Karmir Blur, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2052-39

144
Pottery vessel
Karmir Blur, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-162

145
Pottery rhyton
Erebuni, Armenia
8th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2244-43

146
Pottery rhyton
Bzhni
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2905-1

147
Pottery rhyton
Armavir, Armenia
6th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2889-20

148
Pottery rhyton
Karmir Blur, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2783-190

149
Protome of a gazelle-shaped rhyton

Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1349

150
Pottery vessel
Hasanlu, Iran
Hasanlu IIIa period, Achaemenid period, 6th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 211

151
Pottery bowl
Hasanlu, Iran
Hasanlu IIIa period, Achaemenid period, 6th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11502

152
Pottery vessel
Haftvan Tappeh, Iran
Hasanlu IIIa period, Achaemenid period, 6th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7630

153
Pottery vessel
Erebuni, Armenia
8th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2164-66b

154
Pottery vessel
Oshakan, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2580-90

155
Pottery vessel
Arch, Bastam
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5532/21099

156
Pottery phiale
Hasanlu, Iran
Iron Age III, 800 BC.
National Museum of Iran
Inv. No. 1635

157
Pottery colander
Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7827

158
Pottery vessel
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age III, 9th century BC
National Museum of Iran

Inv. No. 7842

159
Pottery plate
Fortress, Basta
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1350

160
Ceramic pot
Salmas, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1631

161
Pedestalled pottery bowl
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11783

162
Pottery cup
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11799

163
Terracotta lid
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11785

164
Pottery base
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11804

165
Pottery vessel
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-95

166
Pottery vessel
Erebuni, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1814

167
Pottery vessel
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-20

168
Pottery trough
Hasanlu, Iran
Hasanlu IV period, Iron Age II,

Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1243

113
Steatite cylinder seal
Karmir Blur, Armenia
Urartian period
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-67

114
Steatite cylinder seal
Karmir Blur, Armenia
Urartian period, 7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-46

115
Bronze Chimes
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11613

116
Bronze Chimes
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11612

117
Stone object
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11602

118
Stone object
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1644

119
Inscribed stone mace-head
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11621

120
Stone object (probably cane head)
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5938

121
Stone animal figurine
Hasanlu, Iran

Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11564

122
Iron sickle blade
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11731

123
Iron adze-head
Citadel, Gateway, Bastam, Iran
Iron age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5562/21128

124
Stone basin (Basalt)
Karmir Blur, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2350-50

125
Tripod stone plate
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7209

126
Tripod stone plate
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No.1925

127
Steatite stamp seal in the shape of Bull
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-157

128
Bronze handle
“Sarduri, Son of Arghishti”
Karmir Blur, Armenia
764-735 BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2783-79

129
Bronze plaque
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2783-193

130
Steatite Box
Karmir Blur, Armenia
8th - 7th centuries BC

History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-148

131
Bone animal figurine (winged lion)
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-131

132
Steatite Box
Karmir Blur, Armenia
8th -7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-149

133
Bronze handle in the shape of lion
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11615

134
Decorative bone fragments
Room No. 9, Fortress, Room 9,
Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran

135
A fragment of burnt Ivory
Hasanlu, Iran
Iron Age III, ca. 800 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7485

136
Bone object
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11598

137
Bone object
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1250

138
Bone mask
Karmir Blur
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-133

139
Bone figurine
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia

85
Stone casting mould (used for
Metalogy)
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 12481

86
Stone casting mould (used for
Metalogy)
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 12479

87
Terracotta casting mould
(used for Metalogy)
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 12480

88
Bronze sword
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age
II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5288

89
Bronze arrow-head
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries
BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11787

90
Bronze arrow-head
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries
BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11788

91
Bronze arrow-head
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries
BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11789

92
Iron spear-head
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5956

93
Iron arrow-head
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5560/21126

94
Bronze horse harness
Lori berd, Armenia
7th – 6th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 3164-164

95
Bronze horse harness
Lori berd, Armenia
7th – 6th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 3164-154

96
Bronze horse head
Karmir Blur, Armenia
8th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2783-80

97
Bronze plaques
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age
II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11616

98
Bronze horse harness
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age
II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 2790

99
Lapis Lazuli cow foot
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age
II, ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 8754

100
Iron horse shoe
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11734

101
Fragment of zoomorphic pot-
tery vessel
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5945

102
Golden necklace
Armavir, Armenia
6th – 5th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2287-32

103
silver bracelet

Hrazdan, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1925-1

104
Golden bracelet
Karmir Blur, Armenia
8th – 7th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2010-99

105
Iron bracelet
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II,
ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11618

106
Golden earrings
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1841-a,b

107
Stone necklace
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II,
ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11582

108
Bone spindles
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II,
ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11595

109
Necklace
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II,
ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11589

110
Necklace
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11748

111
Lapis Lazuli cylinder seal
Hasanlu, Iran
Hasanlu IVb period, Iron Age II,
ca.1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11597

112
Stone cylinder seal
Hasanlu, Iran

(Dara 2017: 151-152)

Obverse

Translation: 1. The command of Sheini

2. took. Tell

3. Shei[ni], the commander, [.] he [..n]l, the owner of the seal,

5. Ma[.n]i, the ste[wa]rd,

6. indeed the god protects the life.

7.

Reverse

1.

2. Comm[ander ?]lati

3. [Ki]ng [...]

Seal

Sarduri, son of (?) Sarduri

64

Pottery with cuneiform inscription

Bastam, Iran

Iron Age II, 9th century BC

National Museum of Iran

Inv. No. 4977

Ceramic Inscription of Bastam

(Dara 2017: 221)

65

Tablet with cuneiform inscription

Bastam, Iran

Iron Age II, 9th century BC

National Museum of Iran

Inv. No. 4640

Bastam Temple Inscription

Translation:

1'-2'.

3'. This

4'. Haldi

5'-6'.

(Dara 2017: 128)

66

Tablet with cuneiform inscription

Bastam, Iran

Iron Age II, 9th century BC

National Museum of Iran

Inv. No. 2302

Sheep List Tablet

(Dara 2017: 154-155)

Translation:

1. One sheep of Aru...

2. One sheep of Minu...

3. One sheep of ui...

4. One sheep of Mr. ...

67

Clay tag with seal impression

Bastam, Iran

Iron Age II, 9th century BC

National Museum of Iran

Inv. No. 352

Translation: 3 seal, 61 seal, Of

Nuniba city, 30 seal (Dara 2-017:

Bullea 1, 3, 5, 12)

68

Clay door sealings

Bastam

Iron Age II, 9th century BC

National Museum of Iran

Inv. No. 13319-13352

69

Bronze helmet with the name of Arghishti I

Translation: "to god Haldi, the Lord, Argishti, the Son of Menua, presented this helmet as a gift" (salvini 2012: 36)

Karmir Blur, Armenia

786-784 BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2010-42

70

Bronze helmet with an inscription of Argishti I

Translation: "to god Haldi, the Lord, Argishti donated (this helmet)"

Karmir Blur, Armenia

I, 786-784 BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2010-88

71

Bronze helmet

Orovenience unknown, Iran

9th - 8th century BC

National Museum of Iran

72

Bronze figurine of the goddess

Arubani

Van, Armenia

8th - 7th centuries BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 1242

73

Bronze figurine of the god

Teisheba

Karmir Blur, Armenia

8th - 7th centuries BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 1740-1

74

Wood figurine

Erebuni, Armenia

8th century BC

History Museum of Armenia

Inv. No.2897

75

Terracotta figurine

Karmir Blur, Armenia

7th century BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2010-30/3

76

Bronze shield with an inscription of king Rusa I

Karmir Blur, Armenia

735-713 BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2303-10

77

Bronze shield of Argishti I

Karmir Blur, Armenia

786-784 BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2010-53

78

Golden object

Lori Berd, Armenia

7th century BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2470-14a,b

79

Golden diadem

Lori Berd, Armenia

8th - 7th centuries BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2469-1

80

Bronze quiver with Sarduri II inscription

Translation: "To god Haldi, the Lord, Sardori presented this quiver as a gift". (Salvini 2012: 49, B9-11)

Karmir Blur, Armenia

8th century BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2303-7

81

Fragment of bronze belt

Karmir Blur, Armenia

8th - 7th centuries BC

History Museum of Armenia

Inv. No. 2010-158

82

Stone axe-head casting mould (used for Metalogy)

Hasanlu, Iran

Iron Age II, ca. 1150-850 BC

National Museum of Iran

Inv. No. 5072

83

Stone casting mould (used for Metalogy)

Room No. 9, Fortress, Bastam, Iran

Iron Age II, ca.1150-850 BC

National Museum of Iran

Inv. No. 11738

84

Pottery casting mould (used for Metalogy)

Hasanlu, Iran

Iron Age II, ca. 1150-850 BC

National Museum of Iran

Inv. No. 7371

55

Tablet with cuneiform inscription
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2783-88

It is a reconnaissance report addressed to the viceregent (of Teishebaini?) from Inushili Urmé. Two people were found for a spy business (?) (called) Haldipura and Uradi. A load of various goods was sent to the king. Five people ahupa, belonging to a Tsipi, had arrived. Tsipa himself went to the king, to whom he gave true testimony (?) about Uradi's and Haldipura's actions.

(Dyakonov 1963:35-36,65-79)

56

Tablet with cuneiform inscription
Karmir Blur, Armenia
7th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2783-85

Cuneiform inscription in seven lines is an economic document from the archives of the Teishebaini Fortress. According to I. Dyakonov, the text speaks of two groups of furs and woollen fabrics that entered the Fortress of Teishebaini from the land of Aza (Armavir region?). (Piotrovsky 1970: n. 22; Diakonov 1963: 37-38; 79-80)

57

Tablet with cuneiform inscription
Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 339
Agricultural Tablet
(Dara 2017: 139-140)

Translation: 1. The king says: Tell (?)
2. Ishpiliughu, owner of the seal,
3. (and) Lubshusini, lord of the fort,
4. the command. Obey (?)
5. the king, live word (?) of the god.
6. Indeed, the agriculture (?)
7. is ?.
8. In Lubshusini's presence, lord of the fort,
9. Adiyabdi, the rebel (?) (and)
10. rebel (?) commanders

11. Aysuabzuni city

12. take now (?)

13. agriculture to Adiyabdi.

Seal

1. (From) Rusa, son of Sardu(ri)

Seal (owner) of Asuli (position)

58

Tablet with cuneiform inscription
Bastam, Iran
Iron Age III, 680-645 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 340

Translation: Bread Ration Tablet

Translation: 1. The king says: Tell (?) (Dara 2017: 143-147)

2. Lubshusini, lord of the fort,
3. ??

4-5. those are people (?) of Amerieshi, they give (?)

6. three bread to people daily.

7-8. Additionally (?) says:

People (?) of Khalbi, they give (?)

9. two bread to people daily.

10. daily this

11. ??

Seal

1. (From) Ru[sa, son of Sar]duri, Rus[a]

Seal (owner) of Asuli (position)

59

Stone slab with cuneiform inscription
Bastam
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 4950

Bastam Building Inscription
Translation: 1-2. Rusa, son of Argishti, built this temple (to God) Haldi, the lord.

3. Rusa, son of Argishti, with the favor of (God) Haldi,
4. says: "The stone was unwritten, no

5. building was built (?) here. When (?) aldi

6. ordered me I built.

7. I called (this city) "Small city of Rusa".

8. Rusa, son of Argishti, says:

9. "(If) somebody destroys this inscription, (if) somebody erases (it), (if) somebody damages and destroys (it),
11. (?) aldi, (and) Storm Deity

(and) other gods.

12. He will not be able to be under (the light) of Sun".

13. Rusa, son of Argishti,

14. the powerful king, the king of the countries,

15. the king of Bia country, king of kings,

16. [L]ord of Tushpa city.

(Dara 2017: 126)

60

Stone slab with Urartian cuneiform inscription
Mirgah Caravan
9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 4980

Merge Karevan Stele

Translation:

2'. [the country of Bia]

3'. [I developed.]

4'. [The country of the enemy]

5. [(is) destroyed.]

6'. The gods heard me.

7'. The happiness

9'. all days, all good days of happiness

10'. ? a lot.

(Salvini 2008: 503)

61

Urartian Cuneiform inscription
Siyah Cheshmeh, Iran
9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 4637

Translation:

1. Minua

2. On of Ishpuini

3. The powerful king, the great king,

4. King of the country of Bia,

5. Lord,...

62

Urartian Cuneiform inscription
Ghalatgah, Iran
Ishpuini, 825-810 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 4639

Qalatgah 1

1. With the [favor] of [Hal]di

(and) [Storm] Deity [... Ish-

puini],
2. son of Sar[duri, king] of the country of Bia [... (and) Minua]

3. son of Ishpu[ini]. When the country of Zashku [...]

4. I took [...]. I built new ? and for Hal[di] [...]

5. Haldi's troop, Uishe city, country of [...]

6. [...] sheep (?) to I offered to the trees (?) [...]

(Dara 2017: 51)

63

Cuneiform inscription
Bastam
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 4603

Sheini's Tablet

Hasanlu, Iran
Iron Age III, ca. 800 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5951

28
Ceramic pot
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 11506

29
Clay figurine
Kordlar Tappeh, Iran
Iron Age II, 9th – 8th centuries
BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7765

30
Pottery bowl
Gog Tappeh, Iran
Iron Age III, ca. 850-550 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 631

31
Ceramic pot
Sanahin, Armenia
12th – 11th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1791

32
Ceramic pot
Dilijan, Armenia
12th – 11th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1919-1

33
Pottery vessel
Hasanlu, Iran
Iron Age III, ca. 800 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1638

34
Pottery bowl
Yanik Tappeh, Iran
Bronze Age, ca. 2600-2400 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5563/6310

35
Pottery bowl
Haftvan Tappeh, Iran
Iron Age I, ca. 1450-1150 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 5960

36
Bronze standard in the shape
of a chariot
Lori Berd, Armenia
15th – 14th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2728-12

37
Bronze bird figurine
Lchashen, Armenia
15th – 14th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2009-50

38
Bronze goat figurine
Artik, Armenia
14th – 13th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2173-553

39
Bronze standard with images
bull and goat
Lchashen, Armenia
15th – 14th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2007-65

40
Bronze deer figurine
Tolors, Armenia
12th – 11th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1911-25

41
Bronze battle-axe
Artik, Armenia
15th – 14th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2208-173

42
Bronze dagger
Artik, Armenia
14th – 13th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2346-331

43
Silver battle-axe
Karashamb, Armenia
22th-21th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2867-3

44
Bronze dagger with scabbard
Lchashen, Armenia
15th – 14th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2007-124

45
Stylized tuff woman figure
Karmir Blur, Armenia
13th – 12th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2285-48

46
Pottery slab
Dvin, Armenia
10th – 9th centuries BC
History Museum of Armenia

Inv. No. 3109-68

47
Tuff human head
Dvin, Armenia
10th – 9th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 3078

48
Basalt human head
Etchmiadzin, Armenia
9th – 8th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 413

49
Bronze plaque
Aparan, Armenia
Late 2nd mill. BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 740

50
Bronze plaque
Lori-Artchis, Armenia
Late 2nd mill. BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 482a

51
Bronze figurine
Taush, Armenia
9th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2468-1

52
Bronze chariot figurine
Taush, Armenia
9th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2468-9

53
Bronze figurine
Taush, Armenia
9th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2468-2

54
Basalt slab with cuneiform
inscription
Armavir, Armenia
8th century BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2799
Translation: "With the great-
ness of (god) Haldi, Sarduri, son
of Argishtu, built this (house)
'barzidibduné' and these barns:
the first barn for 'kapé', the sec-
ond one for 'banesh' [units for
the measurement of capacity].
Sarduri is a mighty king, king of
Biainili (land), lord of the city of
Tushpa".

Harutyunian 2001:281-282 ;Hmaya-

Captions

O. Ghafoori and I. Mkrtchyan

1
Pottery jar
Shengavit, Armenia
Late 4th mill. BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2179

2
Clay human figurine
Mokhra Blur, Armenia
Late 4th mill. BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1790-1

3
Terracotta grill base
Karnut, Armenia
3rd mill. BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2934-103

4
Pottery bowl
Shengavit, Armenia
3rd mill. BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2392-36

5
Golden, agate and carnelian
necklace
Karashamb, Armenia
22th- 21th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2867-4

6
Necklace
Gegharot, Armenia
3rd mill. BC
History Museum of Armenia
Inv. No. T76

7
Golden goblet
Vanadzor, Armenia
18th -17th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 1861-1

8
Pottery cup
Haftvan Tappeh, Iran
Bronze Age, ca. 1800-1600 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1455

9
Ceramic pot
Haftvan Tappeh, Iran
Iron Age III, ca. 800 BC
National Museum of Iran

Inv. No. 1613

10
Bone awls
Haftvan Tappeh, Iran
Iron Age I, ca. 1450-1150 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7578

11
Pottery vessel
Haftvan Tappeh, Iran
Bronze Age, ca. 1800-1600 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7563

12
Pottery vessel
Haftvan Tappeh, Iran
Bronze Age, ca. 1800-1600 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7562

13
Pottery jar
Echmiadzin, Armenia
19th - 18th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 556-1

14
Pottery jar
Aruch, Armenia
19th - 18th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2777-1

15
Pottery jar
Internal Getashen, Armenia
19th - 18th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2431-18

16
Pottery vessel
Karashamb, Armenia
16th - 15th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2768-31

17
Silver goblet
Karashamb, Armenia
22th -21th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2867-1

18
Pottery vessel
Yanik Tappeh, Iran
Bronze Age, ca. 2600 - 2400

BC
National Museum of Iran
Inv. No. 6329

19
Obsidian flakes and blades
Fortress, Bastam, Iran
Iron Age II, 9th century BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7877

20
Obsidian bifacial point
Yanik Tappeh, Iran
Bronze Age, ca. 2600-2400 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7449

21
Pottery pitcher
Lchashen, Armenia
15th - 14th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No. 2049-68

22
Pottery oven funnel
Lchashen, Armenia
15th - 14th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No 2009-185

23
Pottery vessel with lid
Karashamb, Armenia
16th - 15th centuries BC
History Museum of Armenia
Inv. No 3060-200a-b

24
Pottery bowl
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 7202

25
Ceramic pot
Hasanlu, Iran
Iron Age III, ca. 800 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 1602

26
Pottery bowl
Hasanlu, Iran
Iron Age II, ca. 1150-850 BC
National Museum of Iran
Inv. No. 12476

27
Ceramic pot

on which the writing features were a selection of the Assyrian cuneiform scripts that they wrote Urartian language with. Viewing these texts as an Urartian notable archaeological characteristic would grant us more knowledge about the historical geography and the events of that time.

Urartians were skilful metalworkers; this point is envisioned by metal objects found in the Urartu territory. Stone casts and various metal relics signify the capability of their artists in design, production, and control over furnaces, smelting as well as the capacity of their territory that made the raw materials accessible.

In Karmir Blur and Bastam several storages are discovered with vats for storing foodstuff where on the entrances of these storages and next to these vats numerous clay labels are found that point towards Urartian control over foodstuff and their capable management system. In this exhibition samples of these vats and labels are at display.

In the third gallery, many samples of tools used in daily life, particularly various pottery items are being demonstrated. We can particularly speak about the glazed red potteries in forms of bowls and jars with trifolium necks that are identified as standard Urartian earthenware. Display of some grey potteries in other showcases indicate that the general earthenware culture in Iron Age II and Iron Age III are plain grey and beige earthenware when Urartians produced red earthenware as a commodity particular to them.

After the Urartu time, we still witness the continuation of some traditions that show the ties between the two countries of Iran and Armenia, among them we can point at a plaque on which a design is showing an eagle lacerating a lion where a trace of Mithraism culture could be seen in it; and also, spoon like decorations belonging to the Achaemenid branch and afterwards are seen on the silver cup of the first century BC Armenia.

A Descriptive Review on the Armenia and Iran Exhibition: Memory of the Land

Yousef Hassanzadeh
National Museum of Iran

Memory of the Land is an exhibition that points to a culture, a territory once the cradle of an emerging kingdom, its boom and termination, the powerful and influential kingdom of Urartu that situated partly in Iran and Partly in Armenia, geographically in between the three Lakes of Urmia, Sevan and Van that currently are located in Iran, Armenia and Turkey.

Probably this question may come up that when the Urartu territory is placed in the two countries of Armenia and Turkey as well as in Iran and incidentally its capital, the ancient Tushpa, is now located in the Turkish territory, why the National Museum of Iran is holding the Urartu Exhibition in collaboration with Armenia. The significance of Armenia in Urartu heritage region should be explored in the Achaemenid era texts where in the Behistun Inscription of Darius I dating to 521 BCE the country referred to as Urartu in Assyrian is called Arminiyā in Old Persian and Harminuia in Elamite, clearly equating the two lands. Therefore, since Achaemenid time we consider Armenians to be the inheritants of the Urartu and naturally this historical approach is more trustworthy than any contemporary interpretation or claim.

PRE-URARTIAN CULTURE

In the first gallery, attempts are focused on displaying the cultural backgrounds on which Urartian culture took form, dating back to 3300 BC. In this gallery the main focus is on Yarnigh or Kura-Aras culture of the northwest Iran and Armenian land where a distinguished archaeological characteristic presented in this Exhibition is black glazed earthenware that was polished with black gloss after being baked and geometric carvings are filled with a white colour material.

URARTIAN CULTURE

Urartians are to be recognized by some distinct cultural characteristics, primarily that this kingdom, similar to other cultures of that region at the time, were tangibly in contact and under the influence of the Assyrian culture and in the meanwhile in fierce rivalry and long term battle with them. These two characteristics are to be seen in objects such as helmets, shields, quivers, daggers and arrowheads; at the same time, in the ornamental patterns on these objects efforts are made to create decorations similar to those of the Assyrian bas-reliefs as well as those of the Ishtar gate and the patterns on display can creatively go shoulder to shoulder with those of the Assyrians. Moreover, showing the pieces of earthenware and bronze horse statuettes, horse harnesses, horseshoes, horse gears and the like, reminds us that all skirmishes between the Urartian and Assyrian troops were on the shoulders of the horses and this reveals the valuable role of horses in winning or losing battles.

Another cultural characteristic of the Urartians is their endeavour to demonstrate the grandeur and excellence of the monarchy by leaving relics such as inscriptions and tablets

decline of the Urartian statehood, the kingdom of the Armenian Yervandids (Orontids) was formed on the same territory.

THE URARTIAN COLLECTION AT THE HISTORY MUSEUM OF ARMENIA

The Urartian collection at the History Museum of Armenia has been formed owing to excavations carried out since 1921. Chronologically, the collection includes objects dated from the 9th century BC to the first decade of the 6th century BC. These 1770 objects represent cuneiform inscriptions made on the mural stones of the structures found at the excavations of Argishtikhinili (Armavir), Erebuni (Arin Berd) and Teishebaini (Karmir Blour), i.e. Urartian cities founded in the 8th - 7th centuries BC, also objects of all branches of decorative-applied arts.

It should be noted that these specimens are findings, excavated on the present territory of the Republic of Armenia, the first one by Archbishop Mesrop Smbatyants found in Sardarapat as early as 1862. The lion's share of the collection of the unique finds of Urartian culture and art, were found in 1939 - 1972 due to systematic excavations of the joint expedition Academy of Sciences of the Armenian SSR and the State Hermitage under the guidance of prominent archeologist and academician Boris Piotrovsky, who was the director of the Hermitage Museum in St. Petersburg for a long time.

THE POST-URARTIAN CULTURE OF ARMENIA; 6th – 1st CENTURIES BC

The post-Urartian material culture of Armenia is mainly represented by the finds excavated in ancient Armenian capitals Armavir and Artashat, and archeological sites of Sissian and Oshakan.

The territories of the kingdom of Van ruined in the first quarter of the 6th century BC were joined to All-Armenian state of the Yervandids. In the second half of the 4th century BC, the capital of Greater Armenia (Mets Hayk) moved from Van to Armavir. In 189 BC, king Artashes the I founded and built the capital city of Artashat, which was Armenia's political, economic, cultural and spiritual centre for over 500 years.

Regular excavations of Artashat, started in 1970 under the guidance of academician B. Arakelian, and then Jores Khachatryan, made it clear that that the territory of Artashat had been inhabited since the early agricultural period, which is of great importance for the study of the history of Armenia in the 5th- 4th millennia BC. It was a surprise to discover a Urartian city, unknown by then to scholars, on the territory of Artashat. This is an invaluable factual material, which fills the gap in the architecture of the period between the Urartian era and the early Middle Ages.

The excavated objects of material culture - various objects of artistic metalware, pottery and applied arts, sculptures, coins of local mint and those in circulation - help to recreate the original picture of the history and culture of the post-Urartian Armenia.

armour, symbols of power - from the Bronze Age burial ground and settlement, found on the dried territory of the village of Lchashen near the shore of Lake Sevan, when its level went down in the 1950s, during the excavations carried out under the guidance of Harutyun Mnatsakanian.

The examples of weapons, tools, objects of gold and silver, highly artistic statuettes and sculptural groups of bronze, exquisite pottery, excavated from, Lchashen, Karashamb, Artik, Vardakarand other archeological sites, show the powerful cultural progress of Armenia in the Late Middle Ages.

The exhibited statuettes and sculptural groups cast in bronze (lions, bulls, goats and birds) are exceptional specimens of metalwork and art of that period. They are hollow, with bronze globules inside, and were fixed as a standard and a symbol in the front part of chariots.

An important archeological site of this period is the hill of Dvin and its environs, which have been inhabited since the 3rd millennium BC. During the excavations of 1958, carried out under the guidance of academician Karo Ghafadarian, a settlement of the Late Bronze and Early Iron period was discovered under the 10th - 13th century cultural layer of the citadel in Dvin. These excavations are going on until present

Excavations opened workshops and cultic structures of the beginning of the 1st millennium BC, with a metal workshop and four sanctuaries. Amazing altar steles of complex compositions, with traces of “eternal” fire and black-polished utensils (clay vessels of different kinds) used at ceremonies, were placed inside these sanctuaries, built in the architectural traditions of the pre-Urartian dwellings.

In the first half of the 8th century BC, Dvin and numerous settlements of the Ararat Valley were ruined due to the invasions of these territories by king Argishti I (786 - 764 BC).

URARTU - THE KINGDOM OF VAN

In the mid-9th century BC, one of the most powerful states of the Ancient Near East, known as Urartu from Assyrian inscriptions, came down to the historic scene in the Armenian Highland. The Urartians called their country Biaynili. It is mentioned as the Araratian Kingdom in the Bible.

Urartu was formed in the basin of Lake Van and in the Armenian Taurus, from the unification of city-states and principalities that had taken shape before. The first ruler of Urartu known to us was Arameh (860 - 840 BC), who left quite a powerful state to his descendants. His successor Sarduri I, son of Lutipri, already called himself “a great king, a might king, the king of the universe, the king of the country of Nairi”.

In the 9th - 8th centuries BC, due to the reforms initiated by kings Ishpuini and Menua, the Kingdom of Van developed into an empire and reached the peak of its political power under the kings Argishti I and Sarduri II. Defeating the Etiuni tribal rulers in the north and Assyria in the south, the Urartians managed to unite the Armenian Highland and establish control over all the main roads.

Urartu headed the anti-Assyrian alliance formed in the region. However, in 743 BC, the allies were defeated. Assyria restored its supremacy in the Near East. In 714 BC, the Cymmerians invaded Urartu from the north, and the Assyrians from the south. Though defeated, the Urartian kingdom survived for almost one and a half century more and collapsed in 585 BC, in the struggle against the Mars, Babylonians and Scythians. After the

URARTU (KINGDOM OF VAN) CHRONOLOGY OF IMPORTANT EVENTS

13 th c. BC	:	First mention of Urartu in the form of “Uruatri” in Assyrian inscriptions
13 th - 10 th cc. BC	:	Tribal union of Nairi
860 - 840	:	Formation of the state of Urartu; Arameh, the first king of Urartu
835 - 825	:	Sarduri I, son of Lutipri
827 - 825	:	Foundation of the capital Tushpa (Van) by Sarduri I
825 - 810	:	Ishpuini, son of Sarduri
823 - 821	:	Ishpuini and Assyria struggled for the territories south to Lake of Urmia
810 - 786	:	Menua, son of Ishpuini
807 - 806	:	Urartu and Assyria struggled for the land of Mana
786 - 764	:	Argishti I, son of Menua
784	:	Conquests of Argishti I in Transcaucasia and in the region of Urmia
783	:	Argishti I invaded Transeuphrates (Melitea, Khateh)
782	:	Foundation of the city-fortress of Erebuni-Yerevan
776	:	Foundation of the city-fortress of Argishtikhinili (Armavir) in the land of Aza
764 - 735	:	Sarduri II, son of Argishti
753 / 752	:	Victory of Sarduri II over Assyria’s king Ashurnirari VI, invasions of Arme-Shupria and Sevan Basin
750 - 748 744 - 741	:	Sarduri II invaded the south-east of the Black Sea, the land of Kulkha
747 - 745	:	Sarduri II invaded the mountainous regions of Ghara-Dagh and the land of Puluadi
746 - 744	:	Victory of Sarduri II over the land of Kumakha
743	:	Victory of Tiglatpalasar III over Urartu and her allies
735 - 713	:	Rusa I, son of Sarduri
714	:	Sargon II invaded Urartu and the destruction of Musasir
713 - 685	:	Argishti II, son of Rusa
685 - 645	:	Rusa II, son of Argishti
Early 7 th c. BC	:	Construction of the city-fortress of Teishebaini (Karmir Blour)
676	:	Rusa II and his allies, the Cimerians, conquered Phrygia
653	:	Arme-Shupria, Ulluba and Nairi-Hubushkia separated from Urartu
652	:	Paruyr Skayordi became Arme-Shupria’s king
645 - 635	:	Sarduri III, son of Rusa
635 - 625	:	Sarduri IV, son of Sarduri
625 - 617	:	Erimena
617 - 609	:	Rusa III, son of Erimena
612 July-August	:	Seizure and destruction of Ninveh, the capital of Assyria
609 - 590	:	Rusa IV, son of Rusa
605	:	Assyria was ruined by the Medians
590 / 585	:	The state of Urartu was ruined

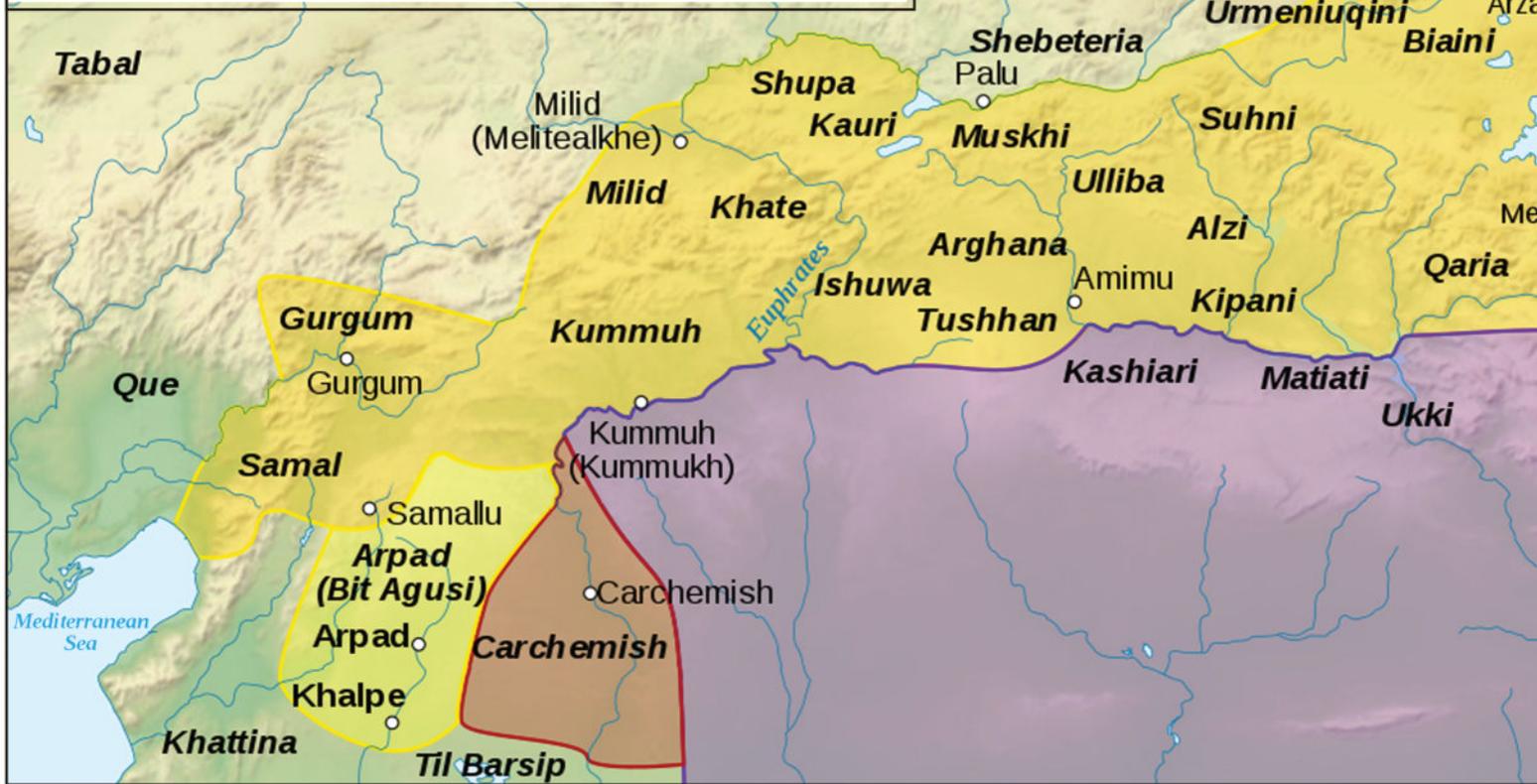

Urartu at its greatest extent during king Sarduri II, in

Black Sea

- Urartu and its vassals in - 743
- Neo-Hittite kingdom, allied to Urartu in - 743
- Neo-Hittite kingdom, allied to Assyria in - 743
- Neo-Assyrian Empire and its vassals and tributaries
- Colchis

- Kubushkia** Province or kingdom
- Tushpa** Capital of Urartu
- Amimu City or fortress

EARLY BRONZE PERIOD; 2nd HALF OF THE 4TH MILLENNIUM - 23RD CENTURY BC (SHENGAVIT CULTURE)

In the second half of the 4th millennium BC, the culture of the Early Bronze Age, also known as Shengavit or Kuro-Arax cultures, took shape in Armenia. It embraced an enormous territory, including the Armenian Highland and adjacent regions. The most important centre of this culture was the Valley of Ararat.

The first excavations of the Shengavit archeological site were carried out under the guidance of Evgeny Bayburtian. Over six hundred fortress-settlements and burial mounds of the Early Bronze Age were found in the excavations, going on so far. The rich and diverse assortment of specimens - ritual hearths, stands and supports, clay vessels, anthropomorphic, zoomorphic and phallus-like clay statuettes - excavated from Shengavit, Mokhrablour, Karnut, Harich, Agarak, Elar, Jrashen, Berkaber and other sites, testifies to the fact that the distinctive material and spiritual culture of the native population of Armenia occupied a special place in the earliest Near Eastern civilization. In this context, of exceptional value are the Early Bronze Age pottery of Armenia and its imagery of ritual-magical nature.

Brown or red inside, the outwardly black-polished storage vessels called karas, and diverse splendid clay vessels stand out for their inimitable decoration. These are ritual and symbolical images, among which predominate stylized birds and animals, and various geometrical ornaments, made by engraving, drawing and onlaying.

THE MIDDLE BRONZE CULTURE OF ARMENIA (23rd - 15th centuries BC)

Starting from the mid-3rd millennium BC, essential changes took place in the social life of the Armenian Highland. Indo-European tribes began to dominate, and preconditions were created for the appearance of state formation. Middle Bronze culture of Armenia is mainly presented by the material, excavated from the tombs (Vanadzor, Karashamb, Lori Berd, Lchashen, Aruch and others), which bear witness to the ritual of sacrifice and were to guarantee the rebirth and immortality of the deceased in the underworld life.

Bronze battle-axes, daggers and highly artistic pieces of gold and silver, i.e. goblets, necklaces, fibulas, decorative buttons, facing plates, symbols of power in gold and silver, with semi-precious stones (sardion, agathe, mountain crystal and amber) are specimens, bearing witness to the unprecedented upsurge of mining and metallurgy on the territory of Armenia

Sometimes, the Middle Bronze culture is also called “the period of coloured pottery”. There is a system of prehistoric symbolism with stable worship-magic ideograms in the images of the Middle Bronze Age coloured pottery. The basis of this system is the triple structure of the world, with upper and lower parts. This is also witnessed by the black and red paints chosen for the ornamentation of the vessels, which emphasize the idea of death-rebirth.

LATE BRONZE – EARLY IRON PERIOD; THE LATE BRONZE - CULTURE OF ARMENIA (15th – 9th centuries BC)

The material culture of the Late Bronze Age is mainly represented by objects excavated from the burial grounds of Lchashen and Artik. A wide selection of specimens - splendid funeral carts of wood, ornate pottery of cultic significance, unique examples of arms and

A review on Armenian History based on Archaeological Finds (from 4th Millenium BC to 1st Century BC)

Anelka Grigoryan and Iveta Mkrtchyan
History Museum of Armenia

introduction

Proceeding from the principle that historical, intellectual and spiritual aspects comprise an inseparable integrity of a civilization, the exhibition ARMENIA AND IRAN: MEMORY OF THE LAND is the first exceptional opportunity to manifest in Iran, a most ancient cradle of civilization, the origins and course of civilization on the Armenian Highland from the earliest times.

Having the prime objective to present the culture of Urartu to all appearances, the exhibition embraces the pre-Urartian and post-Urartian periods as evidence of the continuous course in the formation and accomplishment of Armenian culture.

Preserving the documentary and chronological principle of history, the objects presented in the pre-Urartian part of the exhibition grant an opportunity to recreate the original annals of those cultural and spiritual values, the sources of which extended from the Early Bronze Age to the Early Iron Age, including the culture of the Middle Bronze and Late Bronze periods. Thirty-five objects: pottery, anthropomorphic idols, silver and gold goblets, weapons, chariot models of bronze, figurines of animals, adornments and symbols of worship, being displayed in this part of the exhibition, are unique finds, discovered exclusively from the territory of the present-day Armenia's archaeological sites: Shengavit, Mokhrablour, Harich, Karashamb, Vanadzor, Oshakan, Lchashen, Artik, Lori Berd, Tolors, Dvin and others.

The main part of the exhibition presents the history and culture of Urartu, one of the powerful states in the Ancient East, which appeared in the historical arena of the Armenian Highland in the mid-9th century BC. The presented fifty-four objects testify to a high civilization of the eastern type with its statehood, literature, peculiar ritual-religious system, flourishing cities, crafts and art. Exceptional finds are exhibited from the excavations at the fortress of Teishebaini (Karmir Blour) in 1940-1970 under the guidance of academician Boris Piotrovsky, as well as other Urartian archaeological sites: Erebuni, Argishtikhinili-Armavir, Lori Berd, Bjni, Geghhovit, Dvin and Tavush, spread over the territory of the Republic of Armenia. These are cuneiform inscriptions, bronze and wooden statuettes of gods, cultic objects, silver and golden goblets, armament, seals, pottery, gold and silver adornments, boxes decorated with sculptural reliefs, etc.

The post-Urartian material culture of Armenia is mainly presented by eleven specimens: statuettes of clay and marble, pottery, gold and silver adornments, plates with inscriptions in Aramaic and rhytons, excavated from the ancient Armenian capitals Armavir and Artashat, as well as archaeological sites of Sissian and Oshakan. The inclusion of the post-Urartian Armenian culture in the exhibition is more than symbolical, as in this period under the Armenian dynasties of the Yervandids and Artaxiads, the many centuries-old relations commenced between the Armenian and Iranian states.

In this respect, the joint exhibition of the contemporary objects from the History Museum of Armenia and the National Museum of Iran is a prominent and unique phenomenon, illustrating the mutual relations of the Armenian and Iranian civilizations.

Back to the Future

The exhibition “ARMENIA AND IRAN: MEMORY OF THE LAND” is exceptional. It is the manifestation of our mutual will, the National Museum of Iran and the History Museum of Armenia, with the slogan “BACK TO THE FUTURE”.

The exhibition is a bilateral and simultaneous meeting of our two countries face-to-face with their past on the principle of equality, the golden rule of a dialogue. We have started from the beginning, from the source: in terms of time at a distance of more than five thousand years. Three hundred and three contemporary objects from both museums will be presented not as a vision, but as surviving witnesses of the past, which by their factual presence will recreate the visible breath of time, the soul itself that is able to transform memory into a present experience, for the exhibition is not a mere bibliography and chronology of the history of the past.

Our purpose is to create an exciting atmosphere with the exhibits on display, which bear the stamp of the remote events, realities and human ideas that will evoke in visitors the will of seeking for the answers to all questions “why” and “how” directed to all this, as history in its structure and trends in development is endowed with constantly repetitive components. In this sense, the exhibition is a secret code of perceiving anew the indelible traces stamped in our memory, a call for mutual recognition and a change of world-view, and a reminder. Traces that receive a body again, only at the moment, when a link is created between the new experiences and that trace, a mirror, where every person can see their true inside with the eye of their mind and soul.

And if it is truly said that art and culture deal with the universe, then it is true that the universe is enclosed in ourselves, and the key of communicating with the world’s secrets is inside us, each of us. The joint exhibition, organized by the mutual efforts of our two museums, with parallels in the exhibits, promises a sincere and heartfelt perception.

I would like to finish this official introduction by the beyond-time dialogue of great Iranian and Armenian poets, which is a pledge and commandment of the friendly relations of our two peoples.

Before you and me there have been nights and days;
And the revolving sphere has also been active;
Beware, tread gently on the dust;
For it may have been the pupil of the eye of a beloved.

Omar Khayyam (1048-1131)

Khayyam said to his beloved: “Beware, tread gently on the dust;
For it may have been the pupil of the eye of a beloved.”
Hey, jan, and we shall tread gently, for who knows now
We may be treading on that beloved eye, or Khayyam’s fiery tongue!

Hovhannes Toumanian (1869 -1923)

Grigor Grigoryan
Director
History Museum of Armenia

About the Exhibition

Museums in contemporary world are no longer establishments disconnected from their social and cultural entities, but rather influential members of the society and in the meanwhile influenced by the society having a significant share in social events and ceremonies and attempting to perform their role throughout global community.

The talent of a curator in a well-timed displaying of the cultural assets would transform museums from places that “are right there” and visiting them would “never be too late” into spaces where a share of today’s cultural events happen there and are themselves a portion of the flowing currents of culture in their society.

In the chaotic atmosphere of our region, the two National Museums of Iran and History Museum of Armenia are trying to benefit from their mutual interests and point out their unity as well as several thousand years of friendship while emphasizing on their shared historical and cultural roots. We believe the mission of our National Museums is to lay the ground for cultural reunions that would help having a better understanding and when people have this understanding would not fear it, thereby, lack of fear could lead to inclusion and compromise, both paving the way for sustainable peace and friendship, a mission that the two Museums seems to have fulfilled well.

Shared cultural features in the two country goes back to the onset of urbanization and could be found in its peak during the Iron Age in the Urartian culture. Moreover, subsequent to that, during the Achaemenian era and through the inscriptions remained from this period, the geographic region known in the Mesopotamian culture as Urartu and we know it by Arminia. During the Parthian period, with power struggle between the two Roman and Persian Empires, Armenia was also a significant issue for both sides and both attempted to maintain their influence over Armenia when the Arshakonies dynasty with Parthian roots took form in Armenia and lasted for three centuries. Ultimately, during the Sassanid period, Armenia was divided between the two Roman and Sassanid empires when the eastern part of Armenia joined Sassanid Persia.

In the Islamic period, the Blue Mosque of Yerevan that was built by Hosseinali Khan Yerevani, in 1179 lunar year, had many structural and external similarities with the Blue Mosque in Tabriz leading us to the significant conclusion that the cultural relationship between Iran and Armenia had sustained. Furthermore, there is a long list of Armenian churches within the geography of Iran, the most distinguished one being the Qare Kelisa in west Azerbaijan, listed as a UNESCO World Heritage – an indication of cultural understanding and long and continuous relationships between the two territories.

The Exhibition, “Armenia and Iran: Memory of the Land” focused on Urartian relics aims to demonstrate the territorial connections of the Iranians and the Armenians on a historical mirror in the wake of five thousand years by displaying over 300 items from the collections of the two History Museum of Armenia and National Museum of Iran.

We greatly appreciate sincere collaborations of our colleagues in the Historic Museum of Armenia, Armenian Ministry of Culture and the Embassy of Armenia in Tehran for holding this Exhibition. There is no doubt that this valuable cultural event would not have taken place if the round the clock efforts of the hard working staff of the Iranian National Museum were absent

Jebrael Nokandeh (General Director, National Museum of Iran); Mohammad Hasan Talebian (Cultural Heritage Deputy, ICHTO); Seyed Mohammad Beheshti (General Director, RICHT); Seyed Ahmad Mohit Tabatabayi (General Director, ICOM) Mohammad Reza Kargar (General Director, GOMCHTO)

Foreword

The exhibition on display at the National Museum of Iran from October 17, 2017 to January 17, 2018 is truly a historic event in the centuries - old cultural life of our two neighboring peoples. For the first time, the objects of the History Museum of Armenia and the National Museum of Iran have been exhibited side by side - over 200 contemporary objects (from the 4th millennium BC to the 1st century BC) from both museums - to demonstrate the remarkable and unique reality of interrelations that appeal to the ancient sources of cultural and of spiritual values: memory of the lands of Armenia and Iran.

In this sense, the exhibition is a significant and unprecedented event of mutual recognition of our two friendly nations, the value of which in today's reality is difficult to overestimate. It is well known that the most important guarantee of friendship and dignified interaction of peoples is the establishment of a civilization dialogue.

It is not accidental at all that the Memorandum of Understanding on Museum Cooperation between the History Museum of Armenia and the National Museum of Iran, which gave birth to this exhibition, was signed in Yerevan at the meeting of President of the Republic of Armenia Serzh Sargsyan and President of the Islamic Republic of Iran Hassan Rouhani.

Artashes Tumanyan
Republic of Armenia Ambassador in Tehran

Foreword

The “reminiscences” of the Iranian and Armenian lands will be exhibited side by side at the National Museum of Iran from October 17, 2017 to January 17 2018. These reminiscences are real, tangible and contemporary, excavated from the land-hearts of the two ancient neighbours.

This exhibition testifies not only to the path passed together, but also to our warm friendship, since only a friend will trust things stemming from his heart to the other, and only a friend will take into his heart things dwelling in the other’s heart.

I greet this important and symbolical exhibition and I am sure that visitors will have the same warm feelings when seeing the historical objects, as we, the representatives of the two countries had, organizing this exhibition with great care and responsibility.

Armen Amiryan
Minister of Culture of the Republic of Armenia

Foreword

The Shared Human Heritage is an indication of deep and ancient bonds evolved through thousands of years among the human community. Placing emphasis on these deeply rooted bonds could lead to the proximity of nations and expansion of peace and friendship in today's world.

In this context, between the two countries of Iran and Armenia powerful cultural ties existed, based on archaeological evidence over the past five thousand years, whose reflections could be seen in the Bronze and Iron Ages cultures in the two countries. Similarities and coherence remained in the treasures of the two neighbouring countries demonstrate the position and outlook of our ancestors who according to their environments and capabilities have appreciated the principals of respect towards their common roots and heritage as well as their deep cultural concepts; and they have not refrained from any effort to gratify and transfer their own art and shrewd ideas.

At present, entrusting this common heritage to the hands of those who try to understand the artistic secrets of the thousands years long history by recognition of the remained contents and to be responsible towards these accredited documents, have proven to be fruitful and the collaboration between the Iranian National Museum and the History Museum of Armenia has opened a new chapter of dialogue, integration and unity in front of us.

The Exhibition, "Armenia and Iran: Memory of the Land" as its title indicates, is the conscientious narrator of a piece of a territory's history as well as a re-emphasis on disclosing it to the people of our two countries and the generations to come, in order to enable them explore and acknowledge many thousand years of history and cultural interests of the ancient ethnicities.

I congratulate holding of this exhibition to its sponsors, those who have fulfilled their shares in registering this memory and I hope that the reflection of this valuable cultural accomplishment could be seen in deeper cultural, political and social relations of the two countries and finally it would lead to more integration of the two great nations.

Ali Asghar Monesan
Vice-President of Islamic
Republic of Iran and
President of Iranian Cul-
tural Heritage, Handicraft
and Tourism Organization

Table of Content

Forewords:	Ali Asghar Monesan (Vice President of Islamic Republic of Iran and President of Iranian Cultural Heritage, Handicraft and Tourism Organization).....	180
	Armen Amiryan (Minister of Culture of the Republic of Armenia)	179
	Artashes Toumanyanyan (Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of the Republic of Armenia in the Islamic Republic of Iran)	178
About the Exhibition:	Jebrael Nokandeh, General Director, National Museum of Iran Seyed Mohammad Beheshti, General Director, RICHT Mohammad Reza Kargar, General Director, GOMCHTO Mohammad Hasan Talebian, Cultural Heritage Deputy, ICHTO Seyed Ahmad Mohit Tabatabayi, General Director, ICOM	177
Back to the Future:	Grigor Grigoryan, Director of the History Museum of Armenia ...	176
A review on Armenian History based on Archaeological Finds (from 4 th Millenium BC to 1 st Century BC) / Anelka Grigoryan and Iveta Mkrtchyan		175
A Descriptive Review on the Armenia and Iran Exhibition: Memory of the Land / Yousef Hassanzadeh		168
Figure captions / O. Ghafoori and I. Mkrtchyan		166
Armenian Version /		157
Catalogue		141
Persian Version /		31

Armenian Embassy in Tehran

Artashes Toumanian, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Armenia in the Islamic Republic of Iran, Sahak Yeghiazaryan, Counsellor of the Embassy of the Republic of Armenia in the Islamic Republic of Iran, Norayr Mehrabyan, Assistant to the Ambassador of the Republic of Armenia in the Islamic Republic of Iran

Research Institute for Cultural Heritage and Tourism (RICHT)

Seyed Moammad Beheshti (General Director), Seyed Ahmad Mohit Tabatabayi (General Director advisor) Behroz Omrani (Deputy for Research Affairs), Fatemeh Azimpour (Deputy for Public Engagement and Education)

Iranian Center for Archaeological Research (ICAR)

Mohammad Reza Rokni

International Council of Museums (ICOM)

Seyed Ahmad Mohit Tabatabayi (General Director), Mahdokht Mohit Tabatabayi (Deputy for Administrative Affairs)

Iranian cultural heritage handicrafts and tourism organization (ICHTO)

Dr. Hasan Talebian (Deputy for Cultural Heritage affairs), Ahmad Daniyali (Deputy Development Manager), Amir Rahmatollahi (head of Security Staff), Dr. Mirhadi Ghara Seyed (Deputy for Legal and Parliamentary Affairs), Mohammadreza Kargar (General Director of Iranian Center for Museum affairs), Mohammadreza Zahedi (head of Office of cultural - historical properties in Iranian Center for Museum affairs), Omaolbanin Neamat Gorgani (Deputy for Administrative Affairs in Iranian Center for Museum affairs), Rohollah Mehdinejad Kiasarayi (Head of Public Relations Affairs), Ghodratollah Ebrahimi (Head of Vice-President office), Fayeze Behzad Nejad (Head of international affairs).

Proceedings and Catalogue of Exhibition

Armenia and Iran: Memory of the Land

Edited by: Yousef Hassanzadeh and Anelka Grigoryan

Translation from Persian to Armenian: Sherli Avidian

Photo: Amir Farzad, Vram Hakobyan, Zahra Akbari, Reihane Leasni Goya, Nina Rezayi, Mahnaz Mardfekri

Photo Edit: R. Jahromi, M. H. Azizi Kharanaqi, O. Ghafoori and A. Farzad

Design and Layout: Y. Hassanzadeh

Cover Design: Nina Rezayi

Publisher: Research Institute for Cultural Heritage and Tourism (RICHT) - National Museum of Iran and History Museum of Armenia

ISBN: 978-600-8412-83-0

©National Museum of Iran and History Museum of Armenia (2017)

National Museum of Iran

General Director: Jebrael Nokandeh;

Deputy for Cultural Affairs: Fereidon Biglari / Deputy for Administrative Affairs: Omid Kamalvand

Head of exhibition: Nina Rezaei

Office of cultural - historical properties: Javad Nasiri with contribution of Zahra Akbari, Sedigheh Piran, Firouzeh Sepidnameh, Nina Rezaei, Nasrin Zehtab, Sima Abed Kahnemoie and Reihane Lesani Guya

Exhibition keeper: Nina Rezaei

Exhibition selection objects: Jebrael Nokandeh, Fereidon Biglari, Yousef Hassanzadeh, Sedigheh Piran, Omolbanin Ghafoori, Zahra Akbari and Nasrin Zehtab

Research Center: Yousef Hassanzadeh, Roshanak Jahromi Yekta, Hadi Davoudi, Maryam Moetamedi Nasr, Prehistoric Department (Mohammad Hosein Azizi Kharanaghi and Fariba Moejezati); Historical Department (Shahram Heydarabadian), Inscriptions Department (Sedigheh Piran); Seals and Coins Department (Fereshteh Zokaei); Conservation Department (Parvaneh Soltani with Contribution of: Maryam Ahmadi, Maral Dadashzadeh, Kobra Dehghan Nejad Darandash, Farzad Goshayesh, Mahnaz Mardfekri, Mehran Barani Shirzad, Sara Balak, Elnaz Pirozi, Fatemeh Mohammadi, Atefeh Nassaji Zavareh); Object exhibition captions (Omolbanin Ghafoori);

Office of public engagement and education: Nina Rezaei with contribution of Maryam Panahi, Leila Heidar Pour and Sepideh Moghaddam

International and legal affairs: Masomeh Ahmadi with contribution of Mehrzad Khoadaei and Farhad Naroei

Head of Iran Bastan Museum: Firouzeh Sepidnameh;

Head of Islamic Museum Art and Archaeology of Iran: Karam Mirzaei

Office of administrative and financial affairs: Ahmad Meamarian with contribution of: Elham Boneh, Hosein Alimohammadi, Tayebe Farokhi, Federa Ghavam Rankoohi, Leila Ahmadian, Akram Minaei, Ali Nankali

Office of Support services: Alireza Hoseinpour and other colleagues

Public relations and communications: Raheleh Roohi Ziarat and Fatemeh Zolfaghari

Office of security: Mehdi Ghasemzadeh and other colleagues

Security Staff: Mostafa Taghi Beigi and other colleagues

We are grateful: Kamyar Abdi

History Museum of Armenia

Concept of the exhibition and selection of the objects: Grigor Grigoryan

Curator: Anelka Grigoryan

Translation into English by Aida Frunjian

Proofread: Khandut Grigoryan

Photographs by Vram Hakobyan

Proceedings and Catalogue of Exhibition

Armenia and Iran

Memory of the Land

From the Bronze Age to Post Urartu
(4th Millenium BC to 1st Century BC)

Joint Exhibition of Archaeological finds from the His-
tory Museum of Armenia and National Museum of Iran

Edited by:

Yousef Hassanzadeh and Anelka Grigoryan

Publisher:

Research Institute for Cultural Heritage and Tourism (RICHT)
National Museum of Iran
History Museum of Armenia

2017

Armenia and Iran Հայաստան և Իրան Memory of the Land Հողի հիշողությունը

Բրոնզի դարից մինչև հետուրարտու (Ք.ա. IV հազարամյակ – Ք.ա. I դար)

Համատեղ գուցահանդես հնագիտական գտածոների
Հայաստանի պատմության թանգարանից և Իրանի ազգային թանգարանից

From the Bronze Age to Post Urartu (4th Millennium BC - 1st Century BC)

Joint Exhibition of Archeological Finds From
the History Museum of Armenia and the National Museum of Iran

Edited by:

Y.Hassanzadeh & A.Grigorian

